

RUŽICA DRECHSLER-BIŽIĆ

REZULTATI ISTRAŽIVANJA JAPODSKE NEKROPOLE U KOMPOLJU 1955—1956. GODINE

Prva vest o postojanju praistorijske nekropole u Kopolju datira iz 1887. god.¹ Kratke podatke o 11 nađenih predmeta, pretežno fibula, saopštio je tadašnjem Narodnom arheološkom muzeju u Zagrebu muzejski poverenik Luka Maras iz Kopolja i tom prilikom poslao pomenute nalaze u muzej. Prilikom obrade zemljišta na brežuljku južno od praistorijske gradine nađeni su ovi predmeti verovatno u dislociranim grobovima, koji su bili plitko ukopani².

Sve do 1900. godine nema nikakvih vesti iz Kopolja. Od tada, pa za duži niz godina postoji u arhivi AMZ prilično oskudna prepiska iz koje se može zaključiti da je muzejski poverenik iz Otočca, Cvjetko Wurster, obilazio ovaj teren i u dogovoru sa J. Brunšmidom preduzeo prve korake za sistematsko istraživanje. Radom je nastavio kopoljski učitelj M. Vukelić. Iz prepiske se dalje vidi da je on prema uputstvima Brunšmida, ova iskopavanja uglavnom vodio sam. Već su prvi nalazi bili veoma brojni, ali Vukelić nije ni najmanju pažnju obraćao čuvanju grobnih celina, nego je sav iskopani materijal otpremao u sanducima u Zagreb, te je tako od prvog dana većina grobnih celina ostala potpuno nepoznata. Od 1902. godine na terenu je radio J. Brunšmid, arheolog po struci i tadašnji direktor Arheološkog muzeja. Zahvaljujući sretnom nalazu njegovog dnevnika uspelo mi je da iz te kampanje pouzdano rekonstruišem 403 grobne celine samo iz nekropole I, dok je broj grobnih celina iz nekropole II, koju je iskopavao Vukelić, ostao do danas nepoznat.

Prilikom rekognosciranja terena 1955. g.³ zapaženo je da se na nekropoli I nalazi prekopan prostor veličine cca 800 m², ali da ima još prostora, koji nije istražen. Odlučeno je stoga da se što pre izvrše revizijska istraživanja koja bi, ako bude nalaza, mogla pružiti mnoge važne podatke, koje nam prethodnici nisu ostavili, te da se na taj način naučnoj javnosti iznesu pouzdaniji podaci o jednoj od najbogatijih japodskih nekropola u Lici.

¹ Ljubić, Popis I, str. 156.

² Ibid., tab. XIX, sl. 56 i 64; tab. XX, sl. 95; tab. XXII, sl. 116; tab. XXXIII, sl. 252; tab. XXVII, sl. 188.

³ Ekipu su sačinjavali dr Z. Vinski, R. Drechsler, S. Ercegović, službenici Arheološkog muzeja u Zagrebu.

POLOŽAJ NASELJA I NEKROPOLA

Selo Kompolje nalazi se 12 km severozapadno od Otočca, na glavnom putu, koji spaja zaleđe Velebita sa jadranskom obalom (put Otočac—Senj).

Nasred sela, na desnoj obali rečice Gacke, uzdiže se praistorijska gradina, koju seljaci danas nazivaju »Crkvina« (nadm. vis. 472,76 m, relativna vis. 50,76 m)⁴. Južna strana gradine je strma, dok se severna i severozapadna blago spuštaju u ravnicu. Na gradini je još vidljiv trag terasa na kojima su se podizale nastambe. Pri vrhu je teren jako kamenit, jer je tanki kulturni sloj delovanjem atmosferilija već davno morao biti uništen. Slična je situacija i na delovima terena bliže podnožju, gde se kulturni sloj očuvao samo delimično, a prvobitno je sigurno bio mnogo deblji. Osim sasvim neznatnih fragmenata grube keramike, ovde nije bilo za sada nikakvih važnijih nalaza. Postoji podatak M. Vukelića da su možda na ovoj gradini nađene srednjovekovne srebrne naušnice, a srednjovekovna tradicija je, čini se, sačuvana i u nazivu gradine⁵. Ovaj podatak o mestu nalaza srebrnih naušnica nije ipak siguran, jer narod gradinu naziva »Crkvina«, a nekropolu »Crkvinica«, pa je lako moguće da su neki srednjovekovni grobovi bili ukopani iznad praistorijskih. Ovo je tim pre verovatnije što je Brunšmid u svojim izveštajima, koji se nalaze u arhivi AMZ, pomenuo da su na gradini vršena probna iskopavanja, koja nisu dala pozitivne rezultate.

Južno od gradine, na udaljenosti od oko 50 m, uzdiže se zemljani brežuljak, nepravilne kružne osnove (nadm. vis. 424,74 m, relativna vis. 5,74 m)⁶. Na ovom mestu nalazi se nekropola koju sam označila brojem I. Tu je vršio istraživanja J. Brunšmid, a delimično i M. Vukelić u vremenu od 1900—1903. god. Površina terena se već godinama obrađuje, te se neki grobovi nalaze već na 0,20 m dubine. U zemlji, inače, nema mnogo kamena, osim onog koji je radi ograđivanja grobova donesen s drugog mesta.

Oko 100 m severno od gradine nalazi se drugo uzvišenje, označeno na planu kao nekropola II⁷. Danas je moguće utvrditi samo približne dimenzije, jer je humak prekopavanjem i stalnom obradom zemljišta veoma snižen i zaravnjen. Na ovom je terenu radio M. Vukelić, i kako sam već pomenula, našao je veći broj interesantnih nalaza, ali grobne celine nisu sačuvane. Prilikom revizijskog istraživanja japodske nekropole u Brlogu, 1958. g., izvršila sam kontrolno sondiranje i na ovom terenu u nadi da će se možda i ovde, kao na nekropoli I, naći nešto grobova. U toku iskopavanja, međutim, utvrdila sam da je Vukelić kopao do zdravice, a u dve sonde veličine 10 × 3 m nije bilo ostataka materijalne kulture. I po samoj zemlji, koja je bila prhka i mekana, videlo se odmah da je već moralo ranije biti temeljno prekopano.

⁴ Uopredi prilog I.

⁵ Z. Vinski, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 1, tab. V, sl. 32—36.

⁶ Uopredi prilog. I.

⁷ Ovaj je tumulus u beleškama i dnevniku J. Brunšmida označen kao tumulus u Vla-

škom Polju, dok je tumulus I u Kompolju. U stvari, oba ova tumulusa i gradina čine jednu vremensku celinu po svojim nalazima, a teritorijalno je tumulus II pripadao području sela Vlaško Polje sve do 1945. god. Danas sva tri objekta pripadaju području sela Kompolje.

ISTRAŽIVANJA 1955. GODINE

Pošto je pregledom terena u julu 1955. g. utvrđeno da postoji velika verovatnoća da bi se na nekropoli I moglo naći još neotkrivenih grobova, odlučeno je da se izvrše probna kontrolna iskopavanja. Ekipe stručnih saradnika AMZ provela je u septembru mesecu iste godine 12 radnih dana na terenu⁸.

Izrađen je situacijski plan gradine i obeju nekropola u merilu 1 : 100 (vidi priloženi plan). Nekropola I stavljena je pod poligon od 10 tačaka. Na planu je isprekidanim crticama označen prostor na kojem smo pretpostavljali da su vršena Brunšmidova iskopavanja 1900—1903. g. Da bismo bili sigurniji, na samoj ivici tog prostora otvorena je sonda 5, veličine 2×3 , i u njoj nije bilo nikakvih ostataka materijalne kulture. To nas je još više podržalo u uverenju da smo dimenzije prekopanog prostora dobro uočili.

Severozapadno od sonde 5 otvorili smo tri sonde (na planu označene br. 1, 2, 3) od kojih je svaka imala dimenzije $6 \times 1,5$ m, a orijentisane su bile u pravcu sever-jug sa skretanjem prema istoku za 236° . Na severnoj padini humka otvorene su još dve sonde (na planu označene brojem 4 i 6), a bile su istih dimenzija kao i prethodne. Otvaranjem ovih sondi hteli smo da proverimo dokle se sve prostirala nekropola, odnosno da li je samo prostor na zaravnjenom vrhu humka služio za sahranjivanje ili su u tu svrhu služile i padine ovog terena. U sondi br. 4 našli smo 4 groba, a u sondi br. 6 samo jedan. Na osnovu tih podataka zaključili smo, da bi bilo potrebno istražiti i veći prostor na padinama, iako po broju grobova ove sonde ni izdaleka nisu bile tako bogate kao one koje su se nalazile na vrhu brežuljka, jer je u sondama 1—3 bio najveći broj grobova. Sve tri sonde su iskopane do zdravice. Debljina je kulturnog sloja neznatno varirala; tako se u sondi 1 pojavila zdravica na dub. 1,80 m, u sondi 3 na dubini 1,50 m, u sondi 4 na dubini 1,20 m, a u sondi 6 već na 0,80 m.

U vremenu od 9—31. avgusta 1956. god. preduzeta su na istom terenu dalja istraživanja. U toku radova otvoreno je ukupno 6 blokova, dimenzija 5×5 m. Ovi su blokovi postavljeni paralelno sa sondama 1—3. Blokovi V i VI udaljeni su nešto od sonde 1—3 zbog toga, što je na tom prostoru bio živac kamen u kojem se, razumljivo, nije moglo sahranjivati. Ovi blokovi, dakle, zajedno sa sondama 1—3 čine jedinstven kompleks, a iskopana površina u obe kampanje iznosi ukupno 186 m². U blokovima I—IV zdravica se pojavila na dubini 1,80—1,90 m, a u blokovima V—VI na dubini 1,70 m.

U gotovo 2 m moćnom kulturnom sloju iskopano je ukupno 90 grobova, od kojih 86 skeletnih i 4 žarna⁹. Na osnovu načina sahranjivanja i tipoloških odlika materijala, kao i stratigrafskih podataka, u kulturnom sloju izdvojena su dva stratuma:

- stratum I — dubina 1,90—0,90 m.
stratum II — dubina 0,90—0,40 m.

⁸ Ekipe su sačinjavali: R. Drechsler i S. Ercegović, kustosi AMZ, ing. M. Šćurov, geodeta i J. Pavelić, fotograf AMZ.

⁹ Grobovi iskopani 1955. god. u pomenutim sondama u popisu grobova na kraju ovog rada označeni su brojevima 58—85.

U stratumu I imamo dve vrste sahranjivanja, skeletno i žarno, a u stratumu II samo skeletno.

Umrli su sahranjivani na više načina (vidi prilog 2) i to:

1. umrli je stavljen u plitko ukopanu raku koja je ograđena većim kamenim pločama ili kamenjem nepravilnog oblika. Često su ovakvi grobovi pokriveni i većim kamenim pločama, a ima grobova koji su samo zasuti zemljom i sitnim kamenjem (up. grobove 6, 10, 21, 25 itd.);

2. umrli je stavljen na dasku, od koje su se sačuvali veći ili manji tragovi, a zasut je zemljom (up. grobove 7, 11, 16, 19 itd.);

3. umrli je stavljen u neku vrstu drvenog sanduka, često koritastog oblika, a jedan je takav grob bio pokriven daskom (up. grobove 31, 42 i 29);

4. umrli je stavljen direktno u zemlju i zatrpan zemljom i sitnim kamenjem (up. grobove 1, 2, 5, 26, 22, 23 itd.).

Sahranjivanje direktno u zemlju, bez grobne konstrukcije, bilo je najčešće u upotrebi. Pojavljuje se već na dubini 0,40 m, a najčešće od 0,60—0,80 m.

Sahranjivanje u kamenom ograđenoj raki takođe je najčešće u stratumu II od dubine 0,40—0,80 m, dok su skeletni na dasci i žarni grobovi pretežno u stratumu I, u sloju od 0,90—1,90 m, a neki čak i delimično ukopani u zdravicu. Prema tome, svi ovi načini sahranjivanja nisu u upotrebi istovremeno. Skeleti uvek leže u ispruženom stavu na leđima, ruku spuštenih niz telo. Orijentirani su u svim pravcima, ali preovlađuje sever-jug s licem prema jugu. Ipak, nije naročit izuzetak ako se dva skeleta na istoj dubini orijentiraju u dva različita pravca (uporedi grobove 26 i 29 i 48, 49).

*

U prethodnom izvještaju o istraživanju ove nekropole (vidi Radovi i rasprave JAZU, Zagreb, 1959, str. 245—280) dala sam u uvodu nešto opširnije podatke o položaju nekropole i naselja kao i o načinu rada prilikom probnih iskopavanja. Radi skučenosti prostora i strogo ograničenog broja tabli, publikovani su samo najinteresantniji grobovi, a u tekstu, uz opise pojedinih grobnih celina, publikovani su, od većeg broja predmeta, samo jedan ili dva predmeta radi ilustracije teksta. Tipološka analiza predmeta iz stratuma I izvršena je sumarno, kako je to uobičajeno u prethodnim izveštajima. Tekst te analize obuhvata svega 2,5 štampane stranice (str. 269—271), a izuzev detaljne analize groba 47, ostali nalazi stratuma II pomenuti su samo sumarno.

U ovom definitivnom izveštaju, međutim, obuhvaćeni su svi grobovi za koje sam u popisu dala najvažnije i najpotrebnije podatke kao i kratak opis nađenih predmeta. Isto tako, posvećena je pažnja detaljnom grupisanju predmeta po tipološkim odlikama i stratumima te je za svaku značajniju grupu predmeta dato okvirno datiranje.

¹⁰ Ljubić, o. c., tab. XVI, str. 1—6.

Nalazi stratuma I.

Kape

U većem broju japodskih nalazišta nađene su na glavi skeleta kape. Neki tipovi kapa iz Prozora su publikovani, ali do sada nije izvršena njihova sistematizacija i hronološko određivanje.¹⁰ Ostaci kape u grobu 22 u Kompolju (tab. XVII, sl. 1 i 2) od posebnog su značaja zbog toga što predstavljaju još jedan novi tip japodske kape, a osim toga su one interesantne i zato što se po većem broju svojih elemenata tipološki najviše približavaju današnjem obliku ličke kape. Do sada nađene kape (Prozor, Kompolje, Drenov Klanac itd), bile su načinjene od debljeg ili tanjeg bronzanog lima, a bronzane rese nalazile su se duž donje ivice celom dužinom. Kapa iz groba 22 verovatno je bila od tekstila ili kože. Na mestu gde se na današnjoj kapi nalaze izvezene spirale, bili su na japodskoj kapi nizovi našivenih bronzanih kalotastih dugmeta. Na potiljku, bliže levom uhu, bilo je jedno veće kalotasto dugme sa šiljkom ispod kojeg je visilo nekoliko bronzanih štapića. Datiranje je našeg primerka veoma olakšano, jer nalazi iz groba 22 po svojim tipološkim karakteristikama pripadaju stupnju HaB. U grobu 43 (tab. XXI, sl. 1 i 2) na mestu već potpuno nestale lubanje nađen je veliki broj sitnih bronzanih kalotastih dugmeta. Verovatno se i ovde radilo o sličnoj kapi. U stratumu I nisu zapaženi drugi tipovi kapa osim ovih.

Slepočničarke

U grobovima ovog stratuma nađena su dva tipa slepočničarki, ustvari veoma slična i istovremena.

Tip I bile bi bronzane slepočničarke sastavljene od dva dela: alke od tri do četiri puta spiralno savijene žice na kojoj visi livena bronzana alka ukrašena nizom horizontalnih kanelura spolja, a iznutra geometrijskim ornamentom urezanih koncentričnih kružića, često spojenih tangenta (tab. I, grob 4; tab. XXI, grob 22, sl. 2.).

Tip II predstavlja slepočničarka, koja se sastoji takođe od dva dela: alke ukrašene horizontalnim kanelurama kroz koju je provučena druga okrugla, profilirana alka od bronzanog lima (tab. XXI, grob 43, sl. 1, 2).

Ovi tipovi slepočničarki rasprostranjeni su naročito u Lici, dok se u perifernim oblastima japodske teritorije ređe javljaju (Slovenija, Istra). Tamo su zastupljene, umesto ovih, obične okrugle alke od bronzne¹¹. Na liburnskoj ih teritoriji nema. Interesantna je činjenica da se ovakve slepočničarke mestimično javljaju u Italiji (Picenum), a čini se da su tamo došle kopnenim putem, jer, kako sam već pomenula, kod Liburna ih nema, pa verovatno da preko Liburnije nisu ni bile prenete u Picenum. Primerak slepočničarke tipa I nađen je u nekropoli iz Torre di Palme u Picenumu¹². Ova nekropola pripada, prema Dall'Ossu, u I željezno doba. Što se tiče grobova u Kompolju, u kojima su nađene ovakve slepočničarke,

¹¹ Nalazi iz tumula u Dugoj Gori, iskopani 1960. god. AMZ, neobjavljeno.

¹² Dall'Osso, Guida del Museo naz. di Ancona, str. 103.

mogli bi se datirati najranije u početne faze HaB stupnja¹³. Pojava ovakvih slepočničarki konstatovana je i na urnama u obliku ljudskih figura od keramike i metala u Etruriji. Tako se slepočničarke tipa II nalaze na etruskoj urni iz Chiusi¹⁴, dok se na drugoj jednoj urni, sa istog lokaliteta, nalaze takođe naušnice u obliku jednostavne alke, a na drugoj od nekoliko puta spiralno savijene žice.¹⁵ Prema primerima, koje sam ovde navela, čini se, da su kod Etruraca ovi oblici, koji se kod nas javljaju kao slepočničarke, bili u stvari manjih dimenzija i nošeni su isključivo kao naušnice. Montelius stavlja etruske urne u obliku ljudske figure u svoj IV period željeznog doba, što bi odgovaralo Reineckeovom periodu HaA₂—B južne Nemačke ili HaA₂—B Jugoslavije po Starèu¹⁶.

Pojavu slepočničarki možemo pratiti i na teritoriji zapadne Nemačke gde se takođe javljaju na keramičkim urnama sa predstavama ljudskog lica (Gesichtsurnen). Hoernes govori o nakitu i ukrasima na ovim urnama pa konstatuje da su često ukrasni predmeti na keramičkim urnama bili od metala. Na urni iz Goschina vidi se metalna alka provučena kroz uho, odnosno dršku lonca, dok se na urni iz Friedensau, sa svake strane glave, vide po tri slepočničarke slične našima slepočničarkama tipa II.¹⁷ Virchow smatra da ove urne pripadaju starijem željeznom doba¹⁸, dok Montelius i Déchelette smatraju da se one u oblastima severne Nemačke stvaraju pod uticajem iz Italije, i to u vezi s trgovinom jantarom oko 500. god. pr. n. e.¹⁹ Neslaganje bi se u datiranju ovde moglo ispraviti time što bi italske urne starijeg željeznog doba morale po našem mišljenju svakako nastati ranije od ovih u Nemačkoj. Zato se u datiranju naših slepočničarki ne bih držala ovako niskog datuma. U potvrdu ovog mišljenja navodim i to da je kod nas veliki broj slepočničarki tipa I i II nađen u skeletnim grobovima, koji po svom stratigrafskom položaju i ostalim nalazima sigurno pripadaju kraju faze HaB. Trajanje je tih oblika kod nas prilično vremenski ograničeno, jer ih već u stupnju HaC vidimo samo kao sporadičnu pojavu.

Narukvice

Među nakitom ovog stratuma česte su bronzane narukvice, kojih ima više vrsta.

a) Otvorene narukvice sa krajevima savijenim u petlju

Bronzane narukvice od deblje žice okruglog preseka, otvorenih krajeva, koji se savijaju u petlju, često su livene, a presek je na nekim primercima četvrtast. U većini slučajeva nisu ukrašene, a pojedini primerci pokazuju ornament karakterističan za predmete HaB stupnja: urezani geometrijski motivi u metopama²⁰.

¹³ Up. R. Drechsler-Bižić, Vjesnik AMZ, III ser. I, str. 51.

¹⁴ Montelius, Civ. prim. It., II, tab. 222, sl. 6.

¹⁵ Ibid., tab. 221, str. 15; tab. 222, sl. 15.

¹⁶ F. Starè, Arh. vestnik VIII/3-4, prilog 1.

¹⁷ M. Hoernes, Urgeschichte d. Bild. Kunst Europ., str. 531, sl. 1, 8; La Baume, PZ 34/35, navodi veći broj raznih naušnica nađenih na keramičkim urnama.

¹⁸ ZfE, Verhandl., 1886, str. 602.

¹⁹ Déchelette, Manuel arch. préh. II, 3, str. 1506.

²⁰ D. Garašanin, Katalog metala, str. 31-32, tab. LVII. Ostavu iz Tešnja datira autor u Ha A-B stupanj. Na Glasincu je ovaj tip narukvica veoma redak, a tamo gde se pojavljuje pripada fazi Glasinac IIIc. Up. Benac-Cović, Glasinac 1, tab. XXXIX, Taline, sl. 1-3.

Česta je pojava u kopoljskim grobovima da se ovakve narukvice nalaze i na zglavicima nogu. Ovaj tip narukvice odnosno nanogvice nikad se ne nosi pojedinačno nego veći broj ovih narukvica čini u stvari jednu narukvicu (tab. XVI, grob 21, sl. 1; tab. XX, grob 26 i 29, sl. 2; tab. I, sl. 11 itd.). Vrlo je verovatno da se kroz petlje provlačila kakva uzica od tekstila ili kože, koja je ove narukvice držala skupa. Ovo je naročito verovatno kad su u pitanju nanogvice, jer smo na jednoj nozi nalazili često i po 20 komada i to užih pri članku, a širih kod lista, te da nisu bile vezane, onda bi verovatno ove šire spadale preko ovih užih. Što se tiče njihovog datiranja možemo reći da su najvećim delom nađene u grobovima HaB stupnja.

b) *Spiralne narukvice*

Spiralne narukvice od uske bronzane limene trake ili bronzane žice okruglog preseka sa više ili manje navoja takođe su čest inventar grobova starijeg stratuma (tab. XIV, sl. 1). Uglavnom su neukrašene. Njihova se pojava može pratiti još od bronzanog doba, a na Glasincu i u Srbiji vrlo su česte u stupnju HaB²¹.

U grupu ovakvih narukvica spada i jedan poseban tip: to su spiralno savijene narukvice od bronzanog lima sa plastičnim rebrom po sredini (tab. XVI, grob 22, sl. 2). Srodne tipove nalazi Merhart u mađarskoj kulturi kasnog bronzanog doba, a neke varijante pominje i u Jugoslaviji (ostava Krehin Gradac)²². Tome broju možemo sada dodati našu narukvicu iz Kopolja, kao i fragmente slične narukvice iz groba 23, takođe sa ove nekropole, koja je iskopana prilikom istraživanja 1900. god. Za datiranje ovakvog tipa narukvica poslužio je Merhartu nalaz iz ženskog groba u Anconi, koji on, po ostalim priložima, datira u »mlađi stepen severoalpske kulture polja sa urnama, odnosno mađarske kasne bronz«²³. Ako dalje pratimo Merhartovo izlaganje, zapazićemo da je na osnovu brojnih analogija autor sklon da za kolevku ovog tipa narukvice smatra Podunavlje i Balkan. Ova dva nalaza u Kopolju tipološki odgovaraju Merhartovim primerima, a hronološki su nešto mlađi od ovih, sudeći barem po ostalim nalazima iz groba 22. Kad je reč o ovim narukvicama, onda moram spomenuti gotovo adekvatne tipove iz Mađarske, koje Foltiny nalazi u depoima kasnog bronzanog doba i ranog halštata.²⁴

c) *Podlaktice od bronzanog lima*

Dosad su u Kopolju nađene samo dve fragmentovane podlaktice od bronzanog lima. Jedna je u grobu 107, zajedno s okovom za pojas, bronzanom lučnom fibulom s privescima, tipičnim za stupanj HaB—C ovog područja²⁵, a druga pripada grobu 61 (tab. II, sl. 13). Grob 61 po svom stratigrafskom položaju leži na granici stratuma I i II, tj. na dubini od 1 m. Osim ovih dveju podlaktica Ljubić pominje još tri iz Prozora²⁶. Podlaktice iz Kopolja od tankog su bronzanog lima, pravougaone sheme. Vertikalne ivice savijaju se cevasto. Ornamentat je sledeći:

²¹ Up. Benac-Čović, Glasinac 1, tab. XII, sl. 1—6; tab. XIII, sl. 4—5 itd.

²² M. Much, Kunsthistorischer Atlas, tab. XXXVII.

²³ G. v. Merhart, Bonner Jahrbücher 1942, tab. 6, sl. 2.

²⁴ S. Foltiny, Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, str. 24, tab. 8, sl. 1—2.

²⁵ Arh. muzej, Zagreb, neobjavljeno.

²⁶ S. Ljubić, o. c., tab. XXVI, sl. 168—170.

duž horizontalnih ivica teku po tri iskucana plastična rebra. Sredinu zauzima jedna metopa, koju ograničavaju tri tanka iskucana plastična rebra. Središno polje zauzimaju dva antitetično postavljena iskucana ptičja protoma, koja se dobro mogu zapaziti, iako su podlaktice delimično oštećene. Obe su kompoljske podlaktice identične.

Na području Japoda, dakle, za sada imamo ukupno pet podlaktica od bronzanog lima, od kojih tri imaju ornamente u obliku iskucanih ptičjih protoma, a dve geometrijski ukras od nizova iskucanih okruglih ispupčenja. U vezi s pitanjem datiranja i porekla ovih podlaktica na japodskoj teritoriji prvenstveno se treba osloniti na analizu samih ornamenata, jer se čini da su oblici ovih podlaktica specifično japodski i za njih je u ilirskom kompleksu za sada teško naći paralele. Protomica (patke ili guske ?), rađeni u tehnici iskucavanja, veoma su čest i rasprostranjen ukras na pojasevima, dijademama, situlama, kotlicima i drugim predmetima iz naselja i nekropola kulture polja sa urnama, a ređe ih nalazimo i u kasnijim periodima I željeznog doba. U svom radu o italjskim pojasevima, G. Kossack, sledeći Merhartove teze, skupio je opsežnu literaturu i izvršio analizu pomenutih ornamenata.²⁷ Njegovi su zaključci u vezi ornamentike veoma zanimljivi, jer na osnovu paralela iz Podunavlja i zapadnoalpskog područja dolazi do zaključaka da su italjski pojasevi svoju ornamentiku, pa i oblike, primili iz spomenutih oblasti, i to ne zavojevačkim pothvatima i migracijama, nego polaganim kulturnim strujanjima tokom niza godina.²⁸ Ove predmete datira Kossack u vreme najmlađeg perioda kulture polja sa urnama (HaB). Ovde se ne bih duže zadržavala na njegovim detaljnim analizama, iako su one veoma interesantne. Upozorila bih samo na neke paralele u ornamentici naših podlaktica sa ornamentikom na situlama, pojasevima i drugim predmetima iz Mađarske odnosno zapadnoalpskog područja. Polazeći od Kossackove tvrdnje o poreklu italjskih pojaseva, a naročito ornamentike na njima, analiza ornamentike na našim podlacticama daje nam mogućnost da ih za sada smatramo produktom direktne veze između Podunavlja i japodske oblasti u našoj zemlji, tim pre što ih nema kod Liburna, niti u Dalmaciji, pa pretpostavka o njihovom seljenju iz Italije na našu teritoriju nije uverljiva, to više što se iz karte rasprostranjenja, koju daje Kossack, jasno vidi da u Picenumu, koji nam je teritorijalno i po svom materijalu veoma blizak, nema nijednog pojasa s ornamentikom u obliku ptičjih protoma²⁹. Ovakvi su elementi opet najgušće zastupljeni u srednjoj Italiji, severno od Rima, i u okolini Bolonje, pa dalje u južnoj Austriji. Ornamenti na italjskim pojasevima unekoliko se i razlikuju od onih na mađarskim. U Italiji je npr. čest slučaj ukrašavanja dvostrukim ili trostrukim ptičjim protomima, koji se postavljaju antitetično na sunčani krug, što je opet u Mađarskoj dosta retko. Iskucani ptičji protomi, i to samo jedan par, karakteristična su pojava na situlama tipa Hajdu Böszörmény u Mađarskoj³⁰, a na našim su podlacticama upravo isti takvi³¹. Ovakve nalaze Kossack datira u stupanj HaA₂. Ukrašavanje podlaktica fri-

²⁷ G. Kossack, PZ, 34/35, str. 132—147.

²⁸ Ibid., str. 147—148.

²⁹ Ibid., str. 133, sl. 1.

³⁰ G. v. Merhart, Festschrift RGZM, II, tab. 20.

³¹ Ibid., str. 70; G. Kossack, Studien zum Symbolgut..., str. 26 i dalje.

zovima iskucanih kosih i cikcak-linija odgovaralo bi takođe načinu ukrašavanja pojedinih predmeta u Mađarskoj³², kao i u području zapadnoalpskog kompleksa³³.

Po svemu sudeći moglo bi se za naše podlaktice ukratko reći da vremenski pripadaju najranije stupnju HaA₂ po Starèu i Reineckeu, dok se stilski vezuju za kompleks kulture polja sa urnama Podunavlja i zapadnoalpskog područja.

Ogrlice

Od ukrasnih predmeta ovog stratuma pominjem i veći broj ogrlica, koje se mogu podeliti u dve grupe: a) ogrlice od metala (torquesi i lančići), i b) ogrlice od perla (jantar, staklo).

a) *Torquesi* ovog stratuma su od bronzne, okruglog preseka, delimično tordirani: idući prema krajevima glatki su, često četvrtastog preseka, a završavaju se redovno iskucanim krajevima savijenim u petlju. Vrlo su često oko vrata nađena dva, tri, pa i više komada (npr. u grobu 43 nalazila su se oko vrata 4 torquesa, tab. I, sl. 1, 7; tab. III, sl. 5; tab. XVI, grob 22, sl. 2; tab. XXI, grob 43, sl. 2). Bronzani se torquesi pojavljuju kao čest inventar bronzanodobnih grobova Srednje Evrope i Balkana³⁴. Na Glasincu se u fazi IIIa (BzD po Reineckeu) pojavljuju torquesi okruglog preseka, bez ornamenata, dok su plosnate, ukrašene ogrlice vezuju za fazu IIIb (HaA srednje Evrope)³⁵. Tek je od HaB na Glasincu zastupljen i tordirani torques³⁶. Kod Liburna ga vidimo u isto vreme³⁷. Naročito je važna njegova pojava u grobu 7 iz Nina, gde se nalazi zajedno sa lučnom jednopetljastom fibulom i dvodelnom zmijastom fibulom jadransko-italskog tipa (po Merhartu). Taj se grob sa sigurnošću može smatrati jednim od najstarijih grobova u Liburniji, a Batović ga stavlja u svoju fazu Liburnija Ic odnosno u HaB₁ po Reineckeu³⁸. U Srbiji se pojavljuju u srednjoj bronzi, a češći su od HaA pa do HaD³⁹. U Sloveniji su uglavnom sa nalazima HaB stupnja⁴⁰. Slično je i sa ostavama u Vojvodini. Npr. ostave iz Pančeva i Markovaca datiraju se u stupanj HaA—B, a one sadrže takođe tordirane torquese⁴¹. Isto je i sa ostavama u međurječju Drave-Dunava i Save gde takođe imamo pojavu tordiranih torquesa od stupnja HaA⁴². Svakako, tordirani su torquesi u većoj meri karakteristični za HaB stupanj, a u Kompolju je sigurno da ne mogu biti stariji jer ostali nalazi iz grobova hronološki ne sežu dalje od početka HaB stupnja.

b) Ogrlica od niza okruglih bronzanih alkica pojavljuje se u grobu 22 (tab. XVII, sl. 2), a kako je zajedno sa torquesima, onda svakako spada u isto vreme kao

³² G. v. Merhart, o. c., tab. 20, sl. 4. Up. Š. Ljubić, o. c., tab. XXVI, sl. 170.

³³ Ibid., tab. 14, sl. 2. Up. Š. Ljubić, o. c., tab. XXVI, sl. 169.

³⁴ M. Mozsolics, Arch. Hungarica XXVI, str. 74, primedba 71. Bericht RGK 1934/35, tab. 23, sl. 7. Za ostale evropske zemlje, S. Foltiny, o. c., str. 21, primedbe 65—71.

³⁵ Benac-Čović, Glasinac 1, str. 31, tab. XXX—XXXII.

³⁶ Ibid., str. 34, tab. XLII, 2.

³⁷ Š. Batović, Diadora 1, str. 74.

³⁸ Mitt. d. KK Central-Komm. III F., IV., str. 155, sl. 34.

³⁹ D. Garašanin, o. c., str. 24, tab. XI, sl. 2—3; str. 23, tab. XX, sl. 5—6; str. 13—14; tab. LIII, sl. 1—2.

⁴⁰ F. Starè, Prazgodovinske Vače, str. 108—109. Isti, Katalog Vače, tab. LXI, sl. 3.

⁴¹ Narodni muzej, Vršac, neobjavljeno. — Ostava iz Mesića, F. Holste, Hortfunde, tab. 19, sl. 20.

⁴² Z. Vinski - K. Vinski - Gasparini, Opuscula Archaeologica I i F. Holste, o. c., tab. 49, sl. 28 (datirano u Ha B₁, up. Prolegomena, str. 81).

i oni. Ovakve su ogrlice dosad vrlo retko nađene u grobovima, ali napominjem da ih inače ima dosta među japodskim nalazima van grobova, odnosno u materijalu koji nije iz zatvorenih grobnih celina, pa se svakako mora pretpostavljati da su ovakvi lančići služili kao ogrlica i tako ih treba tretirati.

c) *Ogrlice od jantara* nađene su u devet grobova ovog stratuma (tab. II, sl. 5; tab. V, sl. 13; tab. VI, sl. 11, 15; tab. XVI grob 21, sl. 1; tab. XIX, grob 33, sl. 2, itd.).⁴³ U svim su spomenutim grobovima zrna jantara rasuta oko vrata ili u predelu prsa, a imala su uglavnom okrugao pomalo spljošten oblik, a samo izuzetno cilindričan (grob 10). Najveći je promer zrna bio cca 2 cm. U oblastima najbližim Japodima zrna se jantara pojavljuju u grobnim nalazima počevši od HaB stupnja. Tako imamo kod Liburna perle u grobu iz lokaliteta Vrsi, Vranjic i grobu 87 iz Privlake. Š. Batović datira grobove iz Vrsa i Privlake u najmlađe stepene kulture polja sa urnama odnosno u stupanj HaB₂⁴⁴. Na Glasincu se zrna jantara pojavljuju prvi put u fazi IVb, odnosno krajem HaB i uglavnom u HaC stupnju, pa dalje kroz HaD sve do latena⁴⁵. U Srbiji se jantar javlja prilično kasno, barem sudeći po nalazima koji su publikovani⁴⁶ (ostave), a u nekropolama tek krajem HaB stupnja.⁴⁷ U Sloveniji je pojava jantara takođe vezana za kulturu željeznog doba i to njegov C stupanj⁴⁸. Naročito su česte u Vačama i to baš u grobovima Vače IIa, a u Brezju ih vidimo u grobovima ranog latena⁴⁹.

d) U ovom stratumu nije nađen veliki broj *staklenih perla*, niti ima one raznolikosti boja i izrade koju ćemo naći u sledećem stratumu. Zastupljen je samo izvestan broj tamnosivih većih perla od staklene mase ukrašenih u najvećem broju slučajeva koncentričnim krugovima ispunjenim žutom inkrustacijom (tab. III, grob 30, sl. 2; tab. XXI, grob 43, sl. 2).

Fibule

Za pravilno datiranje nalaza stratuma I svakako su najvažnije fibule. U ovom ih je stratumu srećom bilo dosta, ne toliko po broju, koliko po različnosti oblika što je baš od naročitog značaja i za utvrđivanje hronologije nalaza ovog stupnja a i zbog pitanja samog porekla rane japodske kulture u Kompolju.

Fibule ovog stratuma možemo podeliti u nekoliko grupa:

- a) *jednopenljaste fibule sa dva diskosa na luku* (tab. IV, sl. 7);
- b) *jednopenljaste fibule sa glatkim lukom* ukrašenim geometrijskim ornamentom (tab. XIV, grob 58, sl. 1; tab. XVI, grob 21, sl. 1; tab. XX, grob 26 i 29, sl. 2; tab. XXVII, žara 3, sl. 1);
- c) *jednopenljaste fibule sa zrnom jantara na luku* (tab. III, sl. 9);
- d) *fibule sa tri petlje i raskucanim lukom* (tab. III, sl. 1, 8);

⁴³ To su grobovi 10, 16, 21, 26, 29, 40.

⁴⁴ Š. Batović, o. c., str. 64—65.

⁴⁵ Benac-Čović, Glasinac 2, tab. VII, sl. 6; tab. VIII, sl. 6; tab. XI, sl. 23—24; tab. XIV, sl. 3; tab. XXX, sl. 4; tab. XXXIV, sl. 26—32, tab. XLI, sl. 9—17 itd.

⁴⁶ D. Garašanin, o. c., tab. XXX, sl. 7; tab. LIII, sl. 5.

⁴⁷ Đ. Mano-Zisi-Lj. Popović, Katalog izložbe Iliri i Grci, str. 49—56. Za nalaze iz Atenice, M. Đuknić, Ilirske humke u Atenici, publikacija Narodnog muzeja, Čačak, 1960. g.

⁴⁸ Starè, Prazgodovinske Vače, str. 108—109.

⁴⁹ K. Kromer, Brezje, str. 79.

e) *spiralne naočaraste fibule sa osmicom u sredini* (tab. I, sl. 8; tab. II, sl. 10, 10a; tab. XVI, grob 22, sl. 2; tab. XXI, grob 43, sl. 1).

Grupa a i b

Jednopenjljaste fibule sa dva diskosa na luku, u odnosu na jednopenjljaste sa glatkim lukom, prilično su retke u Kompolju, kao i inače na japodskoj teritoriji. Vrlo je verovatno da su one ovde manje udomaćene nego kod Liburna. U svom radu »Naselje i grobovi praistoriskih Japoda u Vrepcu« govori sam opširnije o ovim fibulama navodeći i dostupnu literaturu, koja mi je omogućila da izvršim njihovo datiranje (prema Kossacku one se pojavljuju u vreme od 1150—1075. god. pr. n. e.⁵⁰). Slično datiranje dao je i Š. Batović u svom radu o nalazima ranog željeznog doba Liburnije⁵¹. Prema Müller-Karpeu, ove bi fibule pripadale u Italiji stupnju Pantalica II na Siciliji, odnosno HaA₂—B₁ u zapadnoalpskom području, južnoj Bavarskoj i sev. Tirolu⁵². Ovde dajem samo okvirno datiranje ovih dveju vrsta fibula u Kompolju i to prema navedenim hronologijama, a svakako je sigurno da bi iz sistematskog raščlanjavanja tipova i ornamentike moglo da rezultira i preciznije datiranje u okviru razvoja ovih fibula specijalno na japodskoj teritoriji. No bih na ovom mestu duže raspravljala o ovom problemu, samo bih napomenula da, sudeći prema ostalim nalazima iz grobova stratuma I, ne možemo računati na njihovu pojavu kod Japoda pre stupnja HaB₁ po Müller-Karpeu.

Grupa c

Jednopenjljaste lučne fibule sa zrnom jantara na luku razvile su se kao direktan potomak jednopenjljaste lučne fibule sa glatkim lukom⁵³, a karakteristične su za japodsko-liburnski areal. Veliki se broj ovih fibula nalazi u japodskim grobovima HaB stupnja, a nalazimo ih kasnije i u HaC stupnju. Osim kod Japoda i Liburna istodobno ih srećemo u Picenumu, naročito na kraju HaB stupnja u grobovima iz nekropole St. Constanco. U Ninu se pojavljuju sa zmijastim fibulama HaB stupnja (skeletni grob 14)⁵⁴, a u St. Constancu takođe sa jednopenjljastim lučnim fibulama i spiralnim naočarastim fibulama HaC stupnja⁵⁵. U novillarskim grobovima one takođe pripadaju već HaC stupnju^{55a}.

Grupa d

Bronzane fibule sa tri petlje i romboidno raskucanim lukom zastupljene su u ovom stratumu sa dva primerka (tab. III, grob 30, sl. 1 i grob 12, sl. 8). Ove su fibule po svom tipu ustvari jedina varijanta zmijastih jednodelnih fibula naročito čestih u italjskim nalazištima ranog željeznog doba, odnosno kulture polja sa urnama. Fibula iz groba 30 je oštećena, te samo pretpostavljam da je imala malu, polukružnu nogu, kao što je ima fibula iz groba 12. Luk je fibule ukrašen nizom iskucanih tačkica i simbolom sunca u sredini (svastika). Obe se ove fibule razli-

⁵⁰ R. Drechsler-Bižić, Vjesnik AMZ, III ser. I, str. 48 i dalje.

⁵¹ Š. Batović, Diadora 1, str. 37.

⁵² Müller-Karpe, Beiträge zur Chronologie, str. 23 i dalje, sl. 32/1—5 u tekstu i sl. 64, Synchronistische Übersicht.

⁵³ R. Drechsler-Bižić, o. c., str. 51. O po-

reklu ovih fibula up. Merhart, o. c., tab. 6, sl. 2, tekst str. 54.

⁵⁴ F. Štarè, Arh. vestnik, VIII/3—4, str. 213, sl. 4, br. 4—7.

⁵⁵ V. Dumitrescu, L'eta' del ferro nel Piceno, tab. VII—IX.

^{55a} E. Brizio, Monumenti antichi, V, str. 205 i dalje.

kuju unekoliko od italskih. Jedna grupa italskih, naime, ima uvek spiralnu pločastu nogu, a luk je proširen i većinom ukrašen urezanim ornamentom. Takve su fibule iz Terra di Lavoro, Poggio della Pozza i Castelnuovo, koje Merhart datira u stupanj HaB po Reineckeu⁵⁶. Fibule iz Monte Primo, Allumiere i Pianello imaju raskucan luk i polukružnu nožicu, pa se baš prema obliku noge približuju našim tipovima. Müller-Karpe ih datira u vreme Pianello II, što odgovara njegovom stupnju HaA₂—B₁⁵⁷.

Grupa e

Spiralne naočaraste fibule zastupljene su u stratumu I u većem broju (tab. I, grob 53, sl. 8; tab. XVI, grob 22, sl. 2; tab. XXI, grob 43, sl. 1). Uglavnom se radi uvek o spiralnim naočarastim fibulama od bronzane žice okruglog preseka sa osmicom u sredini. Igla i petlja, koja je drži, izvučene su iz sredine diskosa, tj. nisu posebno pričvršćene na fibulu, kao što je to slučaj na kasnijim primercima.

Rasprostranjenje ovog tipa fibula dao je još Sombathy⁵⁸, a u novije vreme G. v. Merhart⁵⁹. Naročito je korisna Merhartova karta rasprostranjenja jer je na njoj označena pojava ovih fibula u vreme kulture polja sa urnama, kao i u vreme punog Halštata. Odmah pada u oči da je, barem do 1952. god., fiksirano svega devet lokaliteta u Srednjoj Evropi u kojima se naočaraste fibule pojavljuju najranije u periodu HaB. Ostali, veoma veliki broj ovih fibula pripada vremenu HaC i HaD, odnosno razvijenom željeznom doba. Pittioni, govoreći o hronologiji ovih fibula, takođe dolazi do zaključka da se one pojavljuju krajem kulture polja sa urnama i dalje nastavljaju život u kasnijim fazama željeznog doba.⁶⁰ I najnovija literatura potvrđuje ove zaključke iako nalazi nešto veći broj spiralnih naočarastih fibula koje se mogu staviti u vreme kulture polja sa urnama. Tako Müller-Karpe u oblasti južno i severno od Alpa nalazi ove fibule uglavnom u svom HaB₂—B₃ stupnju⁶¹. Među nalazima poznatog lokaliteta Marija Ruše (Maria-Rast) fibule ovog tipa pojavljuju se u stupnju HaB₃ po Müller-Karpeu⁶², a isto je tako i u Hajdini, Mariboru i drugim slovenačkim lokalitetima⁶³. U poznatoj nekropoli u Hallstattu, sa retkim izuzecima, pripadaju ove fibule stepenu starijih grobova po Kromeru, što bi odgovaralo HaB₃—C po Müller-Karpeu⁶⁴, dok najveći broj pripada Kromerovom stepenu mlađih grobova, odnosno HaC—D po Reineckeu⁶⁵. U Mađarskoj pripadaju uglavnom kulturi polja sa urnama po Foltyniju⁶⁶. U Grčkoj, prema Miložiću, pripadaju takođe prelazu od HaB na HaC stupanj⁶⁷.

⁵⁶ G. v. Merhart, o. c., tab. 4, sl. 23—25.

⁵⁷ Müller-Karpe, o. c., tab. 26, sl. 1, 3; tab. 56, sl. 36, 37; tab. 57, sl. 4 itd.

⁵⁸ Sombathy, MAGW, XLVII, str. 131—143.

⁵⁹ G. v. Merhart, Festschrift RGK, II, str. 61, karta 9.

⁶⁰ R. Pittioni, Jhrb. f. Landeskunde v. Niederösterreich und Wien, 1944/46, str. 20—31.

⁶¹ Müller-Karpe, o. c., str. 205, sl. 40, 45 (datirano HaB₁); str. 214, sl. 214/9 (datirano HaB₂) i str. 222, sl. 59/8 (datirano HaB₃).

⁶² Ibid., Tafelband, tab. 111, grob 93 i 99; tab. 112, grob 78.

⁶³ Ibid., Tafelband, Hajdina, tab. 116, sl. 9, 10, 15, 16; Maribor, tab. 118, sl. 14, 14.

⁶⁴ K. Kromer, Das Gräberfeld von Hallstatt, Tafelband, tab. 13, grob 123; tab. 14, grob 123; tab. 14, grob 121; tab. 17, grob 132 itd.

⁶⁵ Ibid., tab. 1, grob 34; tab. 3, grob 42, 45; tab. 5, grob 46; tab. 7, grob 80; tab. 8, grob 85, 100; tab. 9, grob 90, 98 itd.

⁶⁶ S. Foltiny, o. c., tab. 20, sl. 8 (datirano HaB); tab. 24, sl. 4 (datirano HaC).

⁶⁷ M. Miložić, Arh. Anzeiger 1948/49, str. 16, 35.

Što se tiče nalaza ovih fibula u našoj zemlji, imamo otprilike sledeću sliku: u Sloveniji, kako sam već pomenula, one se javljaju uglavnom na kraju HaB stupnja. U Vačama npr. vidimo ih tek od HaC stupnja⁶⁸. Svakako je dosad najstarija pojava ove fibule u grobu 108 iz Dobove, gde se, prema ostalom inventaru groba, datira u stariji stupanj kulture polja sa urnama, HaA₂ po Starèu. Govoreći o ovoj fibuli Starè napominje, da većina arheologa pripisuje ovaj tip mlađoj fazi kulture polja sa urnama, ali upozorava i na tvrdnje da kolevka ovog tipa naočaraste fibule lako može biti zapadna Panonija, pa kako je Dobova geografski u tom kompleksu, Starè zaključuje da se i ova fibula ovde nađena apsolutno treba smatrati starijom od HaB stupnja, pogotovu što je bila u grobu zajedno sa predmetima koji sigurno pripadaju ranijim stupnjevima kulture polja sa urnama.⁶⁹ Što se tiče nalaza u ostavama kulture polja sa urnama za sada bih mogla reći da ove fibule uglavnom pripadaju kasnijim fazama HaB stupnja⁷⁰, a u depoima iz razvijenog halštata takođe su češće zastupljene⁷¹. Na Glasincu je poznat samo tip bez osmice u sredini, i to u fazama Glasinac IVb, IVc i Va — tj. od stupnja HaC — Lat. A⁷². Kod Liburna je pojava ove fibule zapažena koncem HaB stupnja⁷³.

Naočarasti privesci

U ovom su stratumu zapažena samo dva tipa spiralnih naočarastih privesaka i to spiralni privesak od bronzane žice sa srednjim delom izvučenim u vis (tab. IV, sl. 4), i spiralni privesci sa cevastim srednjim delom, koji se na stranama proširuje u vertikalno postavljene diskose (tab. XVII, grob 32, sl. 1). Ovakvi su privesci dosta retki, a Batović ih stavlja u istu grupu sa ostalim spiralnim privescima i uglavnom ih datira u stupanj HaA—HaB.⁷⁴

Keramika

Osim skeletnih grobova, u stratumu I nađeno je i nekoliko grobova sa urnama. Njihov položaj unutar stratuma I indicira u dovoljnoj meri i njihovo hronološko opredeljenje. Nalaz lučne jednopetljaste fibule u grobu 3, ovakvu hronologiju jasno potvrđuje, a u isto vreme datira i samu urnu (tab. XX, sl. 1—3).

Ostali žarni grobovi ne sadržavaju nikakve priloge, pa je time nešto teže izvesti i njihovu pravilnu dataciju. Doduše, i njihov položaj u stratumu I indicira pomenutu hronologiju, a i neke analogije sa drugih lokaliteta, od kojih ćemo navesti samo nekoliko primera. Tako za oblik urne u žarnom grobu I imamo direktne paralele u Smiljanu (kot. Gospić) u grobu 9. Istina, i u tom grobu nema ništa drugo od nalaza, osim ostatka lučne fibule sa ovalnim zrnem jantara na luku. Ipak nam već i ovaj podatak korisno služi za bliže datiranje ovog groba⁷⁵. Jasnije rečeno, urna iz ovog groba mogla bi pripadati kao i urna iz groba 3 kasnijim fazama HaB stupnja (tab. XV, sl. 6).

⁶⁸ F. Starè, Vače-katalog, tab. XXVI, sl. 1, datirano u per. Vače IIa.

⁶⁹ F. Starè, Situla, 1960, str. 92—93, sl. 16/2.

⁷⁰ F. Holste, Horifunde, tab. 10, sl. 3.

⁷¹ D. Garašanin, o. c., depo iz Žirovnice, tab. XX, sl. 1—4 (datirano HaC, str. 34/35); depo iz Rudovaca, tab. XXVI, sl. 6 (datirano

HaC, str. 37—39); Valjevo, pojedinačni nalazi, datirano okvirno (HaB—HaD), str. 75.

⁷² Benac—Čović, Glasinac, 2, Pregled osnovnih tipova mlađih faza Glasinca

⁷³ S. Batović, o. c., str. 64.

⁷⁴ Ibid., str. 63—65.

⁷⁵ V. Hoffiller, Vjesnik AMZ, n. s. VIII, str. 193, sl. 1.

Urna u grobu 2 ima najbliže analogije u japodskoj nekropoli u Jezerinama kod Bihaća. Naime, sličan primerak je nađen u grobu 12 u Jezerinama, nažalost bez ikakvih priloga. Dubina groba je iznosila 0,70 m, a sloj grobova na ovoj dubini, prema podacima V. Radimskog, pripada ranijim fazama I željeznog doba⁷⁶ (tab. XXVI, sl. 1—3).

Nalazi stratuma II

U ovom je stratumu nađen veći broj grobova sa bogatim priložima⁷⁷. Osim predmeta, koji produžuju svoje trajanje iz prethodnih faza, pojavljuje se ovde veći broj nalaza, koje ću, svrstane po grupama, pokušati da bliže hronološki odredim.

Fibule

Kao najbrojnije pojavljuju se i u ovoj fazi fibule. Kao i u stratumu I i ovde ih delimo u nekoliko grupa:

a) lučne fibule sa više puta spiralno zavijenom petljom i zrnom jantara na luku;

b) fibule od bronzane žice sa tri petlje i zrnima stakla ili jantara na luku;

c) fibule sa tri kuglice (fibule a tre bottoni);

d) certosa fibule;

e) naočaraste fibule.

Grupa a

Lučne fibule sa dva ili više puta spiralno zavijenom petljom i zrnom jantara na luku predstavljaju dalji razvojni tip jednopetljaste lučne fibule sa zrnom jantara iz stratuma I. Jedna varijanta, a u isto vreme dalji razvojni stepen ove fibule jeste fibula koju karakteriše nekoliko puta spiralno zavijena glava i luk omotan trakom od tankog bronzanog lima (tab. V, sl. 12). Na luku je često jedno veće ili više manjih zrna jantara ili stakla (tab. V, sl. 16; tab. VI, sl. 4). Ovde treba primećiti da se polukružno raskucana noga, nasleđe od lučne jednopetljaste fibule ranijeg stupnja, sada sve više degeneriše: ona više nije ukrašena niti ima onaj pravilni polukružni oblik. Zrna jantara na luku se, međutim, sve više ukrašuju, ili samo sa nekoliko urezanih koncentričnih kružića, ili se cela jedna strana zrna, obično ona plosnata, ukrašava nizovima ovih ornamenata (tab. V, sl. 11, 12). Ove fibule, kao i pomenute varijante, veoma su česte na teritoriji Japoda. Samo u Kompolju (iskopavanja J. Brunšmida) ima ih više desetina komada. One se nalaze isključivo u grobnim celinama, zajedno s naočarastim fibulama s pločicom od bronzanog lima na poleđini, dvojnim iglama sa glavom u obliku niza osmica i fibulama sa tri kuglice na luku. Za datiranje su za nas naročito interesantne grobne celine koje sadrže ove fibule zajedno s fibulama sa tri kuglice na luku i ukrasnim iglama sa dve ili više kuglica. Isto tako možemo pomenuti i igle sa glavom u obliku osmica, koje se sigurno ne pojavljuju u japodskim grobovima pre HaC stupnja⁷⁸.

⁷⁶ V. Radimsky, GZM, 1893, str. 72, tab. XXXVI, sl. 1a, b i 2.

⁷⁷ Po karakteru nalaza je stratum I od stratuma II oštro odeljen.

⁷⁸ V. Vejvoda, Japodske dvokrake igle, u ovom Vjesniku.

Pre no što se posebno zadržim na opisu i datiranju fibula sa tri kuglice, napomenuću da se lučne fibule sa lukom koji je omotan bronzanom trakom, osim na japodskoj teritoriji pojavljuju dosta često u Italiji. Ovde one imaju nešto manji i fragilniji izgled, ali tipološki nesumnjivo spadaju u istu grupu s našim fibulama. U Italiji ih srećemo u nekoliko varijanti, koje inače nisu zastupljene kod Japoda. Pojava ovih fibula u Italiji uglavnom je ograničena na bolonjske nekropole: Bologna-Savena i Bologna-San Vitale. Često se pojavljuju oblici od tanke bronzane žice, čiji luk sačinjavaju dve tanke paralelne žice omotane trakom od bronzanog lima⁷⁹. Kao ukras na luku vidimo perle od tamnoplavog stakla sa belim kružicama⁸⁰, a jantar, koji je kod Japoda tako čest na ovakvim fibulama, nalazimo i ovde, samo su zrna obično veoma sitna, često bikoničnog oblika i zajedno s perlama ponekad ukrašuju gotovo celi luk, tako da je samo njegov mali deo omotan žicom.⁸¹ Prema ostalom inventaru grobova Müller-Karpe zaključuje da nekropola Bologna-Savena ima nešto više starijih grobova od nekropole Bologna-San Vitale. Bologna-Savena datirana je kod njega većim delom u period Bologna I, što odgovara njegovom HaB₂ stupnju. Ovde preteže veoma veliki broj lučnih fibula s tordiranim lukom, a svega dva-tri groba sadrže fibule s omotanim lukom. Naročito je za nas zanimljiva činjenica što se i jedan od tako malog broja savenskih grobova sa pomenutim fibulama datira u period Bologna II, a baš taj grob sadrži nekoliko ovakvih fibula⁸². Nalazi iz San Vitale datiraju se, kako sam već pomenula, u period Bologna II, što bi odgovaralo stupnju HaB₃ Müller-Karpea za istočnoalpsku oblast i južnu Bavarsku odnosno HaC za naše oblasti⁸³.

Grupa b

Fibule sa tri i četiri petlje i zrnima jantara i stakla na luku pojavljuju se kod Japoda već krajem HaB stupnja. Tada se one prave od tanje žice, uglavnom četvrtastog preseka, a imaju redovno tri jednostavne petlje i malu polukružno raskucanu nogu. Na luku su okrugle perle od staklene mase ukrašene koncentričnim udubljenim kružicama ispunjenim žutom ili sivom inkrustacijom, zatim belim staklenim perlama i zrnima jantara (tab. V, sl. 3, 14; tab. X, sl. 3—4). Ova se vrsta fibula nalazi i u mlađim fazama, odnosno HaC i HaD stupnju. Velike razlike u izgledu nema, jedino se na ovim kasnijim primercima vide ponekad jedna ili dve petlje, koje više nisu jednostavno savijene, nego se nekoliko puta spiralno zavijaju, te tako imaju oblik spiralne cevčice (tab. VI, sl. 5; tab. XXXII, sl. 1—2). Ali, ovo nije sasvim sigurna odlika isključivo kasnijih primeraka, jer i u grobovima ranijih stupnjeva, dosta retko doduše, srećemo ovako izrađene petlje. Zbog stilskih odlika, odnosno dugog trajanja i tako reći nepromenljivosti oblika, ne možemo sa sigurnošću vršiti datiranja nalaza prema ovim fibulama. Možemo samo reći da je u kasnijim periodima njihova pojava mnogo češća, te prema tome većinom pripadaju stupnju HaC i HaD.

⁷⁹ Müller-Karpe, o. c., Tafelband, tab. 66A, grob 777, sl. 2, 5; tab. 67, sl. 5—7; tab. 80A, grob 57, sl. 10 itd.

⁸⁰ Ibid., tab. 80, grob 57, sl. 11.

⁸¹ Ibid., tab. 79, grob 94, sl. 2, 3, 5.

⁸² Ibid., tab. 80A, grob 57.

⁸³ F. Starè, Arh. vestnik VIII/3—4, prilog 1. Isto datiranje i L. Laurenzi, La civiltà del ferro..., tab. I, sl. 3, 8, 9.

Grupa c

Fibule sa tri kuglice na luku (a tre bottoni) treba tretirati slično kao fibule grupe *a* (tab. IV, sl. 2; tab. VI, sl. 3). One su na japodskoj teritoriji često zastupljene i to u nekoliko varijanata, a slično je tako s ovim tipovima i u Italiji. Dosad je gotovo za sve tipove fibula, koje sam pomenula, bilo dosta lako utvrditi njihovu tipološku genezu, pa i njihovo rasprostranjenje. U slučaju ovih fibula situacija je nešto komplikovanija: prvo, o njihovom poreklu i tipološkom razvoju nije se mnogo pisalo u arheološkoj literaturi, a ako i ima kakvih podataka oni su veoma skromni. Tako se na primer R. Ložar pozabavio pitanjem postanka ovih fibula u svom radu o praistoriji Slovenije zbog toga, što je ovaj tip fibule veoma rasprostranjen na ovoj teritoriji⁸⁴. Iako je njegovo izlaganje dosta sumarno i pisano pre više od 20 godina, ipak su neke njegove postavke sasvim prihvatljive i danas, šta više, potvrđene su nalazima o kojima je reč u najnovijoj arheološkoj literaturi. Ali da rezimiram ukratko mišljenje Ložara. Govoreći prvo o zmijastoj fibuli s rošćićima, Ložar zastupa mišljenje da je ona italskog oblika . . . »a pojavljuje se kako u etrurskom periodu srednje Italije, tako i u gornjoitalskim nalazištima«. Kao primer ovakvih fibula kod nas navodi nalaz iz Tržišča, pa zatim Vača i Šmihela, tj. iz nekropola koje svi smatraju za kulturnu zaostavštinu Japoda⁸⁵. Interesantno je ovde napomenuti da, iako se ovde zaista radi o pojavi fibula baš na onim nalazištima koja sadrže veći broj nalaza srodnih onima sa uže japodske teritorije (Lika), ipak ovih tipova nema na užoj teritoriji Japoda, pa se tim pre može prilično jasno odrediti granica rasprostranjenja ovih italških oblika i time donekle i granica italških uticaja na japodskoj teritoriji. Kažem samo delimično, jer imamo i drugih nalaza na užoj teritoriji Japoda, koji se lako mogu dovesti u vezu s italškim uticajima, ali verovatnije s onima koji su išli prekomorskim, pa dalje kopnenim putem preko Liburnije, ali ne ovim kopnenim preko Slovenije. Ložar je zapazio da ove fibule sa svojim rošćićima koji podsećaju na vegetabilne uzore, ne bi mogle da se dovedu u direktnu vezu sa fibulama čiji je luk ukrašen trima kuglicama. Za ove poslednje pretpostavlja dva genetska izvora: jednu vrstu polukružne lučne fibule s dugom nogom i zadebljanim lukom i degenerisanu čunastu fibulu. Zbog toga baš pojavu kuglica na ovim fibulama ne dovodi u vezu sa biljnim ili životinjskim motivima, nego mu ove kuglice pre liče na neke masivne zakovice, a same fibule nisu tako elegantne i tehnički doterane kao one koje stoje pod uticajem italških zmijastih fibula. Dakle, zmijasta fibula s rošćićima kao prototip fibule sa tri kuglice ne bi mogla biti ozbiljno uzeta u obzir. Što se tiče ovih drugih, lučnih i čunastih, tu se, sudeći po italškim uzorima, mogu uzeti u obzir oba ova tipa. Iz kojeg je proizašla naša japodska fibula sa tri kuglice, moglo bi se još diskutovati. Ali da pogledamo prvo primere iz Italije. Rasprostranjenost fibula sa tri kuglice najgušća je u bolonjskom krugu, zatim dolazi centralna Italija (etruska oblast) i Sicilija. U Adernu na Siciliji pronađen je 1908. god. depo metalnih predmeta težine oko 900 kg u jednom loncu. Među ostalim nalazima ove velike ostave bilo je i više fibula s masivnim lukom, dugom nogom i sa po dva ispupčenja sa strane luka. Prema

⁸⁴ R. Ložar, GMDS, 1934, str. 48—50, sl. 10—12 i tab. VI, sl. 3—5.

⁸⁵ Ibid., str. 50, sl. 11.

tvrđenju Müller-Karpea prilično je sigurno da su ovi tipovi fibula u upotrebi oko 730. g. pr. n. e. što znači već u HaC stupnju Jugoslavije⁸⁶. Među nalazima koji su tipični za stupanj Bologna II, Müller-Karpe pominje i grob 612 iz San Vitale. (Stupanj Bologna II odgovara stupnju Este II odnosno HaB₃ Müller-Karpea za Bavarsku ili HaC Starèa za Jugoslaviju.)⁸⁷ Iz stupnja Este III imamo pojavu ovakvih fibula u grobovima 101, 102 i 155 iz Este. Svi pripadaju stupnju HaC⁸⁸, a ovakvo se datiranje odnosi i na fibule ovog tipa iz picenske oblasti^{88a}. Naročito je za nas interesantna pojava sanguisuga fibula sa ptičjim protomima u grobu 70 iz Este, jer sličnu imamo samo u jednom primerku u Kompolju⁸⁹. Iz srednje Italije imamo nekoliko primeraka od kojih je zanimljiv onaj iz jednog groba iz Tarquinije, a pripadao bi takođe HaC stupnju⁹⁰. U isti stupanj spada i jedan primerak iz Cumae⁹¹. Ovim nisu ni izdaleka pobrojani svi nalazi iz Italije. Tako Montelius navodi oko 30 primeraka iz raznih krajeva Italije.⁹² O svim ovde pomenutim primercima može se reći sledeće: većina fibula imaju lučni oblik, dugu nogu, a luk se na sredini proširuje u po jedno slabije ili jače okruglo ispupčenje, koje se na nekim primercima formira već u sasvim pravilnu kuglicu. Nešto manji broj fibula ima sanguisuga shemu, ali takođe sa dve kuglice na luku, a naročito su česte na etruskoj teritoriji.⁹³ Kao dalji razvojni tip obaju ovih oblika pojavljuje se fibula sa tri plastične kuglice na luku. U srednjoj Italiji nalazimo je u Montefortinu, u Picenumu⁹⁴, i u Belmonte, takođe u istoj pokrajini⁹⁵. Dva su primerka iz Rima (Forum)⁹⁶. Nekoliko lepih primeraka navodi Montelius iz nepoznatih nalazišta u Italiji⁹⁷.

Prema Müller-Karpeu i Monteliusu pojava fibula sa dve kuglice u Italiji ne može biti nikako starija od stupnja HaB₃ odnosno HaC. Među tipovima stupnja HaB₃ iz južnih delova istočnoalpske oblasti Müller-Karpe pominje i ove fibule⁹⁸, a u Hallstatu se pojavljuju lučne fibule sa dva ispupčenja na luku i dugom nogom i prave a tre bottoni fibule u sloju starijih grobova, koji obuhvataju vreme od 750—600. g. pr. n. e.⁹⁹ Razvijeni oblik fibule a tre bottoni traje i dalje u stupnju HaD, naročito u našim krajevima, gdje se njihov razvoj može pratiti sve do Latena A. Na to je ukazao i Ložar, koji neke slovenačke fibule stavlja u isto vreme kao i certosa fibule, tj. na kraj stupnja HaD i početak latena.

⁸⁶ Müller—Karpe, o. c., tab. 8, sl. 3—11; tekst str. 26 i dalje.

⁸⁷ Ibid., str. 220, sl. 57 i tab. 70, grob 612.

⁸⁸ Ibid., tab. 95, grob 155., tab. 101, grob 70; tab. 102, gro. 278.

^{88a} Bul. pal. It. 1885/86, tab. VII, sl. 1—6.

⁸⁹ Arh. muzej, Zagreb, nepublikovano, Zajedno s ovom fibulom u grobu 142 bile su 4 bele staklene perle, fragmentovana lučna fibula sa dva puta spiralno zavijenom glavom i igla sa dve kuglice. Grob može pripadati najranijem stupnju HaB₃.

⁹⁰ Müller—Karpe, o. c., str. 57, sl. 3/21. Ista fibula na str. 219, sl. 2, predstavnik stupnja Tarquinia II.

⁹¹ Müller—Karpe, o. c., str. 218, sl. 55/6.

⁹² O. Montelius, o. c., I i-II deo.

⁹³ Ibid., Planches I, Serie B, tab. 183, sl. 1 i 9; tab. 191 sl. 2, 3; tab. 192, sl. 2; tab. 217, sl. 4 itd.

⁹⁴ Ibid., tab. 155, sl. 3.

⁹⁵ V. Dumitrescu, o. c., str. 127, sl. 16/21, Belmonte—Piceno.

⁹⁶ O. Montelius, Planches I, Serie B, tab. 358, sl. 5 i tab. 362, sl. 3.

⁹⁷ Ibid., Serie A, tab. X, sl. 118.

⁹⁸ Müller—Karpe, o. c., str. 222, sl. 50.

⁹⁹ K. Kromer, Hallstatt, tab. 32, grob 238; tab. 35, grob 246; tab. 52, grob 304.

Naši primerci iz stratuma II, koji su ovde publikovani, spadaju svakako u stupanj HaC, jer se od kasnijih primeraka iz stupnja HaD ne razlikuju samo po ostalim nalazima iz grobova, koji pripadaju ovom periodu, nego se razlikuju i svojim izgledom i tehničkom obradom.

Kako se u Italiji nalazi zaista velik broj varijanata ovih fibula na osnovu čije se tipologije mogu pratiti svi razvojni stupnjevi, mislim da se može reći da je razvoj naše japodske fibule sa tri kuglice na luku stajao pod uticajem italskih oblika. Prateći dalje razvoj ovih oblika u našim krajevima došla sam do zaključka da su Japodi preuzimajući oblike iz Italije u stvari dobili samo impuls za dalje razvijanje ovog tipa fibula i tako ih prerađivali da se za većinu zaista može reći da su autohtonog porekla ne samo zbog toga što su izrađene u japodskim radionicama, nego baš zbog svog specifičnog stila i oblika kakav ne nalazimo u Italiji.¹⁰⁰

Grupa d

Certosa fibule su veoma česte u Kompolju. Osim podele na dve velike grupe: jednostavne certosa fibule i certosa-strelaste fibule (Certosa-Armburst Fibel), možemo izdvojiti još nekoliko podgrupa odnosno varijanata ovih osnovnih tipova. Osim problema pravilne podele u grupe i uočavanja bitnih karakteristika pojedinih vrsta, potrebno je da se konačno kaže i svoj sud o razvoju pojedinih tipova, pa i o samom problemu porekla certosa fibule. Kompoljski nalazi iz vremena 1902—5 god. pružaju mogućnost diskusije u jednom širem obimu nego što bi ovde prostor dozvolio.

O ova dva primerka, koji su nađeni u kampanji 1955—1956. god., moglo bi se reći samo toliko da pripadaju grupi poznatih certosa fibula iz vremena Lat. A po Reineckeu, a Starè slične primerke datira u period Vače IIb¹⁰⁴ (tab. X, sl. 5; tab. XV, sl. 2).

Grupa e

U stratumu I ove nekropole utvrdila sam postojanje većeg broja naočarastih fibula od bronzane žice sa osmicom u sredini. U stratumu II one se takođe pojavljuju, ali su brojno u opadanju. Sve više međutim preovlađuju druge dve grupe naočarastih fibula i to:

a) spiralne naočaraste fibule od bronzane žice sa osmicom u sredini. Na poleđini ovih fibula nalazi se tanka pločica od bronзанog lima na kojoj je često pričvršćena igla od bronzе, a ponekad od željeza (tab. V, sl. 20, 20a; tab. VI, sl. 1, 1a; tab. VII, sl. 2, 2a, itd.);

b) pločaste naočaraste fibule od bronзанog lima, na sredini kojih se nalazi pločica s okruglim otvorima, koji daju izgled osmice (tab. IX, sl. 1—2a; tab. X, sl. 1—1a; tab. XI, sl. 2, 2a; tab. XII, sl. 1, 1a).

U Sloveniji, Istri, Hrvatskoj i Bosni imamo veliki broj ovih fibula o čijem je razvoju već bilo reći u starijoj i novijoj arheološkoj literaturi. Za tip *a* ovih fibula mislim da je bespredmetno postavljati pitanja tipološkog razvoja, jer je on

¹⁰⁰ O razvoju ovih fibula kod nas biće opširnije govora u posebnom radu.

¹⁰⁴ F. Starè, Prazgodovinske Vače, str. 72.

evidentan. Može se jedino navesti nekoliko primera na kojima se uočava razvojni put od prethodne spiralne naočaraste fibule do ovoga novog tipa. Prema publikovanim bi se nalazima moglo reći da je postanak tipa *a* bio uslovljen samom tehnikom izrađivanja ovih fibula. Zapaženo je, naime, da su spiralne naočaraste fibule iz kulture polja sa urnama uglavnom manjih dimenzija. Što je taj razvoj dalje tekao, fibule su postajale veće. Prilično masivna žica savijena u dva velika diska, spojena je relativno tankom sponom od žice u obliku osmice i kako se težina fibule uvećavala, redovno je dolazilo do toga da je na delu osmice pucala. To nam pokazuje i brojne japodske fibule, koje su uvek oštećene samo na osmici. Da bi se zbog povećanja dimenzija fibula na neki način sačuvala od loma, neophodno je bilo da ona dobije kakvo pojačanje na sredini. Zbog toga je verovatno prvo došlo do toga da se pločica stavljala samo na prostoru od jednog do drugog centra diska, a zatim je kasnije obuhvatala celu poledinu fibule i delimično prelazila svojim krajevima na lice diskosa. I tako, stavljena iz čisto tehničkih razloga, pločica je izmenila i tipološki izgled predmeta i postala s vremenom neophodan element ovakvih fibula. Jer, u mlađim periodima često i fibula relativno malih dimenzija ipak ima na poledini pločicu¹⁰¹.

Što se tiče fibula grupe *b* (pločastih naočarastih fibula), o njihovom poreklu i razvoju bilo je dosta govora u arheološkoj literaturi. Za pitanje njihovog razvoja naročito su važni japodski primerci, jer ih nalazimo u velikom broju varijanata. Među prvima je Truhelka ukazao na mogućnost postanka glasinacke kolutaste fibule od spiralne naočaraste fibule, baš na osnovu analogije iz Like¹⁰². Ovde neću opširno iznositi sva mišljenja arheologa o tom problemu. Htela bih samo naglasiti, da su japodske pločaste fibule bez ikakve sumnje siguran dalji razvojni stupanj spiralne naočaraste fibule, jer zato imamo mnogo dokaza baš u nalazima iz Kompolja. Kao prvo, ističem pojavu pločice sa otvorima u obliku osmice, koja je aplicirana na dva pločasta diskosa, a to je redovna pojava na kompoljskim primercima. To je u isto vreme i direktna veza sa osmicom sa spiralne naočaraste fibule. Osim toga ukrašavanje diskosa urezanim koncentričnim krugovima pokazuje da sećanja na spiralnu fibulu još uvek postoje i da ti krugovi i nisu ništa drugo nego imitacija spiralnih diskosa od žice. Ovo se naročito dobro potvrđuje na nekim fibulama kod kojih su koncentrični krugovi tako duboko urezani, da se, iako je fibula pločasta, dobija utisak da su diskosi od žice¹⁰³. Dokaz da su ove fibule direktan potomak spiralne naočaraste fibule sa pločicom jeste i redovna pojava imitacije krakova pločice koji prelaze na lice diskosa. (Up. tab. IX, sl. 1—2a; tab. X, sl. 1—1a, itd.) Na ovim pseudokrakima obično se nalazi jedan koncentrični kružić, koji verovatno oponaša zakovice. Na sredini diskosa ovih fibula čest je veći ili manji umbo od bronzanog lima pričvršćen zakovicom u sredini, a može biti i izliven zajedno sa fibulom, na kojoj se pojavljuje u vidu kupastog ispupčenja. Umbo od bronzanog lima je također gotovo redovan na spiralnim naočarastim fibulama od bronzane žice sa pločicom. (Up. tab. VI, sl. 1—1a; tab. VII, sl. 2, 2a itd.) Dakle,

¹⁰¹ Takav je slučaj baš sa ovde objavljenim fibulama, jer su sve manjih dimenzija.

¹⁰² C. Truhelka, WMBH, 1893, str. 82 i dalje.

¹⁰³ Arh. muzej, Zagreb, nepublikovani grobovi 8, 37, 55, 108 itd. iz Kompolja (iskopavanja J. Brunšmida).

svi elementi spiralne naočaraste fibule od bronzane žice sa pločicom ili bez nje sadržani su na našim livenim pločastim primercima i zbog toga možemo reći da je zapravo razlika između jednih i drugih samo u tehnici izrade i, razume se, u vremenu postanka.

Grobne celine našeg stratuma II ne pružaju nam velike mogućnosti sigurnog opredeljivanja ovih fibula. Grob 12, prema ostalim nalazima, mogao bi u ovom slučaju biti terminus post quem za postanak ovih fibula, jer su ukrasna igla sa dve kuglice i spiralna naočarasta fibula sa pločicom inventar grobova HaC stupnja. Međutim, u nepublikovanim nalazima iz ranijih iskopavanja u Kompolju, pojavljuju se ove fibule u 25 grobova od kojih samo tri groba (grob 8, 97 i 201) sadrže nalaze, koji bi tipološki mogli pripadati i nešto ranijem vremenu, dok svi ostali isključivo imaju nalaze HaC i HaD stupnja (certosa fibule, pravougaone pojasne kopče, igle sa glavom u obliku osmica, fibule sa tri kuglice na luku itd.). Sličnu fibulu iz Cerknice datira Ložar u kasni HaD.

Osim velikog broja tipova i varijanata fibula od kojih ovde nisam sve ni pomenula, u stratumu II nađeni su i drugi zanimljivi predmeti i to: razni privesci, koji su bili na fibulama ili su zasebno prišivani na odelo, bronzani okovi za poja-seve, razna ukrašena i neukrašena zrna jantara, stakla i staklene mase, ukrasne igle i sitna plastika od jantara.

Privesci

Većina je privesaka ovog stratuma nađena na fibulama, osim onog iz groba 24, koji je bio na desnoj strani prsa, sasvim samostalan (tab. XXII, sl. 2). Što se tiče njihovog oblika, možemo ih podeliti u tri grupe:

a) *privesci u obliku pravougaone livene bronzane pločice*, na čijem su donjem delu rupice ili alkice o kojima vise razni štapići, bronzani trougaoni limovi, kalotasti bronzani ukrasi itd.;

b) *privesci u obliku trapezoidne pločice* ukrašeni na gornja dva ugla životinjskim protomima (uglavnom ptice i konji);

c) *privesci u obliku pravougaone ploče, rađeni u tehnici prolamanja*.

Upoređujući priveske tipa *a* i *b* sa sličnim iz Slovenije i zapadnoalpskog područja, možemo reći da su oni po svom stilu izrade (puna pločica) nešto stariji i svakako njihov razvoj možemo dovesti u vezu sa halštatskim antropoidnim pločicama sa jednom alkom.¹⁰⁵ Ptičji protomi su česta pojava na privescima od kraja HaB stupnja nadalje, a konjske glave na privescima dovodi Ložar u vezu s pojavom keltskog uticaja. Vremenski bi, barem što se tiče nekih slovenačkih nalazišta (Vinica) privesci tipa *a* i *b* išli zajedno s fibulama a tre bottoni, fibulama s maskom i certosa fibulama, te ih Ložar stavlja u vreme oko 500. g. pr. n. e.¹⁰⁶ Priveske tipa *c*, rađene u tehnici prolamanja, Ložar smatra kasnijim od ovih pomenutih i stavlja ih u vreme oko 300. do 100. g. pr. n. e., na osnovu činjenice što se oni često nalaze na srednjolatskim fibulama.¹⁰⁷ Naš primerak (tab. XXXII, sl. 2) ne bi mogao

¹⁰⁵ Up. G. Kossack, Studien zur Symbolgut, tab. 17, sl. 2, 4; K. Kromer, Hallstatt, tab. 165, grob 814.

¹⁰⁶ R. Ložar, o. c., str. 64, tab. VIII, sl. 1, 2.

¹⁰⁷ Ibid., str. 66.

biti tako mlad, a o njegovim će karakterističnim stilskim odlikama biti reći malo kasnije, u vezi s opisom i analizom nalaza iz groba 47.

Prema ostalim nalazima iz grobnih celina, u kojima su ova tri tipa privesaka nađena, možemo zaključiti da se oni nisu u ovom stratumu pojavili pre kraja HaC stupnja, a da su naročito česti u HaD stupnju, ukoliko je uopšte moguće oštro odeliti nalaze ova dva stupnja u stratumu II.

Okovi

Okovi za pojaseve čest su inventar japodskih grobova. Svi imaju pravougaonu shemu, ukrašeni su uglavnom urezanim geometrijskim ornamentima, a u Kompolju ih nalazimo počevši od HaC stupnja. U ovom su stratumu nađena samo dva okova za pojas (tab. VII, grob 65, sl. 1, 1a; tab. VIII, grob 66, sl. 2—2a).

Perle od jantara

Upotreba jantara u stratumu II mnogo je češća nego u stratumu I. Osim za ogrlice, zrna se jantara upotrebljavaju veoma često kao ukras na luku fibula. U nekim su grobovima na prsima skeleta nađena okrugla, plosnata zrna jantara, ukrašena fino urezanim geometrijskim ornamentom (tab. V, grob 63, sl. 4, 5; tab. XI, grob 69, sl. 4). Zanimljivo je da neka od ovih zrna nisu probušena niti se na rubovima i poledini vidi bilo kakav trag na osnovu kojega bi se moglo zaključiti, da su bila umetana u kakav okvir. Pretpostavljam zato da su u grob stavljana samo kao prilog umrlom. To mi se čini još više sigurnim zbog toga što su ova zrna nađena isključivo u najbogatijim grobovima. Bogatstvo umrlog, pa možda i njegov viši društveni rang, simboliziraju, osim velikog broja nakita, još i ovakvi prilozi koji u stvari nemaju nikakve funkcije nego su tu samo zato da još više istaknu ugled i bogatstvo njihovoga vlasnika.

Od jantara se ovde pojavljuju još i razne figuralne predstave o kojima ću govoriti u daljnjem izlaganju. Oblici su perla razni; uglavnom su to okrugle, plosnate, loptaste ili kesičaste perle. Takođe ima i mnogo perla neodređenog oblika.

Perle od stakla

Osim jantara u ovom stratumu je nađen i veći broj raznih staklenih perla, koje se prema načinu izrade mogu podeliti u dve velike grupe:

- a) perle od belog, žutog, zelenog i plavog prozračnog stakla, manjih dimenzija;
- b) tamnosive perle, ukrašene žutim koncentričnim krugovima, neprozirne i teške, mahom većih dimenzija. Ove perle pojavljuju se ređe već u stratumu I, ali ih u stratumu II nalazimo u mnogo većem broju. Služile su uglavnom kao ukras na fibulama ili kao ogrlica oko vrata.

Sudeći po velikom broju ovih perla, pretpostavila sam da su one proizvod japodskih radionica. Ova je hipoteza dobila potvrdu nakon mikroskopske analize koja je izvršena u laboratoriji Konstrukcionog biroa građevinske industrije NRH. Rezultat je analize sledeći: »Površina je perli nagrižena. Pod mikroskopom ove perle pokazuju nehomogenu staklenu strukturu, koja se sastoji od tamno obojenih (smeđih i crnih) zrnaca uklopljenih u svetliju masu. Staklena je masa lako top-

ljiva, tačka omekšavanja pojavljuje se na temperaturi od 650° C. Ovakva vrsta stakla dobivena je nedovoljnim topljenjem, odnosno samo sinterovanjem sirovina, koje čine staklenu masu, na nedovoljno visokom stepenu temperature. Kod viših temperatura, oko 900° C, ova staklena masa počinje da se topi i bubri, očevidno usled disocijacije karbonatnih zrnaca. Kad se ohladi, ova masa postaje prozračna. Žuti koncentrični kružići sastoje se takođe od iste mase kao i perle, samo je masa inkrustacije pomešana sa okerom.«

Za arheologa su od posebnog interesa dve tačke u ovoj analizi: prvo, da je masa topiva na relativno niskoj temperaturi, što znači da su se perle mogle praviti čak na otvorenom ognjištu, jer temperaturu od 650° C daje danas obični štednjak koji se loži drvima; drugo, pojava karbonatnih zrnaca dokazuje da je smesa od koje se pravila ova vrsta stakla lako mogla biti sastavljena od elemenata koji su nađeni na licu mesta, odnosno na terenu u bližoj okolini naselja.

Posebnu vrstu staklenih perla čine perle sa tri lica (Gesichtperle). U stratumu II nađene su dve ovakve perle, nažalost van grobnih celina. (Up. tab. XIII, sl. 3.) Svako lice obojeno je drugom bojom (zeleno, žuto, plavo), a oči i nos su predstavljeni belim staklenim kapljicama. J. Déchelette publikuje važan nalaz sličnih perla iz Kerča na Krimu, a datira ih u vreme od kraja 4—2. v. pr. n. e.¹⁰⁸ On napominje da se već od kraja I željeznog doba ovakve perle pojavljuju, doduše samo u obliku maske, kao veoma čest inventar grobova na području sredozemnog bazena. Odatle se ove perle prenose dublje na kopno i čini se da tako stižu i do Japoda. (Jedna ovakva perla nađena je u Sv. Luciji kod Tolmina, a perle sa tri lica, osim u Kompolju, još i u japodskoj nekropoli u Prozoru.) Nosioci su ovih perla, prema Déchelettu, Kelti, a sama se pojava perla može najsigurnije pratiti, prema istom autoru, od vremena Lat. I (500—300. g. pr. n. e.)^{108a}

ZAKLJUČAK

Revizijska iskopavanja 1955—1956. upotpunila su mnoge praznine koje smo imali u vezi s problemom postanka i razvoja života u Kompolju. Opšta slika koju nam pruža nekropola u Kompolju danas se u mnogome dopunjuje novim podacima.

Na osnovu analize priloga i načina sahranjivanja, kao i stratigrafskih podataka, mogli bismo ukratko izvući sledeće zaključke: kompolska nekropola pripada vremenu trajanja kulture ilirskog plemena Japoda. U stratumu I nađeno je nekoliko urni, inače preovlađuje skeletno pokopavanje. Osim urni, koje živo podsećaju na tradiciju kulture polja sa urnama, prilozi ovog stratuma svi pripadaju vremenski stupnju HaB, koji u stvari označava kraj kulture polja sa urnama. Čak ima i nešto nalaza iz stupnja HaA₂, ali kako pretežu kasniji elementi, konačni je utisak, da sahranjivanje u ovoj nekropoli počinje u HaB stupnju. Dalje se može iz analize predmeta zaključiti, da se najveći deo nalaza razvijao već u to vreme na autohtonom tlu, a uticaji istočnoalpskog područja i panonske kulture polja sa urnama ogledaju se najviše u ornamentici pojedinih predmeta, a manje u njihovim oblicima. Tako se npr. ornamentika na podlacticama može dovoditi u vezu sa orna-

¹⁰⁸ J. Déchelette, Manuel arch. préh., II, str. 138—139 sl. 575.

^{108a} Ibid., str. 1319.

mentikom raznih predmeta HaB stupnja susednih oblasti, što sam već u prethodnom tekstu napomenula. Isti je slučaj i sa spiralnim narukvicama od bronzanog lima s plastičnim rebrom po sredini, pa zatim i sa fibulama koje imaju tri petlje i romboidno raskucan luk. Kao karakteristični predmeti jednog određenog stila, koji se već može smatrati izrazito japodskim, pojavljuju se kape od bronzanog lima, slepočničarke, podlaktice, lučne fibule sa zrnom jantara na luku i spiralne naočaraste fibule. Ostaje još da se kaže nekoliko reči o kopoljskim nalazima za koje imamo paralele u Italiji, naročito u oblasti Picenuma. O vezama balkansko-ilirske kulture starijeg želznog doba i pomenute oblasti u Italiji bilo je već dosta govora u arheološkoj literaturi. Već je Merhart upozorio na uticaj koji je sa Balkana delovao na formiranje i razvoj istovremene kulture na italjskom tlu¹⁰⁹. Kromer je takođe dao svoj prilog u vezi sa ovim pitanjem, podržavajući postavke Merharta¹¹⁰. Opširan pregled tog rada, kao i kritički osvrt na mišljenje Dumitresca, dao je nedavno i M. Suić¹¹¹. Na značajan uticaj balkansko-podunavskih oblasti na formiranje picenske kulture ukazao je i M. Garašanin u svom prikazu pomenute Kromerove rasprave¹¹². Svi se ovi autori slažu u tome da su mnogi elementi picenske kulture sigurno poreklom sa našeg tla (mislim na balkansko-podunavski kompleks). Za poreklo i postanak jednopetljastih lučnih fibula Merhart izričito tvrdi da su sa Balkana¹¹³, što najnovija istraživanja sve više potvrđuju¹¹⁴. Suić nalazi mnogo predmeta u liburnskim i japodskim nekropolama za koje s pravom tvrdi, da su stariji od picenskih, a to naročito vredi za spiralne naočaraste fibule, kojih poreklo, po njegovim dobro dokumentiranim navodima, apsolutno treba tražiti na liburnsko-japodskoj teritoriji¹¹⁵. Ne ulazeći ovde dublje u pitanje tačnog fiksiranja terena na kojem su se pojavile lučne jednopetljaste i spiralne naočaraste fibule, pomenula bih samo to da se, sudeći barem po statističkim podacima, veći broj lučnih jednopetljastih fibula nalazi na liburnskoj teritoriji, a spiralnih naočarastih na japodskoj¹¹⁶. Možda bi zbog toga kolevkom prvih trebalo smatrati liburnski, a drugih japodski areal. Dalja istraživanja u tom pravcu verovatno će i ovo pitanje definitivno rešiti.

Nalazi stratuma II, po svojim stratigrafskim i tipološkim odlikama, pripadaju stupnjevima HaC i HaD, odnosno vremenu punog razvoja I želznog doba. Oštru vremensku granicu između ova dva stupnja teško možemo u Kopolju uočiti, tim pre što u stratumu II nema razlike u načinu sahranjivanja: postoje samo skeletni grobovi.

Mnogobrojni tipološki veoma interesantni nalazi ovog stratuma ukazuju nam vrlo jasno na veze Japoda tog vremena sa susednim plemenima, dalje, razvoj autohtone japodske kulture i uticaje, koje je ova kultura primala i davala. Na materijalu ovog stratuma uočavamo cvetanje i razvoj autohtonog stila. To se zapaža

¹⁰⁹ G. v. Merhart, *Bonner Jahrbücher*, str. 85.

¹¹⁰ K. Kromer, *Mitt. d. prähist. Komm.*, V, No. 5.

¹¹¹ M. Suić, *Vjesnik za arh. i hist. dalm.*, 1953, str. 111.

¹¹² M. Garašanin, *Starinar*, NS, II, str. 307—308.

¹¹³ G. v. Merhart, o. c., str. 85—86.

¹¹⁴ R. Drechsler—Bižić, *Vjesnik AMZ*, III ser. I, str. 47—51.

¹¹⁵ M. Suić, o. c., str. 89 i dalje.

¹¹⁶ Š. Batović, o. c., str. 64.

na lučnim fibulama sa dugom nogom i tri kuglice na luku (fibule a tre bottoni) i fibulama sa jednom, spiralno zavijenom petljom i lukom omotanom trakom od bronzanog lima. U ranijim sam izlaganjima govorila o ovom tipu fibula upoređujući ih sa primerima iz stratuma I i zaključila da su one tipološki i genetski samo jedna varijanta daljeg razvoja lučne jednopetljaste fibule. Spiralne naočaraste fibule sa pločicom od bronzanog lima i pločaste naočaraste fibule, takođe su veoma karakteristične za ovu fazu razvoja japodske autohtone kulture. Od fibula, koje karakterišu japodski autohtoni stil svakako treba spomenuti i fibule sa tri petlje i raznim zrnima na luku. Zrna su najčešće od staklene mase i jantara. (Up. tab. V, grob 3, sl. 14). Ovakvih fibula ima na desetine, i to najviše na užoj japodskoj teritoriji, tj. u središnjim delovima današnje Like. Veći broj privesaka, naročito na fibulama, čini mi se da pokazuje najviše specifičnih japodskih karakteristika. Po svojoj se shemi, doduše, ovi privesci mogu uvrstiti u veliku i brojnu grupu halštatskih privesaka Srednje Evrope, ali ih od njih razdvajaju specifične osobine na osnovu kojih možemo s pravom govoriti o postojanju originalnog japodskog stila i radionica u kojima su napravljeni. To naročito vredi za privesak iz groba 24 (tab. XXIII, sl. 4), koji je po svojoj koncepciji zaista unikat svoje vrste. Slično je i s privescima iz groba 47 (tab. XXXII, sl. 1, 2). Privesak na slici 1 ima trapezoidnu shemu sličnu onima iz Slovenije¹¹⁷, a izduženi trapezoidni privesci na lančićima lako se mogu dovesti u vezu s istim takvim oblicima iz Vača¹¹⁸, Hallstatta¹¹⁹, Thalinga¹²⁰ i dr. Priveske iz Vača datira Starè u stupanj Vače IIB, odnosno u vreme od 450—350. g. pr. n. e., dok Kromer slične priveske iz Halstatta stavlja u svoj period mlađih grobova, što odgovara vremenu 600—500. g. pr. n. e. Privesak na slici 2 sastoji se od dve pravougaone pločice, od kojih je gornja rađena u tehnici prolamanja, i to tako da bronzana pločica, koja je ostala, čini jednu cik-cak traku, a šupljine koje ograničava imaju izgled trougla. U sličnoj je tehnici rađen i privesak iz Vinice¹²¹, zatim privesak iz Magdalenske Gore¹²², Jezerina¹²³ i Prozora¹²⁴. Prema tipu fibule u Jezerinama, na kojoj je ovaj privesak nađen, možemo ga datirati najkasnije u Lat. A. U Prozoru se fibule sa ovakvim privescima datiraju u vreme Lat. A—B. Pojasna kopča iz Donje Doline, rađena u istoj tehnici, može se na osnovu ostalih nalaza iz groba datirati u vreme od 625—500. g. pr. n. e.¹²⁵ Kako se vidi iz ovih nekoliko primera, tehnika o kojoj je reč upotrebljava se i u vreme punog halštata, i u latenu. Stoga nam samo ona na privesku iz groba 47 u Kompolju ne bi mogla biti merodavna za precizno datiranje celog priveska, iako ipak imamo prema ovim podacima ograničen vremenski prostor u kojem je moguća njihova pojava: najranije 625. g., a najkasnije 350. g. Mlađu provenijenciju ovog priveska potvrđuju nam još neki njegovi elementi: prvo, sam oblik pločica, koje su pravougaone, a ne više trape-

¹¹⁷ R. Ložar, o. c., str. 30, sl. 1—3.

¹¹⁸ F. Starè, Vače-katalog, tab. LVIII, sl. 3—4.

¹¹⁹ K. Kromer, Hallstatt, tab. 165, grob 814.

¹²⁰ R. Pittioni, Urgesch. d. Österreich. Raumes, str. 557, sl. 387.

¹²¹ R. Ložar, o. c., str. 30, tab. VIII, sl. 3.

¹²² Ibid., str. 39, sl. 3.

¹²³ V. Radimsky, GZM, tab. X, sl. 1.

¹²⁴ Š. Ljubić, o. c., tab. XXI, sl. 107—108.

¹²⁵ Č. Truhelka, Pfalbau im Savabette, II, tab. XL, sl. 13—14. Datiranje se može izvršiti na osnovu glasilačkih dvopetljastih fibula sa četvrtastom nogom i bronzanih kalotastih dugmeta rađenih u tehnici probijanja, koje predmete Benac—Čović stavlja u fazu Glasinac IV c (625—500 g.).

zoidne, zatim kalotasti privesci tako česti u nalazima iz mlađih faza nekropole u Kompolju¹²⁶, Jezerinama¹²⁷ i Ninu¹²⁸. Naročito nam je važna samo jedna mala očuvana ljudska glava na gornjoj ivici priveska. Naime, halštatski su privesci uvek imali ptičje protome ili konjske glave na uglovima, a na ovom se pojavljuje ljudski lik. Pojava ljudskog lika na fibulama (Maskenfibeln) nije ranija od kraja HaD stupnja, a u upotrebi je sve češće u latenu, naročito oko 500. g. pr. n. e. u našim krajevima. Tako u Vinici, u kojoj se za početak života uzima 500. godina imamo sličnu predstavu ljudskog lica na fibuli a tre bottoni¹²⁹, a u Vrepcu na dve fibule takođe sličan lik. Oba bi groba iz Vrepcu pripadali po svom inventaru najranije 500. godini¹³⁰. Vrlo primitivna izrada ove glave podseća na niz sličnih o kojima govori Déchelette. Pomenute figure stavlja on vremenski u svoj prvi stupanj mlađeg željeznog doba, odnosno u Lat. A¹³¹. Što se tiče oblika fibule na kojoj se ovaj privesak nalazi, on se takođe ne može smatrati starijim od HaD stupnja. O ovim fibulama bilo je reči u ranijem izlaganju iz kojeg se videlo da one tipološki mogu pripadati mlađem stupnju u Kompolju, iako nisu sasvim siguran putokaz za preciznije datiranje. Znači, za određivanje hronologije ovih privesaka važniji su nam rezultati stilske analize samih privesaka, a ta nam analiza nesumnjivo dopušta i mogućnost datiranja ovih predmeta u stupanj HaD, odnosno početak Lat. A.

Osim proizvoda japodskih radionica od kojih sam samo neke pomenula, ovde ću se pozabaviti i sa još nekim elementima koji sačinjavaju inventar japodskih nekropola, a svojim tipološkim i stilskim odlikama pokazuju da su Japodi održavali jake veze sa susednim etničkim grupacijama. Ovde prvenstveno dolaze u obzir odnosi Japoda i italske kulture počev od kraja HaD stupnja, zatim i problem odnosa Japoda i Kelta, kao i pitanje nekih diferencijacija u okviru same japodske kulture (odnos južnih grupa u Lici i severnih u današnjoj južnoj Kranjskoj). Na sva ova pitanja neću moći da odgovorim tako potpuno kako bi se to na osnovu svih dosad iskopanih japodskih nalaza moglo učiniti, jer se u ovom radu moram prvenstveno zadržati na tretiranju nalaza iz kompoljske nekropole, iskopanih 1955—1956. godine. Nalazi stratuma II pružili su mogućnost da se pokrenu neka pitanja u vezi sa formiranjem i razvojem mlađih faza japodske kulture.

Nalazi stratuma II, kao što sam već ranije pomenula, po svojim stilskim i tipološkim odlikama pripadaju stupnju HaC, a pretežno stupnju HaD. Kraj ovog stupnja istovremeno označava i kraj kulture I željeznog doba i prelaz na II, odnosno laten. Razume se, vreme ovog prelaska u pojedinim krajevima Evrope nije istovremeno, niti je svagde jednako uticalo na promenu autohtonog stila. Da navedemo baš primer Ilira, za koje se odavno zna da su veoma konzervativni u primanju novotarija, a svoje specifično obeležje njihova kultura zadržava čak i u rimsko doba. Stratum II obiluje velikim brojem nalaza koji pokazuju dalji razvoj i cvat japodskog autohtonog stila: spiralne naočaraste fibule, fibule od bronzane žice sa tri spiralne petlje, razni privesci itd.

¹²⁶ Arh. muzej, Zagreb, nepublikovano.

¹²⁷ R. Radimsky, GZM, V, tab. IV, sl. 9.

¹²⁸ Arh. muzej, Zadar, nepublikovano.

¹²⁹ R. Ložar, o. c., str. 24, sl. 3.

¹³⁰ D. Drechsler-Bižić, o. c., tab. X, sl. 70; tab. XI, sl. 88.

¹³¹ J. Déchelette, Manuel II, str. 1301, sl. 565

Govoreći o nalazima stratuma I istakla sam da su Japodi već u stupnju HaB imali dodirnih tačaka sa istovremenim kulturama Italije, i da je, šta više, njihov uticaj u pojedinim oblastima bio veoma značajan. Pitanje ilirskih migracija na teritoriji Italije danas se sa sve većom sigurnošću potvrđuje.¹³² Slika tih odnosa krajem I i početkom II željeznog doba izmenjena je utoliko što su uticaji iz Italije na japodsku teritoriju postali jači nego u prethodnom periodu. Tako npr. čunaste fibule, zmijaste fibule i neki drugi elementi, o kojima ću ovde još govoriti, postaju češći inventar japodskih grobova, a njihovo se poreklo nesumnjivo mora tražiti u Italiji. Koncem stupnja HaD, a naročito u vreme Lat. A, veoma je česta i pojava certosa fibula. Oko 500. g. u severnoj Italiji moramo računati sa jakim etruskim elementom, a uticaji grčkog sveta preko Spine i Adrije duboko u unutrašnjost zemlje, igraju takođe značajnu ulogu u formiranju jednog novog umetničkog stila na predmetima materijalne kulture¹³³. Nešto kasnije, oko 400. g., prodiru Kelti u severnu Italiju i ostaju gospodari cele te oblasti izuzev Venetskog zaliva. Oni prelaze i preko Apenina, prodiru prema jugu sve do Rima, ali pokorene oblasti ne drže dugo u svojim rukama izuzev zapadne obale Jadrana između Riminija i ušća Esine severno od Ancone. Pod svojom vlašću imali su najduže dolinu Poa, a ostaci njihove kulture poznati su iz bolonjskih nekropola tog doba, naročito iz Marzabotta¹³⁴. Društveno-ekonomski i politički elementi uticali su veoma snažno na formiranje i razvoj materijalne kulture tog vremena u Italiji. Grčki import, kojeg poznajemo sa Glasinca, a u novije doba iz Srbije¹³⁵ i Makedonije¹³⁶ ne uključuje više mogućnost veza sa klasičnim svetom samo preko mora, nego i preko kopna. Sva ova visoka kultura i razna nova strujanja u životu i umetnosti pojedinih kulturnih središta tadašnje Evrope odražava se, doduše, u sve češćim trgovinama u ilirskim oblastima u kojima još u najvećem stepenu ipak preovlađuje originalni autohtoni stil i razvoj. U vezi s ovim, u stratumu II posebnu pažnju zaslužuju nalazi iz groba 47. Osim dve fibule sa privescima o kojima sam ranije govorila, u ovom je grobu nađena i sitna plastika od jantara (tab. XXVIII—XXXII). O ovoj plastici bilo je nešto opširnije govora u prethodnom izvještaju sa iskopavanja u Kompolju¹³⁷. Ako bi se datiranje ove plastike izvršilo prema fibulama, koje su s njom nađene, onda bismo je svakako najranije morali staviti negdje na kraj stupnja HaD. Što se same plastike tiče, tu moramo utvrditi dve stvari: hronologiju i provenijenciju ovih predmeta. Najveći broj analogija našla sam na tlu Italije, i to baš u onim krajevima koje su od 7—5. v. držali Etrurci, a od polovine 6. infiltrirali grčki kolonisti i trgovci.

U nekropoli iz Certose kod Bologne, u grobu 100, nađena je jedna perla od jantara, koja ima dosta zajedničkih crta sa glavom iz Kompolja. Prilozi groba 100 datiraju ovu perlu u kraj 6. i početak 5. v. pr. n. e. (up. tab. XXXIII, sl. 1—10)¹³⁸.

¹³² M. Suić, o. c., str. 73—75.

¹³³ F. Schachermayer, *Etruskische Frühgeschichte*, str. 202 i dalje.

¹³⁴ J. Filip, *Ketlové ve středni Evropě*, 1956, str. 22 i dalje.

¹³⁵ Đ. Mano—Zisi—Lj. Popović, o. c., str. 49.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 30—38.

¹³⁷ R. Drechsler—Bižić, *Radovi i rasprave JAZU*, 1959.

¹³⁸ Za fotografiju ovog groba zahvaljujem doc. dr F. Starèu, Ljubljana.

Druga bi analogija bila iz nekropole u Marzabottu kod Bologne.¹³⁹ Glava je rađena u jantaru, visina 4 cm. Nažalost, nije nađena u zatvorenoj grobnoj celini. Pored ove glave, skrećem pažnju ovde na ovnujske glave na dršci jedne bronzane posude sa istog lokaliteta, kao i na glave životinja na tabli XXXIII, sl. 4. Veoma slična glava, samo primitivnije rađena, iskopana je u Kompolju zajedno sa zrnima jantara koja predstavljaju jako stilizovane ovnujske glave (tab. XXXIII, sl. 5).

U okolini Ancone, u Falconari, nađen je veoma lep primerak obrađenog jantara, koji se verovatno nalazio na luku fibule, jer je skroz horizontalno probušen¹⁴⁰. Stil izrade ovih figura, kako navodi Kredel, pokazuje da bi datum izrade mogao biti negde oko 520—500. g. pr. n. e. Autor postavlja nekoliko hipoteza o provenijenciji ove plastike i u zaključku kaže da bi, sudeći po izradi, morala pripadati »grčkom kulturnom krugu«. Kompoljska plastika nema na prvi pogled mnogo zajedničkih crta s ovom plastikom.

Jedan drugi reljef, za koji se smatra da je nađen u mestu Ruvo u Apuliji, približava se u većem broju detalja kompolskoj plastici, naročito u tretmanu očiju i kose.¹⁴¹

Tražeci analogije za plastiku iz Falconare, Kredel je pominjao sličnost sa reljefima iz Monteleone u sabinskim brdima, kao i s okovima s kola iz Perugia i Efesa u Maloj Aziji. Bronzani okovi kola iz Castel San Mariano iz okoline Perugia pokazuju u izvesnim crtama srodnost s kompolskom plastikom, mada ova posljednja ipak ima pečat nešto drukčijeg stila (tab. XXXIV, sl. 1). Petersen kaže za pomenute reljeфе iz Italije da su slični nekim iskucanim predstavama na kolima s jedne etrurske urne čija mi reprodukcija nije bila pristupačna. Što se tiče provenijencije i datiranja ovih okova iz Perugia, autor ih smatra »starojonskim«, a datira ih u kraj 6. i početak 5. v.¹⁴²

Za okove bronzanih kola iz Monteleone, Furtwängler tvrdi da su rađeni na italjskom tlu, a brojne analogije pominje uglavnom s etrurske teritorije, kao i nešto iz Picenuma, koji u to vreme stoji pod jačim etrurskim uticajem, a istovremeno i pod uticajem tzv. orijentalizirajućeg jonskog stila¹⁴³.

U rešavanju pitanja provenijencije kompolske plastike ne smemo gubiti iz vida da su sve dosad pobrojane analogije iz kraja 6. i početka 5. v. pr. n. e. To je vreme kada u pomenutim delovima Italije vladaju Etrurci, a obale sve više zapljuskuje talas grčke kolonizacije. Fokejci osnivaju Spinu i Adriju, a njihovi uticaji prodiru dolinom Poa duboko u unutrašnjost zemlje. U Picenumu je taj uticaj veoma jak, a baš s ove teritorije imamo veliki broj obrađenog jantara s kojim neke paralele povlačimo u kompolskim nalazima. U Picenumu dosad nije bilo potpuno adekvatnih primeraka sa kompolskim, a oni iz Certose i Marzabotta, koji po svom stilu stoje najbliže našim, istovremeno pokazuju da se na picenskoj teritoriji pre može govoriti o nevezštoj produkciji domaćih majstora, koji su pred očima mogli imati u to vreme bolje uzore nego što su bili njihovi originalni.

¹³⁹ O. Montelius, *Civ. prim. Ital.*, I, tab. 109, sl. 15.

¹⁴⁰ F. Kredel, *Jahrbuch d. Deutsch. Arh. Inst.*, XXXVIII/IX, str. 169.

¹⁴¹ *Ibid.*, tab. V.

¹⁴² Petersen, *Antike Denkmäler II*, tab. 15, sl. u tekstu, str. 3—4.

¹⁴³ Brunn—Bruckman, *Denkmäler Griech. u. Röm. Skulptur*, tekst A.

U vreme, kada je otkrivena plastika u Kompolju, novopazarsko blago bilo je još pod zemljom. Nalazi iz groba 47 stajali su usamljeni nasuprot većem broju barem približno sličnih nalaza u Italiji. Import iz južne Italije u Novom Pazaru učvrstio me je u mišljenju da se i u Kompolju može računati sa importom, ali ovde verovatno iz Severne Italije, koja stoji tada pod etrurskom vlašću, jer, kako sam već rekla, izvesni elementi ukazuju na analogije sa etrurskim nalazima. Među tim elementima upozoravam na urezane znakove na ovalnom zrnu jantara (tab. XXXI, sl. 2, 2a), koji sigurno nisu ovde sasvim slučajno stavljeni. Na jednom zrnu iz Jezerina (grob VI) zapazio je Radimski slične ureze i o njima rekao: »... na jednoj strani vide se različiti urezani znaci, pa je to može biti pismo«^{143a}. U novije je vreme B. Čović, kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu, našao na rubu jedne zemljane posude urezane znake. Prema njegovom usmenom saopštenju, na toj su posudi sasvim sigurno znaci koji predstavljaju slova, odnosno natpis. Interesantno je da i ova posuda, kao i zrno iz Kompolja potiče iz kraja 6. i početka 5. veka pre n. e.

Prilikom sređivanja nalaza iz tumula II u Kompolju pronašla sam među velikim brojem zrna jantara i neke interesantne nalaze, koje ovde treba spomenuti baš u vezi pitanja obrade jantara u japodskim radionicama. Uporedimo li jantarske glave iz groba 47 i glavu na tabli XXXIII, sl. 6, odmah ćemo na ovoj primetiti neveštu ruku domaćeg majstora, koji poznaje bolje uzore, ali ih ne može u svojoj izradi dostići. Pogledajmo dalje ovnujske glave. U Novom Pazaru, Picenumu i Certosi one su predstavljene realistično¹⁴⁴. U Kompolju samo jedna ima donekle izgled koji podseća na ove pomenute, dok su ostale potpuno izgubile svoj realistični oblik i stilizacijom postale srololike perle na čijem su širem delu nekadašnji rogovi pretvoreni u široke plastične trake ukrašene urezima (tab. XXXIII, sl. 7). Znači li ovo da japodski majstor nije znao da predstavi ovnujsku glavu, ili možda pre to da su uzori, koje je on imao, bili već tako dobro poznati da je otišao korak dalje i počeo stilizirati. Što se tiče ptice iz Castel San Belino u Picenumu (Tab. XXXIII, sl. 2) Marconi kaže da je ovde posredi jedna dosta nespretna kopija starorimskih radova, a da u Picenumu ne može biti starija od druge polovine 6. v.¹⁴⁵. Sličnost sa pticom iz Kompolja zapaža se samo u detaljima obrade krila i trupa, ali nam je dosad to ipak tipološki najbliži primerak. Glava konja podseća na rad iz Marzabotta, samo što se i ovde vidi nespretniji rad japodskog majstora (tab. XXXIII, sl. 5).

Zbog svega toga veoma sam sklona da kompolsku plastiku groba 47 smatram importom, i to bi za sada bio najpoznatiji i najkarakterističniji primer, koji ukazuje na postojanje veza između Japoda i arhajskog grčkog sveta posredstvom Italije. Ne smemo zaboraviti i veze Japoda s južnom Italijom od kraja 6. v., što se vidi po importu apulskih vaza u Jezerinama, Istri i severoalpskim oblastima (vaze iz Picuga i Stične).

¹⁴⁴ Ibid., str. 415, sl. 47.

¹⁴⁵ Marconi, Monumenti antichi, 1935, str. 414, sl. 46.

Nešto bi mlađe provenijencije bila glava od jantara koju je otkopao Brunšmid u Kompolju. Ona je po svom stilu bliska plastici koja stoji pod uticajem keltskog elementa. To se naročito vidi u stilizaciji kose i očiju, pa i ostalih delova lica. Perla je nađena u nesigurnoj grobnoj celini, pa bi je vremenski možda bilo teže fiksirati, da nije gotovo sasvim adekvatnih nalaza iz nekropole u Belmonte Piceno gde ih je nađeno ukupno šest komada, a Marconi ih datira u kraj 5. v., ne pripisujući ih određeno nijednoj etničkoj skupini. Ova glava iz Kompolja i one iz Picenuma lako bi nam mogle poslužiti kao dokaz keltskih trgovačkih veza s italjskim tлом još pre invazije, pa posredno i s Japodima.

Od 4. v. počinje grčka kolonizacija naše obale, odnosno iz tog vremena imamo o tome prve pisane izvore. Na Hvaru, Visu i Korčuli osnivaju se prva naselja kolonista. Helenizam kulturno povezuje celo Sredozemlje, pa se širi ne samo našom obalom nego i po unutrašnjosti. Iz tog vremena imamo u Kompolju jedan nalaz. Prilikom iskopavanja 1956. g., van groba, na dubini 0,50 m. nađen je fragmenat fibule od bronzane žice s malim zrnom jantara na luku i jednom vitrejom elipsoidnog oblika sa predstavom lava izrađenom u tehnici intalja (intaglio). Oblik i boja stakla odgovaraju detaljno nalazima iz Vičje Luke na Braču, a Mano-Zisi i Popović smatraju ih primercima domaćih radionica, koje helenističke elemente prerađuju u svom duhu¹⁴⁶. Nalaz iz Kompolja bi lako mogao pripadati istoj ili sličnoj ilirskoj radionici na Braču i odatle kao trgovački artikl mogao biti prenet na teritoriju Japoda¹⁴⁷.

Elementi keltskog uticaja u ovoj kampanji jedva se mogu zapaziti. Iz ranijih, Brunšmidovih, iskopavanja imamo takođe veoma malo nalaza koji bi se mogli smatrati keltskim. To ne znači da je život u Kompolju prestao krajem HaD stupnja. Dve srednjelatenske fibule (Brunšmidova iskopavanja), perle sa tri lica, fibule sa tri spiralne petlje i zrnima jantara, za koje imamo paralele u Jezerinama u grobovima sa srednjolatenskim nalazima, sve to govori da je život ovde trajao i dalje kroz laten, mada, kako sam već pomenula, ni izdaleka nemamo toliko latenodobnog, a još manje keltskog materijala na osnovu kojeg bismo mogli dati sigurnu gornju granicu, odnosno sigurno fiksirati prestanak života na ovom naselju, kao što je to npr. učinjeno u Jezerinama ili u nešto nesigurnijoj meri u Prozoru.¹⁴⁸

NAPOMENA

Ovaj rad bio je predat u štampu krajem 1961 g. Nedavno sam, međutim, dobila iz Italije neke nove podatke i analogije za plastiku groba 47 u Kompolju, pa ovim dopunjavam prethodni tekst.¹⁴⁷

U grobu 740 B u Spini (Valle Pega), nađena su dva primerka od jantara u obliku ljudskih glava u profilu. Jedna od njih (sl. 1 u tekstu) sasvim je adekvatna kompolskoj glavi na tab. XVIII, sl. 1—1a. Privesci iz Spine datirani su prema

¹⁴⁶ Đ. Mano—Zisi i Lj. Popović, o. c., str. 60—66.

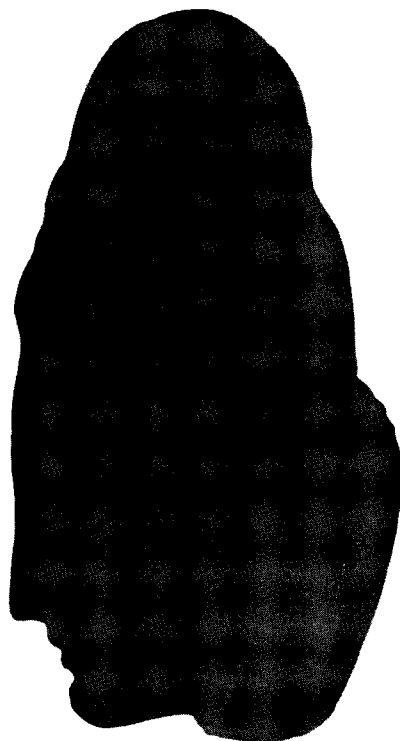
¹⁴⁷ Na podacima zahvaljujem G. Bermond-Montanari iz Bologne.

¹⁴⁸ Mostra dell' Etruria padana e della città di Spina, Catalogo I, str. 367—368, No. 1190.

ostalim nalazima iz groba u kraj V veka pre n. e.¹⁴⁰ Kako cela nekropola traje od kraja VI do kraja V veka pre n. e., to ovakvo datiranje ne menja u biti hronologiju kopoljske plastike, koju sam na osnovu već pobrojanih analogija iz Italije stavila na početak V veka.

Ova plastika iz Spine izvredno je važna i za rešavanje provenijencije kopoljske plastike. Naime, u prethodnom tekstu sam nave-la da su grčki uticaji prodrli dolinom Pada duboko u unutrašnjost zemlje i u Picenum, odakle sam pretpostavila da je i kopoljska plastika mogla biti prenesena. Sada je međutim evidentna direktna veza Spine i japodske teritorije.

Što se tiče stila izrade, E. Arias¹⁴⁹ smatra da su sitni predmeti u koje ubraja i ove priveske od jantara proizvod etrursko-jonske simbioze, što sam i ja u svom ranijem izlaganju tvrdila.

Sl. 1, Spina, privesak od jantara iz groba 740 B.

POPIS GROBOVA

Grob 1 (tab. IV, sl. 8—14)

Stratum II, blok II, kv. B, dubina 0,60 m. Skelet leži u opruženom stavu na leđima, orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: na prsima i kod ruku bronzana pinceta, inv. br. 15526; dve bronzane livene alke, inv. br. 15527; fragmentovan privesak u obliku ljudske stilizovane figure, inv. br. 15528; dve fragmentovane otvorene bronzane narukvice, inv. br. 15529; fragmenat tamnosmeđeg suda od pečene zemlje, slabo glačane površine, inv. br. 15530.

Grob 2 (tab. IV, sl. 7)

Stratum II, blok II, kv. B, dubina 0,70 m. Dislociran skeletni grob, ukopavanjem groba 1. Pol nije utvrđen. Nedaleko od ostataka skeleta nađena je jednopetljasta lučna fibula, inv. br. 15531.

¹⁴⁹ Op. cit., E. Arias, *Arte greca ed etrusca a Spina*, str. 276

Grob 3 (tab. V, sl. 13—19)

Stratum II, blok II, kv. A, dubina 0,60 m. Umrli leži u zemlji, ograđen kamenjem nepravilnog oblika. Skelet slabo očuvan, orijentisan sever—jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: Bronzana fibula sa tri petlje, inv. br. 15634. Na luku tri zrna od sive staklene mase; dva sa strane ukrašena inkrustiranim žutim koncentričnim kružićima, inv. br. 15635; fragmentirana lučna fibula od željeza. Zrno na luku ukrašeno kao prethodno, inv. br. 15636; gornji deo ukrasne igle, inv. br. 15637; fragmenat bronzane pojasne kopče, inv. br. 15638; bronzani privesak, inv. br. 15639; niz od 18 zrna jantara, inv. br. 15640.

Grob 4 (tab. I, sl. 1—6)

Stratum II, blok I, kv. A, dubina 0,30 m. Dislociran grob od kojeg je ostala samo lubanja, licem okrenuta zemlji.

Nalazi: dva tordirana bronzana torquesa, inv. br. 15531; bronzana slepočničarka. Ornamenat rađen u tehnici tremoliranja, inv. br. 15532; bronzani lančić od niza karičica, inv. br. 15533; Veći broj sitnih, kalotastih bronzanih dugmeta. Nađena su na lubanji i oko nje, inv. br. 15534; kriva bronzana igla, možda sa fibule, inv. br. 15535; dve perle od belog stakla, inv. br. 15536.

Grob 4a (tab. III, sl. 4)

Stratum II, blok I, kv. A, dubina 0,35 m. Vrlo slabo očuvan skelet leži u zemljanoj raki, orijentisan sever—jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: fibula od bronzne tipa Vače, inv. br. 15537.

Grob 5

Stratum II, blok I, kv. A, dubina 0,60 m. Skelet dosta dobro očuvan, leži u zemljanoj raki, orijentisan sever—jug s licem prema jugu. Pol ženski.

Nalazi: 10 perla od belog stakla, inv. br. 15641; 1 tamnosiva perla od staklene mase, ukrašena koncentričnim krugovima, inv. br. 15547.

Grob 6 (tab. XXIV, sl. 1—2)

Stratum II, blok III, kv. A, dubina 0,80 m. Očuvan skelet muškog pola, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Skelet je okružen lepo poredanim kamenim pločama nepravilnog oblika, a bio je pokriven zemljom i kamenjem. Priloga nema.

Grob 7

Stratum II, blok II, kv. A, dubina 0,85 m. Slabo očuvan skelet bio je položen na dasku od koje su se sačuvali samo tragovi. Orijetntisan istok—zapad s licem prema istoku. Pol muški.

Nalazi: nekoliko fragmenata tamnosmeđe keramike, inv. br. 15642; jedna cela i nešto fragmentovanih otvorenih bronzanih narukvica, inv. br. 15643; (up. tab. I, sl. 11)

Grob 8 (tab. I, sl. 11—12)

Stratum I, blok II, kv. A, dubina 0,95 m. Slabo očuvan skelet, orijentisan sever—jug s licem prema severu. Grobna raka ograđena s nekoliko kamenova. Pol nije utvrđen.

Nalazi: nekoliko celih i fragmentovanih otvorenih bronzanih narukvica, inv. br. 15644; kraj glave nekoliko fragmenata keramike, inv. br. 15645.

Grob 9 (tab. III, sl. 5—7)

Stratum II, blok I, kv. A, dubina 0,30 m. Skelet nađen samo u tragovima, a leži direktno u zemlji.

Nalazi: veliki tordirani torques, inv. br. 15538; deo bronzane slepočničarke ukrašen kanelurama, inv. br. 15539; jedno kalotasto dugme sa šiljkom, inv. br. 15540.

Grob 10

Stratum II, blok III, kv. A, dubina 0,96 m. Skelet leži u žučkastoj zemlji, delimično ograđen kamenjem nepravilnog oblika. Kostii nogu i glava dobro očuvani, dok ostali deo skeleta potpuno nedostaje. Pol muški. Verovatno je deo skeleta uništen ukopavanjem groba 6, čija se kamena konstrukcija naslanja na ovaj grob. Orijetntacija skeleta sever—jug s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 11 (tab. XXV, sl. 1)

Stratum I, blok III, kv. B—C, dubina 1,10 m. Od skeleta su očuvani samo delovi kalcinirane lubanje, kosti ruku i butne kosti. Pol nije utvrđen. Umrli je bio položen na dasku od koje se sačuvao trag u dužini 1,20 m. Na kamenju koje je ograđivalo ovaj skelet sačuvani su takođe tragovi ugljenisane daske u visini od 8 cm. Po tome bi se moglo pretpostaviti da je umrli bio pokopan u jednoj vrsti drvenog kovčega samo bez poklopca. Skelet je orijentisan sever-jug, s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 12 (tab. III, sl. 8)

Stratum I, blok III, kv. C—D, dubina 1,15 m. Veoma slabo očuvan skelet leži u zemlji, a zatrpan je bio sitnim kamenjem i zemljom. Pol nije utvrđen. Orijentacija sever-jug s licem prema jugu.

Nalaz: fragmentovana bronzana fibula sa tri petlje i raskucanim lukom, inv. br.15646.

Grob 13

Stratum II, blok I, kv. C, dubina 0,60 m. Slabo očuvan skelet stavljen je direktno u zemlju, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: ispod vrata jedna perla, inv. br. 15647; bronzani tordirani torques, inv. br. 15648 (up. tab. III, sl. 5); nekoliko dugmeta verovatno sa kape, inv. br. 15649.

Grob 14

Stratum II, blok I, kv. B—C, dubina 0,80 m. Umrli je bio položen na dasku od koje se vide ugljenisani tragovi. Skelet slabo očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu. Pol muški.

Nalazi: na prsima fragmentovana ukrasna igla, inv. br. 15650; na svakoj nozi po 6 otvorenih bronzanih nanogvica, inv. br. 15661.

Grob 15

Stratum II, blok I, kv. B—C, dubina 0,70 m. Umrli je položen direktno u zemlju, skelet loše očuvan, orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Pol muški (?).

Nalazi: na ruci fragmenat otvorene bronzane narukvice, inv. br. 15662; na desnoj nozi nekoliko otvorenih bronzanih nanogvica, inv. br. 15663, nekoliko fragmenata tamnosmeđe keramike, dobro glačane, inv. br. 15664.

Grob 16

Stratum II, blok III, kv. D, dubina 0,85 m. Od skeleta sačuvano samo nešto tragova, a bio je stavljen na dasku od koje se sačuvalo nešto ugljenisanih tragova. Nalaza nema.

Grob 17

Stratum I, blok III, kv. D, dubina 1,10 m. Dobro očuvan skelet muškog pola leži direktno u zemlji orijentisan sever-jug s licem prema severu. Nalaza nema.

Grob 18

Stratum I, blok III, kv. B, dubina 0,90 m. Loše očuvan skelet leži direktno u zemlji, orijentisan sjever-jug s licem prema severu. Nalaza nema.

Grob 19

Stratum I, blok III, kv. A, dubina 1,10. Umrli je stavljen na dasku od koje su ugljenisani tragovi dobro uočljivi, a zatrpan je zemljom i kamenom. Skelet dobro očuvan, pol muški, orijentisan sever-jug s licem prema severu. Nalaza nema.

Grob 20 (tab. IV, sl. 5—6)

Stratum II, blok I, kv. B, dubina 0,70 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju, skelet loše očuvan, pol ženski, orijentacija istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: ispod vrata četiri perle od zelenkastog stakla i jedna tamnoplava sa žutim koncentričnim kružićima, inv. br. 15655; mala bronzana fibula od bronzane žice sa tri petlje, inv. br. 15656.

Grob 21 (tab. XVI, sl. 1)

Stratum I, blok I, kv. A, dubina 1,20 m. Skelet srednje očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol ženski. Mestimično je ograđen kamenjem, a leži na dasci.

Nalazi: oko vrata niz sitnih zrna jantara, inv. br. 15541; na levom ramenu lučna jednopetljasta fibula, inv. br. 15542; na obe ruke po 8 otvorenih narukvica, inv. br. 15543; na obe noge po dve otvorene bronzane narukvice, inv. br. 15544.

Grob 22 (tab. XVI, sl. 2; tab. XVII, sl. 1—2)

Stratum I, blok III, kv. C, dubina 1 m. Umrli je položen direktno u zemlju, a zasut je zemljom i sitnim kamenjem. Od skeleta samo delimično očuvana lubanja i kosti ruku. Pol ženski (sudeći po nakitu). Orijentacija sever-jug s licem prema severu.

Nalazi: na ušima bronzane sljepočničarke, inv. br. 15545; oko vrata dva tordirana torquesa, inv. br. 15547 i jedan lančić, koji se sastoji od 32 bronzane alkice, inv. br. 15546; na levoj strani prsa velika spiralna naočarasta fibula, inv. br. 15547a; na desnoj ruci spiralna narukvica od bronzanog lima, inv. br. 15548; na glavi niz sitnih kalotastih dugmadi od bronzne i jedno veliko sa šiljkom, ispod kojeg je nekoliko bronzanih štipača inv. br. 15548a.

Grob 23

Stratum II, blok III, kv. C, dubina 0,80 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju, skelet loše očuvan. Pol muški, orijentacija sever-jug s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 24 (tab. XXII, sl. 2; tab. XXIII, sl. 1—6)

Stratum I, blok III, kv. B, dubina 0,90 m. Skelet je potpuno istrunuo osim bedrenih kostiju, a leži na dasci od koje se vide ugljenisani tragovi, orijentacija skeleta sever-jug s licem prema jugu. Svi su prilozi nađeni na predelu prsa. Pol ženski (sudeći po nakitu).

Nalazi: ispod desnog ramena bronzani pektoralni ukras na kojem vise tri lučne fibule sa jantatom, inv. br. 15549; na levom ramenu bronzana fibula sa tri petlje i priveškom, inv. br. 15550; okrugla, plosnata pločica od jantara ukrašena urezanim ornamentom, inv. br. 15551; niz jantarskih zrna, raznog oblika i veličine, inv. br. 15552; među zrnima jantara bilo je i 15 sitnih zrna od belog stakla i jedno plavo, po sredini ukrašeno belom talasastom linijom, inv. br. 15552a; fragmenat lučne fibule sa zrnom jantara, inv. br. 15553; od levog do desnog ramena, preko prsa, nalazila se u polukrug savijena tanka bronzana žica na kojoj je bilo cca 10 manjih i većih zrna od staklene mase, potpuno pretvorenih u prah, tako da se ovaj nalaz nije mogao sačuvati. Pretpostavljam da su zrna bila ukrašena koncentričnim krugovima, jer je to uobičajen ukras na ovakvim zrnima. Prečnik najvećeg je bio 7 cm, najmanjeg 3 cm, a dužina ogrlice 24 cm. Inventirana je samo bronzana žica, koja se jedina mogla preneti u muzej, inv. br. 15554; bronzana igla s dve kuglice. Deo igle ispod kuglica je od željeza, inv. br. 15555.

Grob 25

Stratum II, blok I, kv. D, dubina 0,80 m. Umrli je stavljen na dasku od koje su sačuvani slabi tragovi. Skelet loše očuvan, ograđen mestimično kamenjem, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol muški.

Nalaz: kraj leve ruke na prsima bronzana igla, inv. br. 15657 (up. tab. IV, sl. 1).

Grob 26 (tab. XX, sl. 2)

Stratum I, blok I, kv. B, dubina 1 m. Umrli je položen direktno u zemlju. Skelet dosta dobro sačuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol ženski.

Nalazi: oko vrata niz sitnih zrna jantara, inv. br. 15556; na prsima, kraj levog ramena lučna jednopetljasta fibula bez ornamentata, inv. br. 15557; na svakoj nozi po 18 bronzanih nanogvica, koje se sastoje od otvorenih alki četvrtastog preseka, inv. br. 15558 (tab. XX, sl. 2).

Grob 27 (tab. III, sl. 3)

Stratum I, blok III, kv. D, dubina 1,30 m. Slabo očuvan skelet leži direktno u zemlji, a oko glave su mu poredana četiri veća kamena. Orijentisan istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: na trbuhu kopča od bronzanog lima, inv. br. 15658 (tab. III, sl. 3).

Grob 28

Stratum I, blok III, kv. A—B, dubina 1,58 m. Grobna raka ukopana je delimično u zdravicu, skelet loše očuvan, okružen kamenjem nepravilnog oblika. Pol muški (?)

Orijentacija istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: bronzana ukrasna igla s okruglom glavom i dva diskosa na vrhu, inv. br. 15659.

Grob 29 (tab. XX, sl. 2)

Stratum I, blok I, kv. B, dubina 0,90 m. Skelet jako oštećen ukopavanjem mlađih grobova. Ispod ostataka kostiju vide se tragovi ugljenisane daske. Orijentacija skeleta istok-zapad s licem prema istoku. Pol nije utvrđen.

Nalazi: oko vrata niz sitnih zrna jantara, inv. br. 15559; na levoj strani prsa lučna jednopetljasta fibula, inv. br. 15560; na levoj ruci 18 otvorenih narukvica od debljeg bronzanog lima, inv. br. 15561.

Grob 30 (tab. III, sl. 1—2)

Stratum I, blok IV, kv. C, dubina 1 m. Skelet u donjem delu jako oštećen, a ležao je na dasci od koje se vidi ugljenisani trag. Grob je zasut zemljom i sitnim kamenjem, orijentacija skeleta istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: fragmentovana bronzana fibula sa tri petlje. Ornament rađen u tehnici iskucavanja, inv. br. 15562; tamnosivo zrno od staklene mase ukrašeno koncentričnim krugovima, inv. br. 15563.

Grob 31 (tab. XXV, sl. 2)

Stratum I, blok III, kv. A, dubina 1,55 m, grobna raka 8 cm ukopana u zdravicu, skelet jako loše očuvan. Pol nije utvrđen. Uočljivi su tragovi ugljenisane daske na kojoj je umrli ležao. Orijentacija skeleta sever-jug s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 32 (tab. XVIII, sl. 1)

Stratum I, blok III, kv. C, dubina 1,30 m. Skelet potpuno istrunuo osim slabih ostataka lubanje i udova. Pol nije utvrđen. Nalazio se na tragovima ugljenisane daske, a delimično je ograđen kamenjem. Orijentacija skeleta istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: na prsima dva naočarasta priveska sa vertikalno postavljenim diskosima, inv. br. 15564; tri zrna jantara, ispod vrata, inv. br. 15565.

Grob 33 (tab. XIX, sl. 1—2)

Stratum II, blok III, kv. C, dubina 0,80 m. Skelet potpuno istrunuo osim slabih tragova lubanje i kostiju jedne noge. Pol nije utvrđen. Orijentacija sever-jug s licem prema jugu. Svi su prilozi nađeni na predelu grudnog koša.

Nalazi: bronzana fibula sa tri petlje i velikim zrnom od staklene mase na luku i dva mala sa svake strane, od kojih se samo jedno sačuvalo. Na igli je privesak. Inv. br. 15566; fibula od bronzane žice sa četiri puta spiralno zavijenom nogom. Na luku zrno jantara, inv. br. 15567; dvokraka ukrasna igla, inv. br. 15568; bronzana fibula sa raskucanim lukom i nožicom, koja se završava dugmetom, inv. br. 15569; fragmenat ukrasne igle sa kuglastom glavom, inv. br. 15570; 24 zrna jantara raznog oblika i 8 zrna od belog stakla, inv. br. 15571.

Grob 34 (tab. III, sl. 10—13)

Stratum II, u sredini bloka II, dubina 0,70 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju, s obe strane skeleta nađeno je nekoliko poredanih kamenova. Skelet jako oštećen, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol nije utvrđen.

Nalazi: fragmentovana lučna fibula s dugom nogom od koje se kraj završava bradavicom, inv. br. 15660; otvorena narukvica, inv. br. 15661; bronzana alka, inv. br. 15662; dvokraka ukrasna igla, inv. br. 15663.

Grob 35

Stratum II, blok II, kv. A, dubina 0,85 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju i delimično ograđen kamenjem, skelet loše očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol muški (?).

Nalazi: na obe noge oko zglavaka po nekoliko otvorenih bronzanih narukvica, inv. br. 15664; na svakoj nozi po 6 istih takvih nanogvica, inv. br. 15665.

Grob 36

Stratum II, blok IV, kv. D, dubina 0,78 m, dislociran skeletni grob u hrpi kamenja. Bez nalaza.

Grob 37

Stratum I, blok II, kv. B—C, dubina 1,10 m. U zajedničkoj raki leže tri skeleta. Kostii skeleta su izmešane i pomiscane, verovatno zbog naknadnih ukopavanja pojedinih grobova. Pol nije utvrđen. Skeleti su orijentisani sever-jug s licem prema jugu. Ispod vrata jednog skeleta nađena je dvostruka ukrasna igla, inv. br. 15666 (up. tab. VIII, slika 11).

Grob 38

Stratum I, blok II, kv. A—B, dubina 1 m. Skelet vrlo slabo očuvan, pol nije utvrđen. Ograđen je kamenjem, a iznad glave ima kamenu ploču nepravilnog oblika. Orijentacija skeleta sever-jug s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 39 (tab. I, sl. 10)

Stratum I, blok II- kv. D, dubina 0,95 m. Umrli je direktno položen u zemlju orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Grobna raka nije uočljiva.

Nalaz: na prsima kriva ukrasna igla s kaneliranom kuglicom, inv. br. 15667.

Grob 40 (tab. II, sl. 1—10a)

Stratum I, blok IV, kv. A, dubina 1,40 m. Umrli je stavljen na dasku od koje se ugljenisani trag dobro očuvao. Skelet slabo očuvan, pol ženski, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu.

Nalazi: ispod vrata ogrlica, koja se sastoji od 7 belih staklenih zrna, inv. br. 15668 i jednog tamnosivog od staklene mase sa inkrustiranim žutim koncentričnim krugovima, inv. br. 15669 i 11 zrna jantara, inv. br. 15670; na levom ramenu spiralna naočarasta fibula, inv. br. 15671; fibula od bronzane žice sa nekoliko petlji, na luku dva staklena zrna (belo i zeleno), inv. br. 15672.

Grob 41

Stratum I, blok II, kv. B, dubina 1,50 m. Umrli je položen direktno u zemlju, a ograđen je kamenjem nepravilnog oblika. Niže nogu uspravljena kamena ploča nepravilnog oblika. Skelet slabo očuvan, pol nije utvrđen, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu. Nalaza nema.

Grob 42 (tab. III, sl. 9)

Stratum I, blok IV, kv. A—B, dubina 1,20 m. Umrli je stavljen na dasku od koje se sačuvalo dosta ostataka. Celi izgled ovog groba, kada se pažljivo otkopao, vodeći računa o svakom deliću daske, imao je koritast oblik, pa se pretpostavlja, da je možda stavljen u izdubeno deblo drveta. Skelet je orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. (Up. tab. XV, sl. 2).

Nalaz: na prsima mala lučna fibula sa zrnom jantara, inv. br. 15673.

Grob 43 (tab. XX, sl. 1, tab. XXI, sl. 1—2)

Stratum I, blok IV, kv. A—B, dubina 1,50 m. Umrli je položen direktno u zemlju i ograđen mestimično većim kamenjem nepravilnog oblika i neotesanim kamenim blokovima. Grob je bio pokriven dvema većim kamenim pločama. Od skeleta je očuvano samo nešto kostiju u tragovima i mali deo lubanje, orijentisan istok-zapad. Prema bogatom nakitu može se pretpostaviti da je posredi ženski grob.

Nalazi: na ostacima kalcinisane lubanje nađen je veliki broj sitnih kalotastih dugmadi. Na svakom je bila alkica za prišivanje na poledini. Među njima je bilo i pet većih kalotastih dugmeta sa šiljkom na sredini, inv. br. 15572; s obe strane lubanje u visini ušiju po jedna bronzana slepočničarka, koja se sastojala od bronzane profilirane ploče kroz koju je bila provučena druga alka od bronzanog lima ukrašena spolja sitnim paralelnim kanelurama, inv. br. 15576; na prsima, odmah ispod vrata 4 bronzana tordirana torquesa sa krajevima savijenim u petlju, inv. br. 15573; ispod trquesa bronzani lančić sastavljen od niza sitnih karičica, inv. br. 15574, a do vrata 6 perla od staklene mase sive boje, ukrašenih žutim koncentričnim kružićima, inv. br. 15575; na levoj strani prsa velika spiralna naočarasta fibula, inv. br. 15575.

Grob 44

Stratum II, blok IV, kv. A, dubina 0,60 m. Umrli je sahranjen direktno u zemlju. Skelet dobro očuvan, pol muški, orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Nalaza nema.

Grob 45

Stratum II, blok VI, kv. C, dubina 0,75 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju. Skelet srednje očuvan, pol muški, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Nalaza nema.

Grob 46

Stratum I, blok IV, kv. D, dubina 1 m, od skeleta nađeni samo tragovi lubanje, a ostale kosti potpuno istrulile.

Nalaz: deo pravougaonog bronzanog okova za pojas, inv. br. 15674.

Grob 47 (tab. XXVIII—XXXII)

Stratum II, blok IV, kv. D, dubina 0,40 m. Skelet je jako uništen jer je ovaj blok već pripadao mestu koje je godinama obrađivano. Sve do dubine 0,50 m nalazilo se u ovom bloku mnogo dislociranih grobova i raznih predmeta za koje se nije moglo utvrditi kojem grobu tačno pripadaju. Grupu predmeta koji su bili na jednom mestu zajedno sa nešto sitnih kostiju ipak smo označili kao grobnu celinu, jer su svi nalazi bili zajedno kao i ostaci kostiju, pa se moglo sa sigurnošću utvrditi da se radi o jednom grobu.

Nalazi: zrna od tamnocrvenog jantara, raznog oblika i veličine, ukupno 225 komada, inv. br. 15625. Sva su probušena, pa su svakako činila jednu ili više ogrlica. Među ovima nađeno je nekoliko zrna koja su od posebnog značaja. To su:

1) zrno tamnocrvenog jantara izrađeno u obliku ljudske glave u profilu. Oko je predstavljeno dvema dvostrukim udubljenim linijama, a očna jabučica time postaje jače ispupčena. Preko čela spušta se koso prema zatiljku široka traka, a napravljena je takođe udubljenim linijama. Na traci, bliže temenu, nalazi se pravilno okruglo udubljenje. Na temenu su dve rupice, kroz koje se provlačila nit na kojoj je ova perla visila. Poleđina zrna nije obrađena, nego je samo uglačana. Vis. 3,2 cm, širina 2,3 cm, a debljina 0,6 cm. Inv. br. 15578 (tab. XVIII, sl. 1, 1a).

2) Zrno tamnocrvenog jantara u obliku ljudske glave sa licem predstavljenim en face. Ovalno lice završava se nešto ušiljenom i plastično istaknutom bradom. Oči su predstavljene dvema dvostrukim udubljenim linijama i plastičnom očnom jabučicom. Nos i usta su takođe plastično predstavljeni. Na desnoj se polovini lica nalazi jedna kosa crta, posledica oštećenja prilikom iskopavanja. Iznad čela nalazi se plastična traka ukrašena kosim udubljenim crticama. Na temenu je oštećena ušica. Na uglačanoj poleđini nalaze se dva okrugla, pravilna udubljenja. Visina 4 cm, širina 2,3 cm, debljina 1 cm. Inv. br. 15679 (tab. XXVIII, sl. 2, 2a).

3) Zrno tamnocrvenog jantara izrađeno u obliku ljudske glave u profilu. Na čelu je kosa traka predstavljena udubljenim linijama. Oko je potpuno izbrisano, ali se pri korenu nosa povećalom mogu zapaziti tragovi dveju urezanih linija, pa sudeći po tome oko je bilo predstavljeno na isti način kao i na prethodne dve glave. Na samoj ivici trake, blizu uha, nalazi se pravilno okruglo udubljenje. Poleđina je i ove perle samo uglačana. Na temenu se nalazi ušica, koja je oštećena. Visina 3,3 cm, širina 2 cm, debljina 0,5 cm, inv. br. 15580 (tab. XXIX, sl. 3, 3a).

4) Zrno tamnocrvenog jantara nepravilnog pravougaonog oblika. Na vrhu uže strane nalazila se ušica za provlačenje uzice. Jedna duža strana je narezana, te izgleda kao neki započeti, ali nedovršeni rad. Kroz sredinu ovog predmeta prolazi horizontalan otvor. Visina 3,8 cm, širina 3 cm, debljina 0,7 cm. Inv. br. 15582b (tab. XXIX, sl. 4, 4a).

5) Pločica od tamnocrvenog jantara obrađena u obliku ljudske figure. Jedan je deo figure oštećen. Glava je predstavljena u plitkom reljefu sa jako naglašenim debelim usnama i koso postavljenim okom. Kratka kosa je predstavljena udubljenim crtama, koje se na čelu polukružno završavaju. Na licu je pravilan okrugao otvor, koji se završava na poleđini. Leva ruka od lakta do šake izvire iz ogrtača; postavljena je horizontalno pored lica. Desna ruka, koja je pri ramenu oštećena, spušta se iza temena vertikalno prema kolenu. Prsti se jedva primećuju, ali se vidi da je palac nešto odvojen od ostalih. Odelo je predstavljeno udubljenim paralelnim linijama, a na donjoj ivici ima borduru, koja je takođe predstavljena udubljenim linijama. Ispod odelja vire oba stopala bosih nogu, na kojima su sumarno naznačeni prsti. Poleđina

ravna i uglačana. Visina 5,8 cm, širina 2,5 cm, debljina 1 cm. Inv. br. 15581 (tab. XXX, sl. 5; 5a).

6) Zrno tamnocrvenog jantara izrađeno u obliku ptice (labuda ?). Na glavi ptice urezane su tri linije ispod kojih se pruža plastičan kljun. Linija krila i repa naznačena je udubljenim linijama. Ispod kljuna nalazi se okrugao otvor. Poledina zrna je glačana i neobrađena. Dužina 3,7 cm, visina 3 cm, debljina 0,6 cm. Inv. br. 15582a (tab. XXXI, sl. 6, 6a).

7) Tamnocrveno zrno jantara jajastog oblika. Zrno je horizontalno skroz probušeno i u tom otvoru nalazi se ostatak bronzane žice, te je verovatno bilo na fibuli. Površina je zrna sa obe strane izbrazdana nekim urezima, koji su po mom mišljenju ovde namerno stavljeni. Dužina 7 cm, širina 5 cm, debljina 1,5 cm. Inv. br. 15583 (tab. XXXI, sl. 7, 7a).

8) Fibula od bronzane žice okruglog preseka sa tri petlje, od kojih je svaka četiri puta spiralno savijena. Noga je polukružno raskucana. Na luku ima šest zrna jantara. Dužina 8,2 cm, visina 3,3 cm. Inv. br. 15584.

Na fibuli je bio privesak čija je pločica ukrašena talasastom linijom u tehnički tremoliranja, dok su ivice ukrašene urezanim crtama. Gornja dva ugla ove pločice produžuju se i savijaju u obliku stilizovanog vrata i zmijske glave. Na donjoj, oštećenoj ivici bilo je 8 otvora, na koje su pričvršćeni lančići, koji se završavaju privescima od bronzanog lima ukrašeni udubljenim koncentričnim kružićima. Dužina 15 cm, širina 8 cm. Inv. br. 15586 (tab. XXXII, sl. 8).

9) Fibula istog tipa kao prethodna, samo na luku ima pet zrna jantara i bronzani privesak na igli. On se sastoji od jedne pravougaone pločice od bronzanog lima rađene na proboj. Na levoj strani ploče na uglu nalazi se predstavljena ljudska glava. Svi su delovi lica dati vrlo sumarno, samo je nos plastičan, a oči predstavljene po jednom ubodenom tačkom. Na ovoj pločici visi još jedna pločica od bronzanog lima, na koju su zakovicama pričvršćena dva kalotasta priveska od tankog bronzanog lima. Dužina fibule 8 cm, visina 2,7 cm, dužina priveska 13 cm, širina 7,5 cm. Inv. br. 15585 (tab. XXXII, sl. 9).

Grob 48

Stratum I, blok IV, kv. A—B, dubina 1,55 m. Grobna je raka delimično ukopana u zdravicu, a umrli je bio stavljen na dasku od koje su se sačuvali slabi tragovi. Orijentacija skeleta sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen. Nalazi: na prsima bronzana igla okrugle glave, inv. br. 15675; mali fragmenat tamnosmeđe keramike, inv. br. 15676.

Grob 49

Stratum I, blok IV, kv. A, dubina 1,68 m. Grobna je raka ukopana u zdravicu u dubini 0,20 m. Umrli je stavljen na dasku koritastog oblika, skelet dobro očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu. Pol muški. Nalaza nema.

Grob 50

Stratum II, blok V, kv. A, dubina 0,40 m. Dislociran skeletni grob bez nalaza.

Grob 51 (tab. V, sl. 20—21)

Stratum I, blok IV, kv. A, dubina 1 m. Grobna raka nije uočljiva. Umrli je stavljen direktno u zemlju. Od skeleta se dobro očuvala samo lubanja. Pol nije utvrđen. Nalazi: na prsima lučna bronzana fibula sa dugom nogom, koja se završava ptičjom glavom, inv. br. 15677; spiralna naočarasta fibula, inv. br. 15678.

Grob 52

Stratum I, blok IV, kv. B, dubina 1,40 m. Grobna raka nije uočljiva. Skelet je jako uništen osim nožnih kostiju. Pol nije utvrđen. Orijentacija je skeleta sever-jug s licem prema jugu.

Nalazi: na obe noge, od gležanja do kolena nalazile su se nanogvice od niza otvorenih bronzanih alki (up. tab. I, sl. 11) od debele žice četvrtastog preseka sa krajevima savijenim u petlju. Ukupno je bilo 80 komada, odnosno po 40 komada na jednoj nozi. Inv. br. 15679.

Grob 53 (tab. I, sl. 7—9)

Stratum I, blok II, kv. D, dubina 1,40 m. Umrli je sahranjen u zemljanu raku, skelet slabo očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku.

Nalazi: oko vrata bronzani tordirani torques sa oštećenim krajevima, inv. br. 15587; mala spiralna naočarasta fibula od bronzane žice, bez glave, inv. br. 15588; na levoj ruci fragmenti narukvice od bronzanog lima ukrašeni iskucanim ornamentom, inv. br. 15589; zrna jantara, ukupno 31 komad, inv. br. 15590.

Grob 54 (tab. XXII, sl. 1)

Stratum I, blok IV, kv. C, dubina 1,52 m. Umrli je sahranjen direktno u zemlju, grobna raka nije uočljiva. Skelet slabo očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Nalaza nema.

Grob 55

Stratum I, blok V, kv. C—D, dubina 1,30 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju, a ograđen nepravilnim većim kamenjem. Skelet slabo očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema zapadu. Pol nije utvrđen. Nalaza nema.

Grob 56

Stratum I, blok V, kv. B, dubina 1,60 m. Dislociran skelet u hrpi razbacanog kamenja. Nalaza nema.

Grob 57 (tab. IV, sl. 3—4)

Stratum I, blok V, kv. C, dubina 1,50 m. Umrli je stavljen direktno u zemlju. Grobna raka nije uočljiva. Skelet jako oštećen. Pol nije utvrđen. Orijehtacija istok-zapad, s licem prema zapadu.

Nalazi: spiralni naočarasti privesak od bronzane žice, inv. br. 15644; fragment luka fibule sa jednim zrnom jantara i dva tamnoplava staklena zrna sa belim kružićima, inv. br. 15645.

Grob 58 (tab. XIV, sl. 1 i sl. 2)

Stratum II, sonda 1, kv. A, dubina 0,60 m. Grobna raka nije uočljiva. Skelet jako oštećen ukopavanjem groba. Skelet je orijentisan sever-jug s licem prema severu, glava leži na većoj kamenoj ploči. Pol nije utvrđen.

Nalazi: kraj desnog ramena lučna jednopetljasta fibula, inv. br. 15472; spiralna bronzana narukvica, inv. br. 15473.

Grob 59 (tab. XIV, sl. 2)

Stratum I, sonda 1, kv. A, dubina 0,50 m. Skelet celom dužinom leži preko skeleta 58, orijentacija sever-jug s licem prema severu, pol nije utvrđen.

Nalazi: fragmenti spiralne naočaraste fibule, inv. br. 15474; fibula od bronzane žice četvrtastog preseka sa tri petlje i tri zrna od staklene mase na luku. Zrna su tamnosive boje sa žutim koncentričnim krugovima, inv. br. 15475; fibula od bronzane žice, slična prethodnoj, samo fragmentovana, inv. br. 15476; fragment fibule istog tipa kao prethodne, samo bez staklenih zrna na luku, inv. br. 15477; veće zrno od staklene mase ukrašeno žutim koncentričnim krugovima, inv. br. 15478; šest zrna jantara okruglog oblika, inv. br. 15479.

Grob 60 (tab. VI, sl. 1—4)

Stratum II, sonda 1, kv. B, dubina 0,60 m. Skelet leži na leđima, ruku spuštenih niz telo. Ograđen je nepravilnim kamenim pločama, a zasut sitnijim kamenjem i zemljom, preko toga nabacane veće kamene ploče. Orijehtacija sever-jug s licem prema severu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: delovi trbuha i dna smeđe posude od neprečišćene zemlje, inv. br. 15480; spiralna naočarasta fibula od bronzane žice, inv. br. 15481; fragmentovana bronzana tre-botoni-fibula, inv. br. 15482; lučna bronzana fibula sa dva zrna jantara, inv. br. 15483; bikonično bronzano zrno, inv. br. 15484; 5 okruglih zrna jantara, inv. br. 15485.

Grob 61 (tab. II, sl. 11—13)

Stratum I, sonda 1, kv. C, dubina 1 m. Grobna raka nije uočljiva. Oko glave skeleta poredana su u polukrug četiri kamena. Skelet loše očuvan, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Pol nije utvrđen.

Nalazi: na desnoj ruci fragmenti podlaktice od bronzanog lima ukrašeni iskucanim ornamentima, inv. br. 15486; na prsima fragmentovana bronzana fibula, inv. br. 15487; bronzana cevčica, inv. br. 15487a.

Grob 62 (tab. VI, sl. 5—12)

Stratum I, sonda I, kv. A, dubina 1,60 m. Skeletni grob pokriven slojem većih, kamenih ploča nepravilnog oblika. Na ostacima ugljenisane daske očuvano je samo nekoliko kostiju i deo lubanje. Orijehtacija verovatno sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: deo bronzanog lima sa okruglim ispupčenjem, inv. br. 15696; fragmentovan bronzani privesak u obliku sudića, inv. br. 15597; dve bronzane alke, inv. br. 15598; bronzani privesak u obliku štapića sa alkom, inv. br. 15599; bikonično bronzano zrno, inv. br. 15600; dve zakovice od bronzane, inv. br. 15601; fibula od bronzane žice sa tri petlje. Na luku je verovatno bilo kakvo zrno jantara ili stakla, inv. br. 15602; šest zrna jantara, inv. br. 15603.

Grob 63 (tab. V, sl. 1—12)

Stratum II, sonda 1, kv. C, dubina 0,80 m. Skeletni, jako oštećen grob, orijentacija istok-zapad s licem prema istoku. Od skeleta gotovo nema tragova, očuvani su samo tragovi ugljenisane daske na kojoj je umrli ležao, a bila je ograđena pločama nepravilnog oblika. Pol nije utvrđen.

Nalazi: svi nalazi bili su u predelu grudnog koša i trbuha. Lučna fibula od bronzane žice sa polukružnom raskucanom nogom, inv. br. 15488; lučna fibula od bronzane žice sa omotanom lukom i ukrašenim zrnom jantara, inv. br. 15489; fragment bronzane fibule s ovalnim zrnom jantara, inv. br. 15490; luk bronzane fibule sa zrnom jantara ukrašenim udubljenim koncentričnim kružićima, inv. br. 15491; dugačka, bronzana spiralna cevčica (saltaleone), inv. br. 15492; fibula od bronzane žice sa tri petlje i jednim očuvanim zrnom od staklene mase na luku. Tamnosivo zrno ukrašeno je žutim inkrustiranim koncentričnim krugovima, inv. br. 15493; fragmentovana lučna fibula od bronzane sa dugom nogom, inv. br. 15494; kriva ukrasna igla, ornamentat urezan, inv. br. 15495; fragmenat ukrasne igle sa četiri kuglice i tordiranim vratom, inv. br. 15696; 6 zrna jantara raznog oblika, ukrašenih udubljenim koncentričnim kružićima, inv. br. 15497; razna zrna jantara na prsima, sačinjavala su jednu ili možda više ogrlica. Ukupno je nađeno 648 zrna, inv. br. 15498; dva tamnoplava staklena zrna ukrašena po sredini valovitom belom linijom, inv. br. 15499; okruglo bronzano zrno, inv. br. 15500.

Grob 64 (tab. XV, sl. 1—5)

Stratum II, sonda 2, kv. D, dubina 0,85 m. Skelet leži na zemlji, a iznad njega su nabacani veći kameni blokovi kojih je težina uništila veći deo skeleta, orijentacija sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: bronzana čertoza fibula, inv. br. 15502; naušnica od bronzane žice sa dva zrna jantara, inv. br. 15502; lučna bronzana fibula sa dugom nogom, inv. br. 15503; bronzana plosnata alka, inv. br. 15504.

Grob 65 (tab. VII, sl. 1—3 c)

Stratum II, sonda 2, kv. C, dubina 0,80 m. Skeletni grob, oštećen, grobna raka nije uočljiva, orijentacija sever-jug s licem prema jugu. Pol muški.

Nalazi: bronzani okov za pojas sastavljen od tri dela, inv. br. 15604; uz pojas su nađene četiri kvačice od bronzane sa po četiri zakovice, inv. br. 15605; spiralna naočarasta fibula od bronzane žice sa osmicom u sredini i tankom bronzanom pločicom na poledini, inv. br. 15606.

Grob 66 (tab. VII—X, sl. 4—16)

Stratum II, sonda 2, kv. D, dubina 0,60 m. Skelet slabo očuvan i mestimično ograđen većim kamenjem nepravilnog oblika. Orijehtacija skeleta sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: pločasta naočarasta fibula, inv. br. 15505; pločasta naočarasta fibula slična prethodnoj, inv. br. 15506; pločasta, nešto oštećena bronzana fibula, slična prethodnima, inv. br. 15507; bronzani okov za pojas ukrašen udubljenim koncentričnim kružićima

spojenim tangentama, inv. br. 15508; dvostruka ukrasna igla sa glavom u obliku ni-
osmica, inv. br. 15509; mala spiralna narukvica od bronzanog debljeg lima ukrašena
udubljenim koncentričnim kružićima, inv. br. 15510; fragment dvostruke ukrasne igle,
inv. br. 15511; dve bronzane pločice, delovi kvačica za pojas, inv. br. 15512; ogrlica
sastavljena od bronzanih spiralnih cevčica i privesaka u obliku dve spojene kalote,
inv. br. 15513; fragmentovan spiralni naočarasti privesak, inv. br. 15514; bronzani
privesak, inv. br. 15515; 7 raznih kalotastih dugmeta, inv. br. 15516.

Grob 67 (tab. VI, sl. 14—16)

Stratum I, sonda 2, kv. A—B, dubina 1,28 m. Ostaci skeletnog groba na jednoj kamenoj
ploči. Orijentacija i pol skeleta nisu mogli biti utvrđeni.

Nalazi: kalotasti privesak od bronzanog lima, inv. br. 15607; bronzani liveni privesak
u obliku ljudske biste sa uzdignutim rukama, inv. br. 15608; niz od 21 zrna jantara,
inv. br. 15609.

Grob 68 (tab. IV, sl. 1—2)

Stratum II, sonda 2, kv. C, dubina 0,70 m. Grobna raka nije uočljiva, skelet loše oču-
van, orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: fragmentovana bronzana fibula sa tri kuglice na luku, inv. br. 15610; ukrasna
igla sa dve kuglice i tordiranim vratom, inv. br. 15611.

Grob 69 (tab. XI, sl. 1—5 a)

Stratum I, sonda 2, kv. C, dubina 0,95 m. Kostii skeleta potpuno dislocirane, mesti-
mično su nađeni tragovi ugljenisane daske, orijentacija nije utvrđena.

Nalazi: pločasta naočarasta bronzana fibula, inv. br. 15612; spiralna naočarasta fibula
od bronzane žice sa pločicom, koja je otpala (sl. 5a), inv. br. 15613a; tanka pločica
od jantara, ukrašena geometrijskim urezanim ornamentom, inv. br. 15614; velika ukra-
sna igla sa dve kuglice, inv. br. 15615; dve spojene bronzane alke, inv. br. 15616.

Grob 70

Stratum II, sonda 3, kv. B, dubina 0,70 m. Celi grob jako dislociran. Od priloga su
nađena samo tri fragmenta debelog, bronzanog lima, verovatno deo okova za pojas,
inv. br. 15617.

Grob 71

Stratum I, sonda 3, kv. B, dubina 1,20 m. Skeletni grob ograđen sa nekoliko većih
kamenova nepravilnog oblika. Skelet slabo očuvan, orijentisan sever-jug s licem prema
jugu.

Nalazi: tri fragmenta bronzanih okova za pojas, inv. br. 15617a; četiri kvačice za
pojas, inv. br. 15618; mali fragmenat smeđe keramike od neprečišćene zemlje, inv. br.
15619; 36 otvorenih bronzanih narukvica, inv. br. 15620.

Grob 72 (tab. X, sl. 17—25)

Stratum II, sonda 3, kv. B, dubina 0,78 m. Skelet slabo očuvan, grobna raka nije
uočljiva, orijentacija istok-zapad s licem prema istoku. Pol nije utvrđen.

Nalazi: ovalno zrno jantara sa luka fibule, inv. br. 15517; fragmenat bronzane fibule
sa tri petlje, inv. br. 15518; tamnosivo zrno od stakla ukrašeno kaneliranim koncen-
tričnim krugovima. Kanelure su verovatno bile ispunjene inkrustacijom, kao što je
kod većine ovih zrna, inv. br. 15519; ovalno zrno jantara, inv. br. 15520; 2 bronzane
fibule sa tri petlje, na luku tamnosiva staklena zrna sa žutim koncentričnim krugo-
vima, inv. br. 15521; bronzana čertoza fibula, inv. br. 15522; bronzana igla za šivanje,
inv. br. 15523; ogrlica od 11 belih staklenih zrna i 9 tamnosivih sa koncentričnim kru-
govima, inv. br. 15524.

Grob 73

Stratum I, sonda 3, kv. A, dubina 1,10 m. Slabo očuvan skelet na tragovima ugljeni-
sane daske, orijentisan sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen.

Nalazi: fragmentovana spiralna narukvica od bronzanog lima, inv. br. 15621; bron-
zana igla za šivanje, inv. br. 15623; niz bronzanih »osmica« (up. tab. VIII, sl. 11), inv.
br. 15623; 12 sitnih zrna jantara, inv. br. 15624.

- Grob 74**
Stratum I, sonda 3, kv. B, dubina 1 m. Pod hrpom većeg kamenja očuvano je nešto fragmenata skeleta i jedan mali, kalotasti privesak, inv. br. 15625 (up. tab. VIII, sl. 10).
- Grob 75**
Stratum II, sonda 3, kv. A, dubina 0,80 m. Skelet očuvan u slabim tragovima, grobna raka nije uočljiva, verovatna orijentacija sever-jug s licem prema jugu. Pol nije utvrđen. Nalazi: 30 sitnih perla od plavog stakla, inv. br. 15626; dva zrna jantara, inv. br. 15627.
- Grob 76**
Stratum II, sonda 4, kv. A, dubina 0,40 m. Dislociran skeletni grob bez nalaza, osim nekoliko fragmenata crveno pečene, grube posude, inv. br. 15628.
- Grob 77**
Stratum I, sonda 4, kv. A, dubina 1,55 m. Skelet sa zdrobljenom lubanjom i ključnim kostima, orijentisan sever-jug s licem prema severu. Grob zasut sitnim kamenjem. Pol nije utvrđen.
Nalazi: na levom ramenu bronzana ukrasna igla s okruglom glavom, inv. br. 15629.
- Grob 78**
Stratum II, sonda 4, kv. B, dubina 0,40 m. Od skeleta očuvana samo lubanja i nešto kostiju na hrpi, a sve pomešano sa ugljenisanim tragovima daske na kojoj je umrli ležao. Pol nije utvrđen.
Nalazi: fragmentovana čertoza fibula, inv. br. 15630; mali deo pločaste naočaraste fibule, inv. br. 15631; 4 cevčice (saltaleone), inv. br. 15632.
- Grob 79**
Stratum I, sonda 4, kv. B, dubina 1,40 m. Na sredini sonde mala hrpa zdrobljenih kostiju i uz nju 8 fragmenata grube, tamnosive keramike, inv. br. 15633.
- Grob 80**
Stratum I, sonda 6, kv. C, dubina 0,97 m. Dislociran skeletni grob, bez nalaza.
- Grob 81**
Stratum II, sonda 3, kv. A, dubina 0,80 m. Slabo očuvan skelet, sahranjen direktno u zemlju, orijentisan istok-zapad s licem prema istoku. Bez nalaza.
- Grob 82**
Stratum I, sonda 3, kv. A, dubina 0,68 m. Dislociran skeletni grob u hrpi kamenja, bez nalaza.
- Grob 83**
Stratum I, sonda 2, kv. B, dubina 0,76 m. Dislociran skeletni grob. Skelet sahranjen direktno u zemlju. Bez nalaza.
- Grob 84**
Stratum I, sonda 2, kv. A, dubina 0,95 m. Slabo očuvan skelet, orijentiran sever-jug s licem prema severu. Bez nalaza.
- Grob 85**
Stratum I, sonda 2, kv. B, dubina 0,80 m. Nešto kostiju i kamenja, bez nalaza.
- Zarni grob 1** (tab. XV, sl. 6)
Stratum I, sonda 2, kv. A, dubina 1 m. U zemlji mala, tamnosiva žara od neprečišćene zemlje. U žari su bile spaljene kosti i pepeo umrloga. Bez nalaza, inv. br. 15525.
- Zarni grob 2** (tab. XXVI, sl. 1-3; tab. XVIII, sl. 2)
Stratum I, blok III, kv. A, dubina 0,90 m. Žara je stavljena u zemlju, a oko nje je bilo nekoliko većih kamenova. Žara je poklopljena zdelom. Osim pepela umrlog nije sadržavala nikakvih priloga.
Žara je svetlosive, glatke površine, od dobro pečene i prečišćene zemlje. Razgrnut obod ukrašen je na unutrašnjoj strani širokim, plitkim kanelurama. Kratak vrat naglo prelazi u trbuh, koji se pri dnu jače sužava. Na ramenu su dve horizontalne drške okruglog preseka. Inv. br. 15591, visina 24 cm, prečnik otvora 17,5 cm, prečnik

dna 9,4 cm. Zdela je iste fakture kao i žara. Ona je plitka, razgrnutog oboda, koji je na unutrašnjoj strani ukrašen širokim kanelurama. Na trbuhu dve dijametralno postavljene drške, inv. br. 15592, visina 12 cm, prečnik otvora 30,5 cm, prečnik dna 8 cm.

Žarni grob 3 (tab. XXVII, sl. 1—2)

Stratum I, blok IV, kv. A, dubina 1,20 m. Žara je stavljena u zemlju. Nije ničim poklopljena. Mestimično je ispucala, pa se oko nje našlo nešto gara i pepela. Do vrha je bila napunjena spaljenim kostima i pepelom umrloga.

Žara je svetlosmeđe boje, dobro glačane površine, ali od slabo prečišćene zemlje. Ispod oboda nalaze se četiri dijametralno postavljene duguljaste drške, inv. br. 15594, visina 30 cm, prečnik otvora 25 cm, prečnik dna 10,5 cm (sl. 2).

Nalaz: među pepelom i kostima nađena je jednopetljasta lučna fibula sa polukružno raskucanom nogom, bez ornamenta, inv. br. 15599 (sl. 1).

Žarni grob 4 (tab. XXII, sl. 1)

Stratum I, blok IV, kv. C, dubina 1,40 m. Žara je stavljena u zemlju i pokrivena kamenom pločom dimenzija 45 × 56 cm.

Žara je tamnosiva, glačane površine, s nešto razgrnutim obodom, ukrašenim plitkim kanelurama. Na zaobljenom trbuhu, odmah ispod oboda, nalaze se dve dijametralno postavljene drške, inv. br. 15595, visina 18 cm, prečnik otvora 15,8 cm, prečnik dna 8 cm. Bez nalaza.

ERGEBNISSE DER IN DEN JAHREN 1955/56 DURCHFÜHRTEN AUSGRABUNGEN IN DER JAPODISCHEN NEKROPOLE VON KOMPOLJE

Diese Arbeit bringt die ergebnisse bei Ausgrabungen in der vorgeschichtlichen Nekropole im Dorfe Kompolje (Gemeinde Otočac) zur Veröffentlichung. Ein Vorbericht darüber wurde 1959 veröffentlicht (Radovi i rasprave JAZU, S. 245—280). Nach der Zahl der ausgegrabenen geschlossenen Grabfunde ist diese Nekropole die grösste bisher bekannte Beerdigungsstätte des Illyrerstammes der Japoden.

Die Forschungen an diesem Fundort begannen bereits im Jahre 1900 und ergaben in wenigen Jahren insgesamt 403 Gräber. Erst 1955 wurde gelegentlich einer Rekognoszierung des Geländes erkennbar, dass das gesamte Gebiet nicht restlos durchforscht war, so dass eine Revisionsgrabung vorgenommen wurde. Die Ergebnisse dieser Ausgrabung werden in diesem Bericht vorgelegt.

Das Dorf Kompolje liegt 12 km nordostwärts von Otočac auf der Hauptstrasse, die das Hinterland des Velebit mit der Adriaküste verbindet (siehe Anlage I). Am rechten Ufer des Flüsschens Gacka erhebt sich eine vorgeschichtliche Wallburg mit erkennbaren Erdterrassen, auf denen Häuser errichtet waren. Das Gelände ist steinig, so dass heute bedeutendere Funde kaum aufzufinden sind.

Etwa 50 m südlich von der Wallburg erhebt sich ein Erdhügel von unregelmässig kreisförmiger Basis und einer Höhe von 5,74 m. Das ist die Nekropole I, in der die erwähnten 403 geschlossenen Grabeinheiten sowie 90 Gräber bei den Ausgrabungen 1955/56 gefunden wurden.

Nördlich von der Wallburg liegt noch ein Erdhügel, die Nekropole II, die ebenfalls in den Jahren 1900—1903 ausgegraben wurde. Aus dieser Nekropole ist kein geschlossener Grabzusammenhang erhalten, doch unterscheiden sich die Funde typenmässig nicht von denen aus der Nekropole I, so dass daraus geschlossen werden darf, dass beide Nekropolen zu gleicher Zeit der Beerdigung dienten.

Bei den Grabungen in der Nekropole I (1955—56) wurden in einer 1,90 m tiefen Schicht 86 Skelett- und 4 Urnengräber ausgegraben. Auf Grund der Beerdigungsweise und der Typenmerkmale der Funde wurden in der Kulturschicht zwei Strata geschieden:

Stratum I — Tiefe 1,90—0,90 m.

Stratum II — Tiefe 0,90—0,40 m.

In Stratum I wurden zwei Beerdigungsarten gefunden, Skelett- und Urnenbeerdigung, in Stratum II nur die Skelettbeerdigung.

Die Beerdigung fand auf verschiedenerelei Weise statt (siehe Anlage II), und zwar:

1. Beerdigung in seicht gegrabene Gruben, die mit grösseren Steinplatten oder unbehauenen Stein ausgelegt sind. Solche Gräber sind häufig auch mit grösseren Steinplatten eingedeckt, es gibt aber welche, die bloss mit Erde und kleinen Steinen zugeschüttet wurden. (Vgl. die Gräber 6, 10, 21, 25 usw.).

2. Beerdigung auf Brett, von dem grössere oder geringere Spuren erhalten sind, und einfache Zuschüttung des Grabes. (Vgl. Gräber 7, 11, 16, 19 usw.).

3. Beerdigung in einer Art Holzkiste, häufig in trogartiger Form, davon ein Grab mit Brettern bedeckt. (Vgl. Grab 31, 42 und 29).

4. Unmittelbare Erdbegrabung und Zuschüttung mit Erde und kleinen Steinen. (Vgl. Gräber 1, 2, 5, 26, 22, 23 usw.).

Die unmittelbare Erdbegrabung ohne besondere Grabkonstruktion war am häufigsten in Gebrauch. Sie tritt bereits in einer Tiefe von 0,40 m auf, ist aber am häufigsten zwischen 0,60—0,80 m.

Die Funde vom Stratum I (1,90—0,90 m Tiefe) gehören der Zeit der Urnenfelderkultur an, genauer gesagt, deren Abschluss. Vier Urnen zeugen deutlich davon, dass in den tiefsten Schichten dieser Nekropole noch die Verbrennung im gebrauch war. Kennzeichnend sind folgende Funde dieser Schicht: Schläfenringe, Handschienen aus Bronzeblech mit getriebenen Vogelprotomen und mehrere Arten von Fibeln, davon eine Dreischleifenfibel mit breitgeklopftem Bogen und einschleifige Fibeln mit halbkreisförmig auseinandergetriebenem Fuss ohne und mit Diskos auf dem Bogen (Taf. IV, Abb. 7; Taf. XIV, Grab 58, Abb. 1 usw.) sind ein charakteristisches Material für die Hallstatt B Stufe in den illyrischen Provinzen südlich der Save. Eine grössere Anzahl der Funde dieser Stufe entwickelte sich als unmittelbares Erzeugnis der autochtonen Werkstätten, während sich die Einflüsse des ostalpinen Gebiets und der pannonischen Urnenfelderkultur mehr in der Ornamentik und in geringeren Masse in den Formen der Gegenstände spiegeln. So kann z. B. die Ornamentik auf den Handschienen aus Bronzeblech in unmittelbare Beziehung gesetzt werden zu Einflüssen aus dem Donaugebiet, während die Form als spezifisch japodisch in Erscheinung tritt. Ähnlich steht es mit den bronzenen Spiralarmbändern (Taf. XVI, Abb. 2) und den Fibeln mit romboidal auseinandergetriebenem Bogen (Taf. XVI, Grab 22, Abb. 2). Als charakteristisch japodisches Element können die Bronzeblechdiademe und Bronzekappen angesehen werden (Taf. XVII, Abb. 1, 2).

Die Funde von Stratum II gehören ihren stratigraphischen und typenmässigen Merkmalen nach der Hallstatt C- und Hallstatt D Stufe an, bzw. dem Zeitabschnitt der vollentfalteten I. Eisenzeit.

Die zahlreichen und typologisch höchst interessanten Funde dieses Stratum. verweisen sehr deutlich auf die Beziehungen der Japoden jener Zeit zu den benachbarten Stämmen, ferner auf die Entwicklung einer autochtonen japodischen Kultur und auf die Einfüsse, die diese Kultur empfing und ausübte. Am Material dieses Stratums erkennen wir die Blüte und Entfaltung eines autochtonen Stils. Dies wird an den »fibule a tre bottoni« und den Fibeln mit einer spiralförmig gewundenen Schleife und dem mit Bronzeblechband umwundenen Bogen deutlich. In den früheren Ausführungen war die Rede von diesem Fibeltyp im Vergleich mit Beispielen aus Stratum I, woraus gefolgert wurde, dass diese typenmässig und genetisch nur eine Abart der Weiterentwicklung der einschleifigen Bogenfibel sind. Die Brillenfibeln aus Bronzedraht mit Bronzeblechscheibe (Taf. VII, Grab 65(8), Abb. 2, 2a) und die Scheibenbrillenfibeln (Taf. IX, Grab 66, Abb. 1—2a) sind ebenfalls sehr kennzeichnend für diese Entwicklungsphase der eigenständigen japodischen Kultur. Von den den japodischen Eigenstil kennzeichnenden Fibeln müssen allenfalls auch die Dreischleifenfibeln mit verschiedenen Bernstein- und Glassperlen genannt werden. (Vgl. Taf. V, Grab 3, Abb. 14). Derartige Fibeln gibt es zu Dutzenden, und zwar meistens auf dem engeren japodischen Gebiet, in den zentralen Landesteilen der heutigen Lika. Eine grössere Anzahl der Anhänger, insbesondere derer an den Fibeln, scheint die meisten spezifisch japodischen Merkmale aufzuweisen. Ihrem Schema nach, können diese Anhänger zwar der grossen und zahlreichen Gruppe der hallstätischen Anhänger in Mitteleuropa zugezählt werden, von diesen sind sie aber durch spezifische Eigenheiten geschieden, auf Grund derer mit Recht von einem originalen japodischen Stil und eigenen Werkstätten, in denen sie gefertigt wurden, gesprochen werden kann. Dies gilt vor allem für den Anhänger aus Grab 24 (Taf. XXIII, Abb. 4), der in seiner Konzeption wirklich einzigartig ist. Ähnliches ist auch von den Anhängern aus Grab 47 zu sagen (Taf. XXXII, Abb. 1, 2). Der Anhänger auf Abbildung 1 besitzt ein trapezförmiges Schema wie diejenigen aus Slowenien¹¹⁷, und die länglichen, an Kettchen hängenden trapezförmigen Anhänger können leicht zu ebendenselben Formen in Vače¹¹⁸, Hallstatt¹²⁰, und andernorts in Beziehung gesetzt werden. Die Anhänger aus Vače datiert Starè in die Stufe Vače IIb, bzw. in die Jahre 450—350 v. u. Z., während Kromer ähnliche Anhänger aus Hallstatt in seinen Zeitabschnitt der jüngeren Gräber, 600—500 v. u. Z., einstuft.

Am Ende der Hallstatt D Stufe, insbesondere aber zur Zeit des La Tène I, tritt auch die Certosa-Fibel sehr häufig in Erscheinung. Um das Jahr 500 muss in Oberitalien ein starkes etruskisches Element angesetzt werden, und die über Spina und Adria tief ins Innere des Landes vorgedrungenen Einflüsse der Griechenwelt spielen eine ebenfalls sehr bedeutende Rolle in der Ausbildung eines neuen Kunststils an Gegenständen der materiellen Kultur¹³³. Etwas später, um 400, dringen die Kelten in Oberitalien ein und bleiben die Herren des Gesamtgebiets mit Ausnahme des venetischen Meerbusens.

Diese ganze Kultur und die verschiedenen neuen Strömungen in Leben und Kunst der einzelnen Kulturzentren des damaligen Europa zeichnen sich wenn auch in sehr bescheidenen Spuren, in den illyrischen Provinzen ab, wo aber,

immer noch in einem Höchstmass, der originale autochtone Stil und die eigenständige Entwicklung vorherrschen. In Zusammenhang damit verdienen in Stratum II die Funde aus Grab 47 besondere Beachtung. Ausser zwei Anhängerfibeln wurde in diesem Grabe auch feine Bernsteinplastik vorgefunden (Taf. XXVII-XXXII). Von dieser Plastik war etwas ausführlicher die Rede im Vorbericht über die Ausgrabungen in Kompolje¹³⁷). Wollte man die Datierung dieser Plastik nach den mitgefundenen Fibeln vornehmen, müsste sie jedenfalls frühestens am Ende der Hallstatt D Stufe angesetzt werden. Hinsichtlich der Plastik muss man zwei Momente festlegen: die Chronologie und die Provenienz der Gegenstände. Die Mehrzahl der Analogien wurde auf italienischen Boden gefunden, und zwar gerade in den Gegenden, die vom 7. bis zum 5. jh. die Etrusker hielten und die ab Mitte des 6. jhs. von griechischen Kolonisten und Händlern infiltriert wurden.

• In der Nekropole Certosa bei Bologna wurde in Grab 100 eine Bernsteinperle vorgefunden, die ziemlich viele gemeinsame Züge mit einem Kopf aus Kompolje aufweist. Die Beigaben des Grabes 100 datieren diese Perle an den Ausgang des 6. und Anfang des 5. Jhs. v. u. Z. (Vgl. Taf. XXXIII, Abb. 1—10)¹³⁸.

Eine weitere Analogie stammt aus der etruskischen Nekropole in Marzabotto bei Bologna¹³⁹). Der aus Bernstein gearbeitete Kopf ist 4 cm hoch. Leider wurde er nicht im Grabzusammenhang aufgefunden. Ausser auf diesen Kopf ist hier auf die Widderköpfe am Henkel eines Bronzegefässes aus derselben Fundstelle aufmerksam zu machen, sowie auf den Tierkopf Tafel XXXIII, Abb. 4. Ein sehr ähnlicher, nur primitiver gearbeiteter Kopf wurde in Kompolje zusammen mit Bernsteinperlen ausgegraben, die stark stilisierte Widderköpfe darstellen (Taf. XXXIII, Abb. 5).

In der Umgebung von Ancona, in Falconara, fand man ein sehr schönes Stück bearbeiteten Bernsteins, das wahrscheinlich an einem Fibelbogen angebracht war, weil es waagrecht durchbohrt ist¹⁴⁰. Der Bearbeitungsstil dieser Figuren weist nach Kredels Angabe darauf hin, dass das Datum ihrer Anfertigung irgendwo um 520—500 v. u. Z. liegen müsse. Der Gewährsmann stellt mehrere Hypothesen über die Provenienz dieser Plastik auf und sagt abschliessend, dass sie, ihrer Ausarbeitung nach zu urteilen, dem »griechischen Kulturkreis« angehören müsse. Die Plastik von Kompolje hat auf den ersten Blick hin mit dieser nicht viel gemein.

Eine Reliefplastik, als deren Fundort die Ortschaft Ruvo in Apulien angenommen wird, nähert sich in vielen Einzelheiten der Plastik von Kompolje, besonders in der Behandlung der Augen und des Haares¹⁴¹).

Auf der Suche nach Analogien zur Plastik aus Falconara wies Kredel auf deren Ähnlichkeit mit den Reliefs von Monteleone in den Sabinerbergen und mit den Wagenbeschlägen aus Perugia und aus Ephesos in Kleinasien hin. Die bronzenen Wagenbeschläge aus Castel San Mariano in der Umgebung von Perugia weisen in Einzelzügen Verwandtschaft mit der Plastik von Kompolje auf, obwohl letztere ein etwas andersartiges Stilgepräge trägt (Taf. XXXV, Abb. 1). Petersen berichtet von den erwähnten Reliefs aus Italien, dass sie gewissen getriebenen Wagendarstellungen auf einer etruskischen Urne gleichen, deren Reproduktion

nicht zugänglich war. Was die Provenienz und die Datierung dieser Beschläge aus Perugia betrifft, hält sie der Autor für »altionisch« und verweist sie ans Ende des 6. und den Anfang des 5. Jhs.¹⁴².

Von den Beschlägen der bronzenen Wagen aus Monteleone behauptet Furtwängler, dass sie auf italischen Boden hergestellt wurden, und erwähnt zahlreiche Analogien hauptsächlich auf etruskischem Territorium und in geringerer Zahl aus Picenum, das zu jener Zeit unter stärkeren etruskischem Einfluss und gleichzeitig auch unter der Einwirkung des sog. orientalisierenden ionischen Stiles stand¹⁴³).

Bei der Beantwortung der Frage nach der Provenienz der Plastik von Kompolje darf nicht aus dem Auge verloren werden, dass sämtliche bisher aufgezählten Analogien aus dem Ende des 6. und dem Beginn des 5. Jhs. v. u. Z. stammen. Es ist die Zeit, da die erwähnten Gebietsteile Italiens von den Etruskern beherrscht werden, während das Küstenland immer stärker von der Welle der griechischen Kolonisation bespült wird. Die Phokäer gründen Spina und Adria, und ihre Einflüsse dringen durch die Po-Ebene bis tief ins Landesinnere hinein. In Picenum ist dieser Einfluss ebenfalls sehr stark, und gerade aus diesem Gebiet besitzen wir eine grosse Anzahl bearbeiteter Bernsteinstücke, von denen gewisse Parallelen zu den Funden von Kompolje zu ziehen sind. Ob die Plastik aus Grab 47 ein Import aus Picenum ist, ist eine andere Frage. In Picenum gab es bisher keine denen aus Kompolje völlig adäquate Stücke, und diejenigen aus der Certosa und Marzabotto, die stilmässig den unseren am nächsten stehen, zeigen zugleich, dass auf dem Gebiet von Picenum eher von einer stümperhaften Produktion einheimischer Meister gesprochen werden kann, die zu jener Zeit bessere Muster vor Augen haben konnten, als es ihre eigenen Originale waren.

Zur Zeit, als die Plastik von Kompolje entdeckt wurde, war der Schatz von Novi Pazar noch in der Erde geborgen. Die Funde aus Grab 47 standen einer grösseren Zahl von zumindest annähernd ähnlichen Funden in Italien einsam gegenüber. Der Import aus Süditalien in Novi Pazar (Serbien) befestigte mich in der Meinung, dass auch in Kompolje mit Import zu rechnen ist, aber hier wahrscheinlich aus Oberitalien, das damals unter etruskischer Herrschaft stand, denn, wie bereits gesagt, weisen gewisse Elemente auf Analogien zu den etruskischen Funden hin. Unter diesen Elementen sind die auf einen ovalen Bernsteinkorn eingeritzten Zeichen beachtenswert (Taf. XXXI, Abb. 2, 2a), die hier sicherlich nicht ganz zufällig vorkommen. Auf einem Bernsteinkorn aus Jezerine (Grab VI) bemerkte Radimský ähnliche Einritzungen und sagte darüber: »... auf einer Seite sind verschiedene eingeritzte Zeichen zu sehen, so dass man sie auch für Schriftzeichen halten kann«. In neuer Zeit hat B. Čović, Kustos des Landesmuseums in Sarajevo, am Rande eines irdenen Gefässes eingeritzte Zeichen entdeckt. Nach seiner müdlichen Mitteilung befinden sich an diesem Gefäss ganz gewiss Zeichen, die Buchstaben, bzw. eine Inschrift, darstellen. Interessant ist, dass dieses Gefäss, genau so wie das Bernsteinkorn aus Kompolje, aus dem ausgehenden 6. und beginnenden 5. Jh. v. u. Z. stammt.

Beim Ordnen der Funde aus dem Grabhügel II in Kompolje fanden sich unter einer grossen Anzahl von Bernsteinkörnern auch gewisse interessante Stücke, die hier gerade im Hinblick auf die Frage der Bernsteinbearbeitung in den japodi-

hen Werkstätten zu erwähnten sind. Vergleicht man die Bernsteinköpfe aus Grab 47 mit dem Kopf auf Tafel XXXIII, Abb. 6, so gibt sich auf diesem sogleich die ungeübte Hand des einheimischen Meisters kund, der bessere Muster kennt, sie aber selbst mit seiner Arbeit nicht zu erreichen vermag. Betrachten wir ferner die Widderköpfe. In Novi Pazar, Picenum und der Certosa erfahren sie eine realistische Darstellung¹⁴⁴. In Kompolje hat nur einer ein Aussehen, das an die vorerwähnten gemahnt, alle übrigen sind ihrer realistischen Form völlig verlustig gegangen und haben sich durch Stilisierung zu herzförmigen Perlen gebildet, an deren breiteren Ende die vormaligen Hörner in breite, mit Einschnitten verzierte plastische Bänder verwandelt sind (Taf. XXXIII, Abb. 7). Hat dies zu bedeuten, dass der japodische Meister es nicht verstand, einen Widderkopf zu gestalten, oder vielleicht eher, dass die Muster, die ihm vorlagen, bereits so bekannt waren, dass er einen Schritt weiter ging und zu stilisieren begann? Hinsichtlich des Vogels aus Castel San Belino in Piceum meint Marconi, dass es sich hier um eine ziemlich ungeschickte Kopie altionischer Arbeiten handelt, die in Picenum nicht älter sein kann als aus der zweiten Hälfte des 6. Jhs.¹⁴⁵. Eine Ähnlichkeit mit dem Vogel aus Kompolje macht sich nur in Einzelheiten der Flügel- und Rumpfbehandlung bemerkbar, sie ist aber trotzdem das bisher am nächsten stehende Beispiel. Der Pferdekopf erinnert an eine Arbeit aus Marzabotto, nur dass auch hier die ungeübtere Hand der japodischen Meister zu erkennen ist (Taf. XXXIII, Abb. 5).

Aus allen diesen Gründen neige ich sehr zu der Annahme, die Plastik des Grabes 47 in Kompolje als importiert anzusehen, was vorläufig das bekannteste und charakteristischste Beispiel dafür wäre, dass zwischen den Japoden und der archaischen Griechenwelt Beziehungen durch die Vermittlung Italiens bestanden haben. Die Perle aus Spina deren Angabe ich vor kurzer Zeit erhielt, ist in das 5. Jahrhundert v. u. Z. datiert (siehe Anm. 148—149). Dieser Fund stellt eine direkte Verbindung zwischen Spina und Kompolje dar (siehe Textabb. 1 und Taf. XXVIII, Abb. 1—1a).

Vom 4. Jh. an beginnt die griechische Kolonisierung der heutigen jugoslawischen Küste, aus welcher Zeit die erste schriftlichen Quellen darüber stammen. Auf den Inseln Hvar, Vis und Korčula werden die ersten Kolonistensiedlungen gegründet. Der Hellenismus verbindet kulturell das gesamte Mittelmeergebiet und verbreitet sich nicht nur längs der jugoslawischen Küste, sondern auch ins Landesinnere. Aus jener Zeit besitzen wir in Kompolje einen Fund. Bei den Ausgrabungen im Jahre 1956 wurde ausserhalb des Grabzusammenhangs in einer Tiefe von 0,50 m das Bruchstück einer Bronzedrahtfibel mit kleiner Bernsteinerle und einem Zierplättchen aus pasta vitrea von ellipsenförmiger Gestalt mit in Intaglio-Technik gearbeiteter Löwendarstellung aufgefunden. Glasform und -farbe entspricht bis ins einzelne den Funden aus Vičja Luka auf der Insel Brač, die von Mano Zisi und Popović für Stücke aus einheimischen Werkstätten gehalten werden, welche die hellenistischen Elemente ihrem Erbe gemäss verarbeiten¹⁴⁶. Der Fund aus Kompolje könnte ohne weiteres derselben oder einer ähnlichen illyrischen Werkstätte auf Brač angehören und von aus als Handelsware auf japodisches Gebiet gebracht worden sein¹⁴⁷.

ABBILDUNGSNACHWEIS

- Taf. I Kompolje — Skelettgrab 4, Abb. 1—6; Skelettgrab 53, Abb. 7—9b; Skelettgrab 39, Abb. 10; Skelettgrab 8, Abb. 11—12. In den Tafeln ist neben der Nummer des Grabes in Klammern die alte, während der Ausgrabung im Jahr 1955 benutzte Nummerierung angeführt.
- Taf. II Kompolje — Skelettgrab 40, Abb. 1—10a; Skelettgrab 61 (4), Abb. 11—13.
- Taf. III Kompolje — Skelettgrab 30, Abb. 1—2; Skelettgrab 27, Abb. 3; Skelettgrab 4a, Abb. 4; Skelettgrab 9, Abb. 5—7; Skelettgrab 12, Abb. 8; Skelettgrab 42, Abb. 9; Skelettgrab 34, Abb. 10—13.
- Taf. IV Kompolje — Skelettgrab 68 (11), Abb. 1—2; Skelettgrab 57, Abb. 3—4; Skelettgrab 20, Abb. 5—6; Skelettgrab 2, Abb. 7; Skelettgrab 1, Abb. 8—14.
- Taf. V Kompolje — Skelettgrab 63 (6), Abb. 1—12; Skelettgrab 3, Abb. 13—19; Skelettgrab 51, Abb. 20—21.
- Taf. VI Kompolje — Skelettgrab 60 (3), Abb. 1—4; Skelettgrab 62(5), Abb. 5—13; Skelettgrab 67 (10), Abb. 14—16.
- Taf. VII Kompolje — Skelettgrab 65 (8), Abb. 1—3c; Skelettgrab 66 (9), Abb. 4—9.
- Taf. VIII Kompolje — Skelettgrab 66 (9), Abb. 1—3.
- Taf. IX Kompolje — Skelettgrab 66 (9), Abb. 1—2a.
- Taf. X Kompolje — Skelettgrab 66 (9), Abb. 1—2; Skelettgrab 72 (15), Abb. 3—11.
- Taf. XI Kompolje — Skelettgrab 69 (12), Abb. 1—5a; ausserhalb der Grabzusammenhänge Abb. 6—8.
- Taf. XII Kompolje — ausserhalb der Grabzusammenhänge, Abb. 1—1a.
- Taf. XIII Kompolje — ausserhalb der Grabzusammenhänge, Abb. 1—8.
- Taf. XIV Kompolje — Abb. 1—2, Skelettgräber 58 u. 59.
- Taf. XV Kompolje — Skelettgrab 64 (7), Abb. 1—5; Urnengrab 1, Abb. 6.
- Taf. XVI Kompolje — Abb. 1, Skelettgrab 21; Abb. 2, Skelettgrab 22 (Detail).
- Taf. XVII Kompolje — Skelettgrab 22, Schädelreste mit Kappe.
- Taf. XVIII Kompolje — Abb. 1, Grab 32; Abb. 2, Urnengrab 2 in situ.
- Taf. XIX Kompolje — Abb. 1, Skelettgrab 33; Abb. 2, Funde aus Grab 33.
- Taf. XX Kompolje — Abb. 1, Skelettgrab 43; Abb. 2, Skelettgräber 26 u. 29.
- Taf. XXI Kompolje — Abb. 1, Einzelteil des Skelettgrabs 43; Abb. 2, Funde aus Grab 43.
- Taf. XXII Kompolje — Abb. 1, Skelettgrab 54 und Urnengrab 4; Abb. 2, Einzelteil des Skelettgrabes 24.
- Taf. XXIII Kompolje — Funde aus Skelettgrab 24, Abb. 1—6.
- Taf. XXIV Kompolje — Abb. 1, Grab 6 während der Ausgrabung; Abb. 2, das gesäuberte Skelettgrab 6.
- Taf. XXV Kompolje — Abb. 1, Überreste des Skelettgrabes 11 auf trogförmigen Brett; Abb. 2, Skelettgrab 31.
- Taf. XXVI Kompolje — Urnengrab 2, Abb. 1—3.
- Taf. XXVII Kompolje — Abb. 1, Fibel aus dem Urnengrab 3; Abb. 2, Urnengrab 3.
- Taf. XXVIII Kompolje — Skelettgrab 47, Abb. 1—2a.
- Taf. XXIX Kompolje — Skelettgrab 47, Abb. 1—2a.
- Taf. XXX Kompolje — Skelettgrab 47, Abb. 1—1a.
- Taf. XXXI Kompolje — Skelettgrab 47, Abb. 1—2a.
- Taf. XXXII Kompolje — Skelettgrab 47, Abb. 1—2a.
- Taf. XXXIII — Abb. 1, Bernsteinplastik aus Kompolje, ausgegraben 1902; Abb. 2, Castel San Belino; Abb. 3, Marzabotto; Abb. 4, Marzabotto; Abb. 5, Kompolje, ausgegraben 1902; Abb. 6, Kompolje, ausgegraben 1902; Abb. 7, Kompolje, ausgegraben 1902; Abb. 8, Castel San Belino; Abb. 9, Kompolje, ausgegraben 1902; Abb. 10/1—10, Certosa bei Bologna.
- Taf. XXXIV — Abb. 1, Castel San Mariano (Peruggia); Abb. 2, Bernsteinplastik aus Ruvo; Abb. 3—3a, Kompolje, ausserhalb des Grabzusammenhangs.
- Taf. XXXV — Abb. 1, Ansicht der Wallburg und des Grabhügels I; Abb. 2, Westansicht der Wallburg.
- Textabb. 1, Bernsteinperle aus Spina, Grab 740 B.

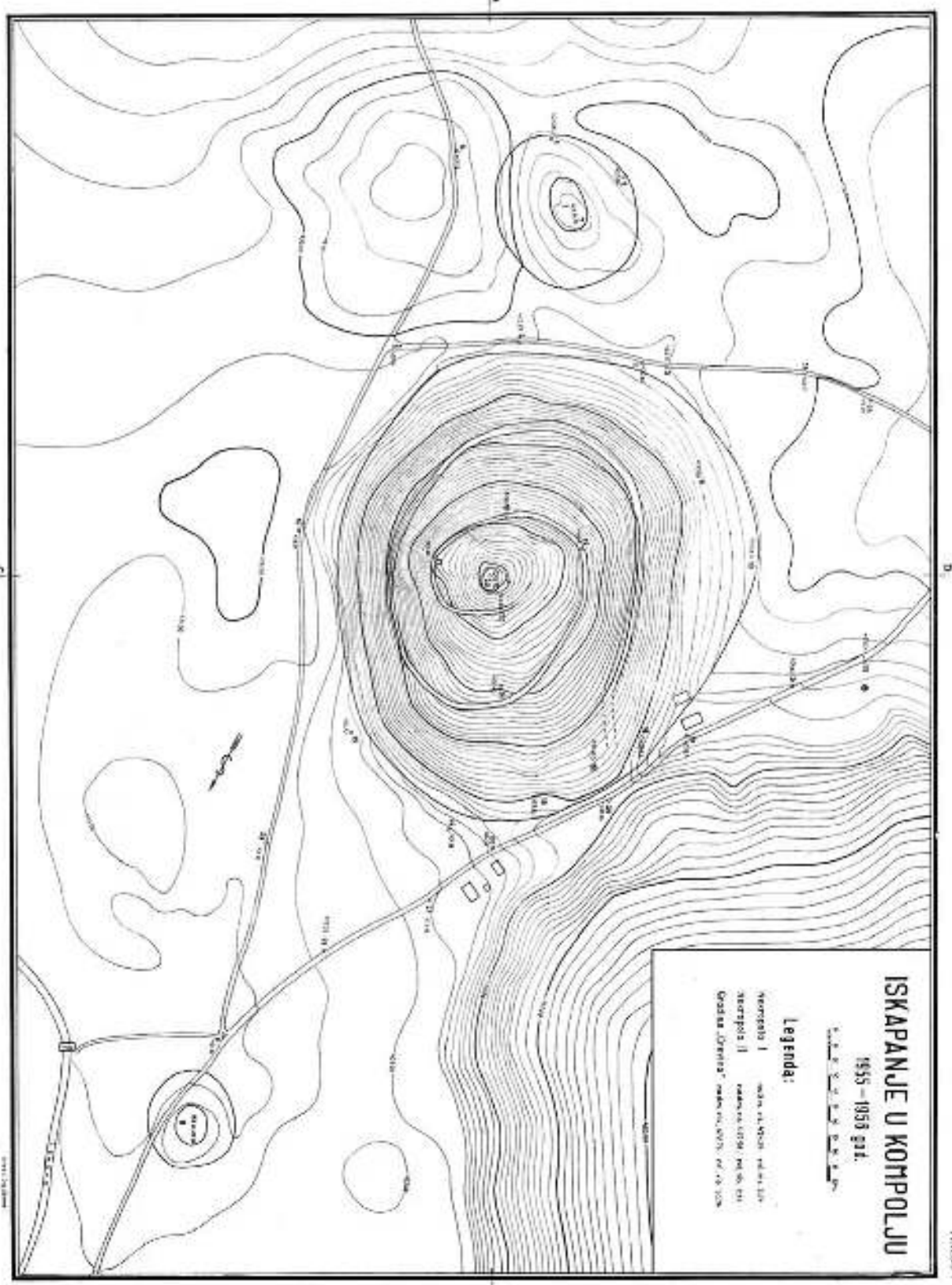
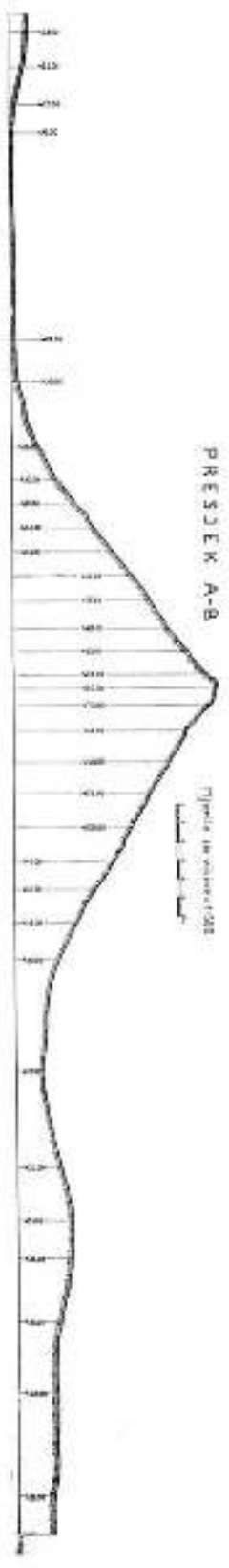
PRESJEK C-D

Škalo u razm. 1:500
 0 1 2 3 4 5

PRESJEK A-B

Škalo u razm. 1:500
 0 1 2 3 4 5

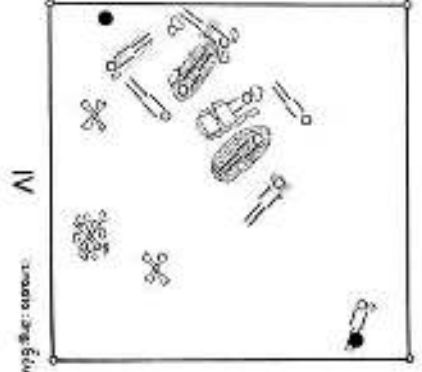
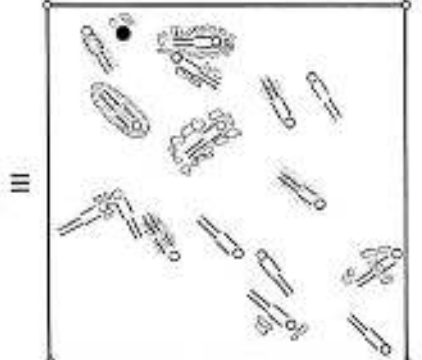
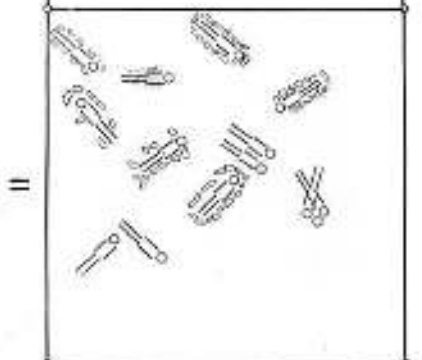
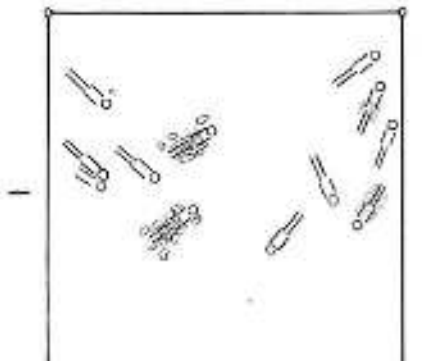
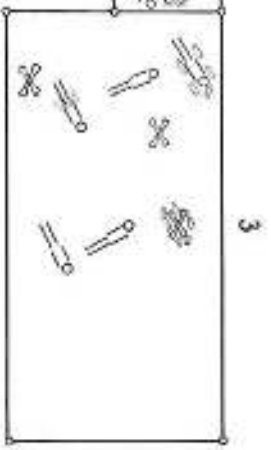
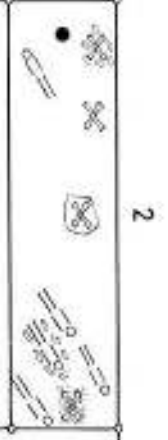
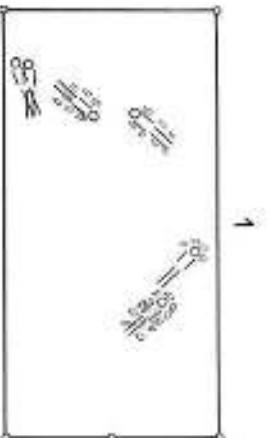
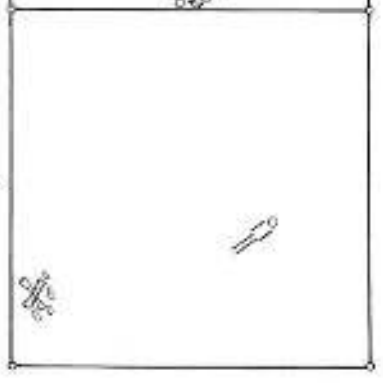
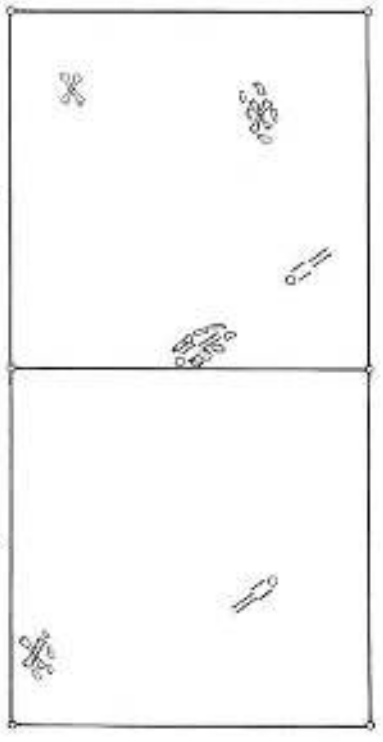
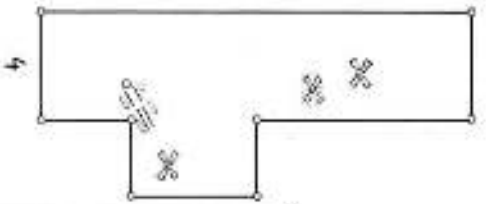

ISKAPANJE U KONPOLJU
 1955-1958 god.
 S.L.B. S.L.B. S.L.B. S.L.B.

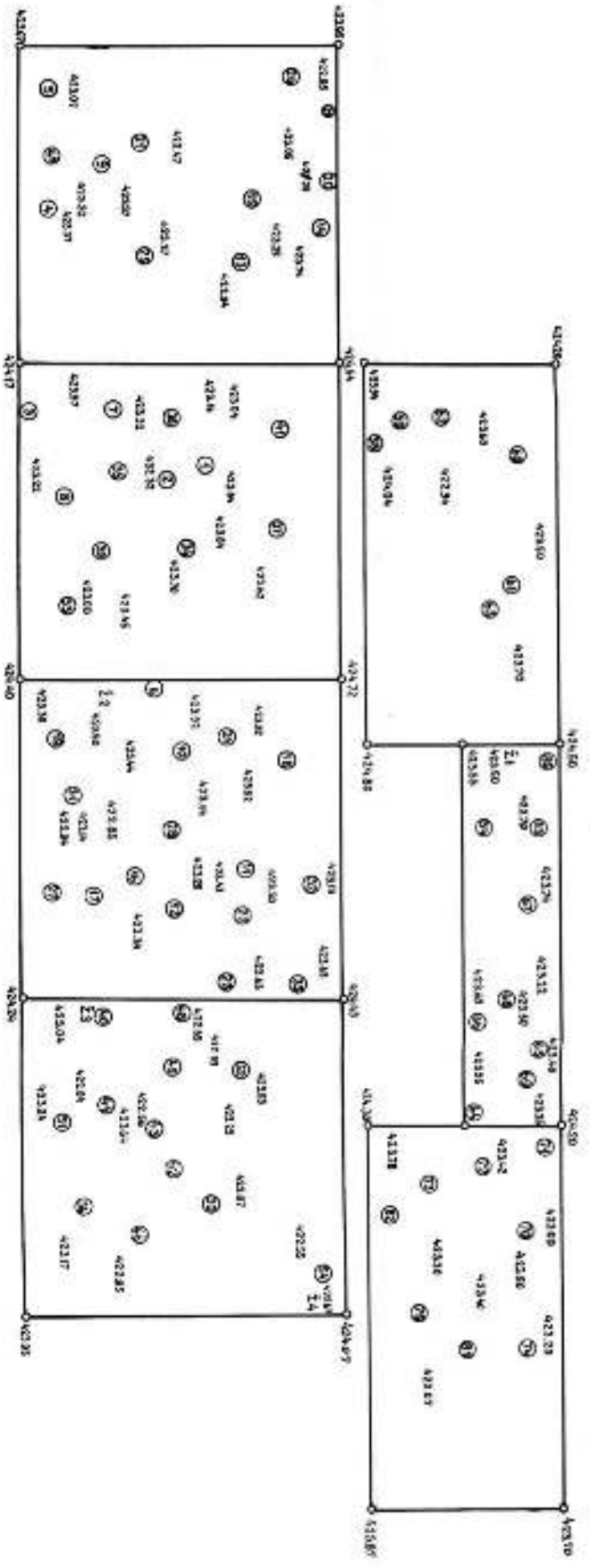
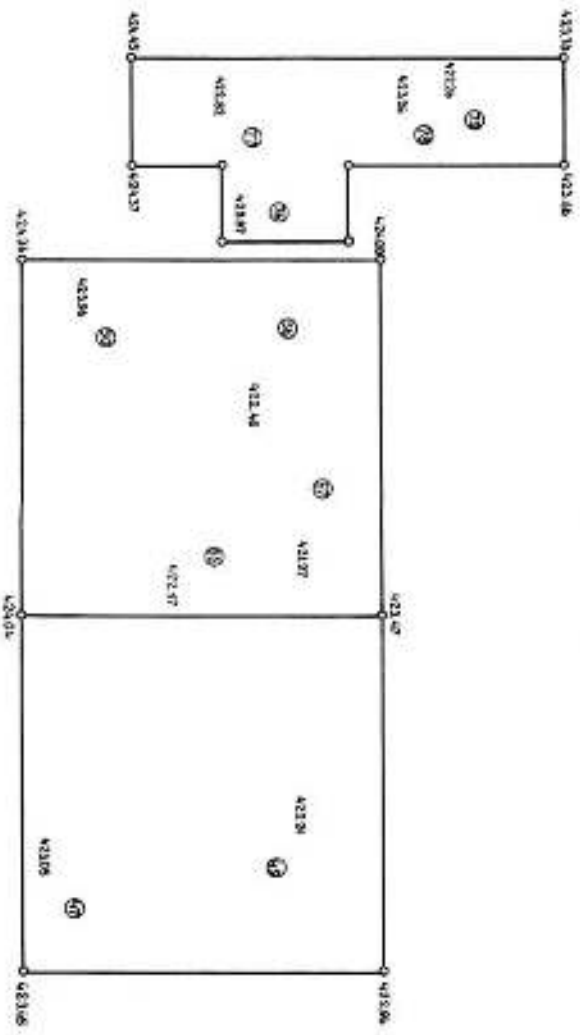
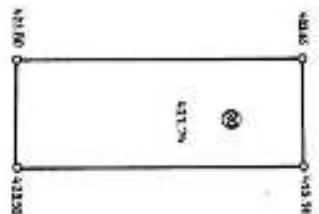
Legenda:

šumsko I voda u toku put u toku
 šumsko II voda u toku put u toku
 Gradnja "Oronit" voda u toku put u toku

Plan iskopavanja nekropole u Kompolju 1955-1956.g.

crte: ing. Šturm

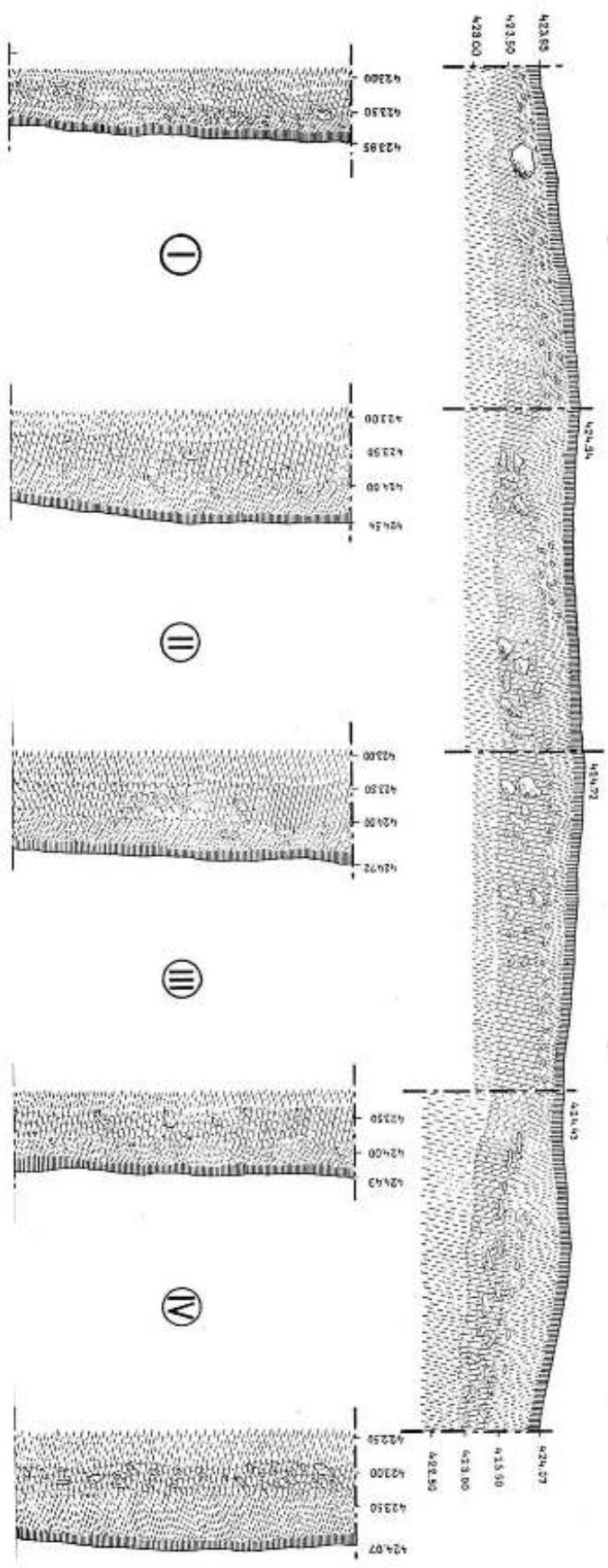
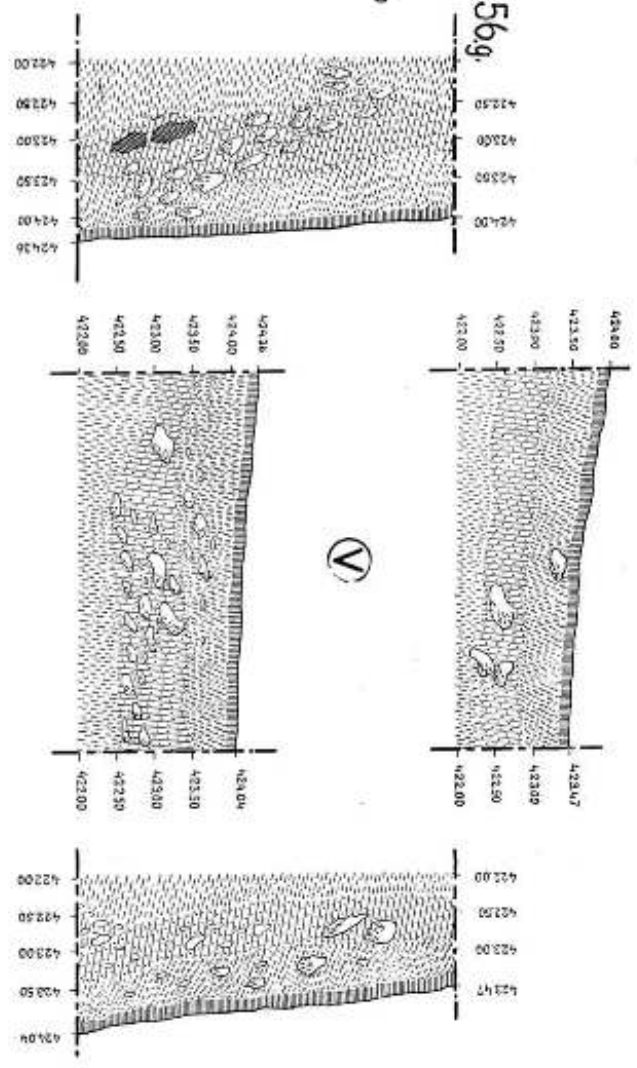
Jaskopavarje u Kompolju 1956g.

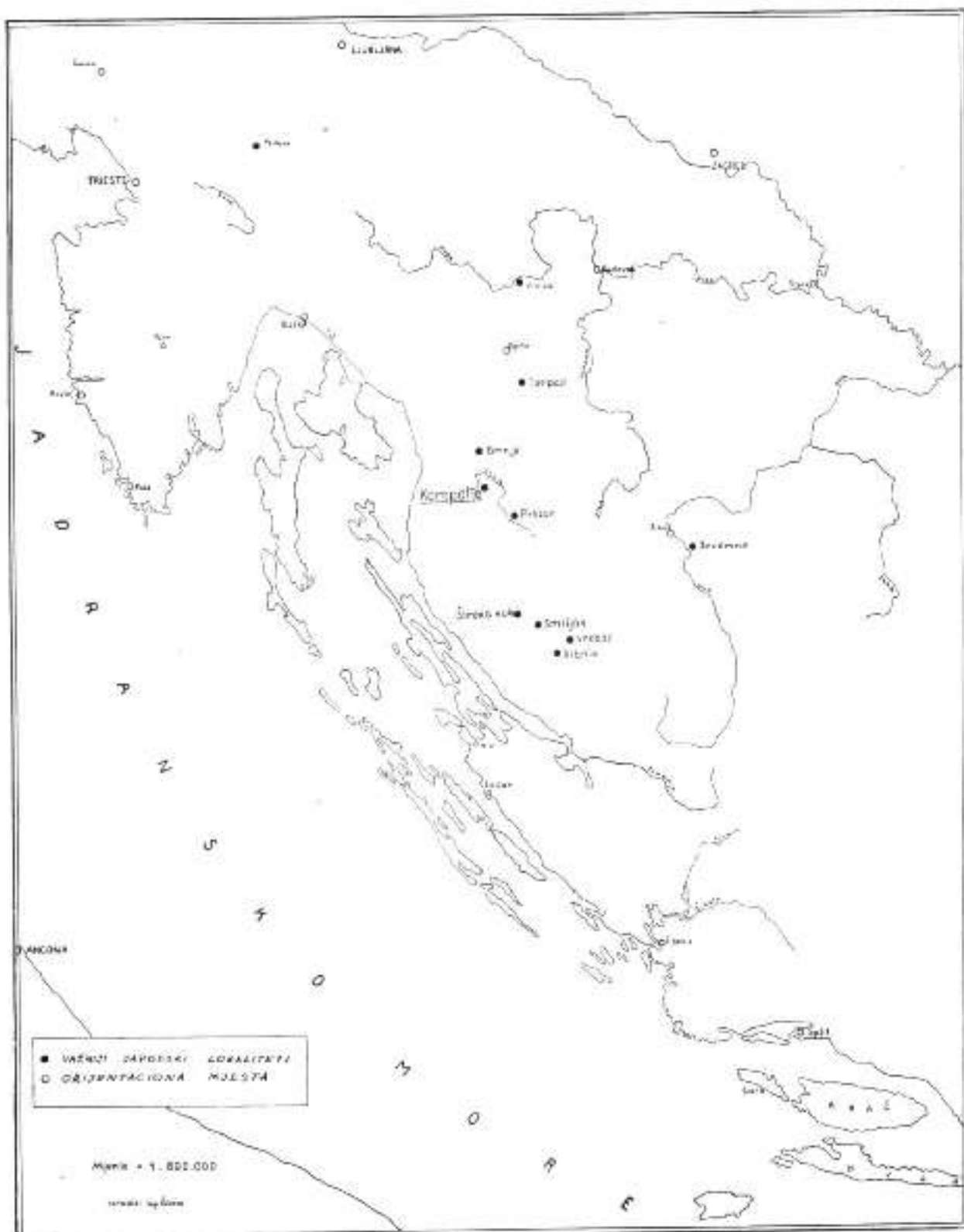
Profili

LEGENDA

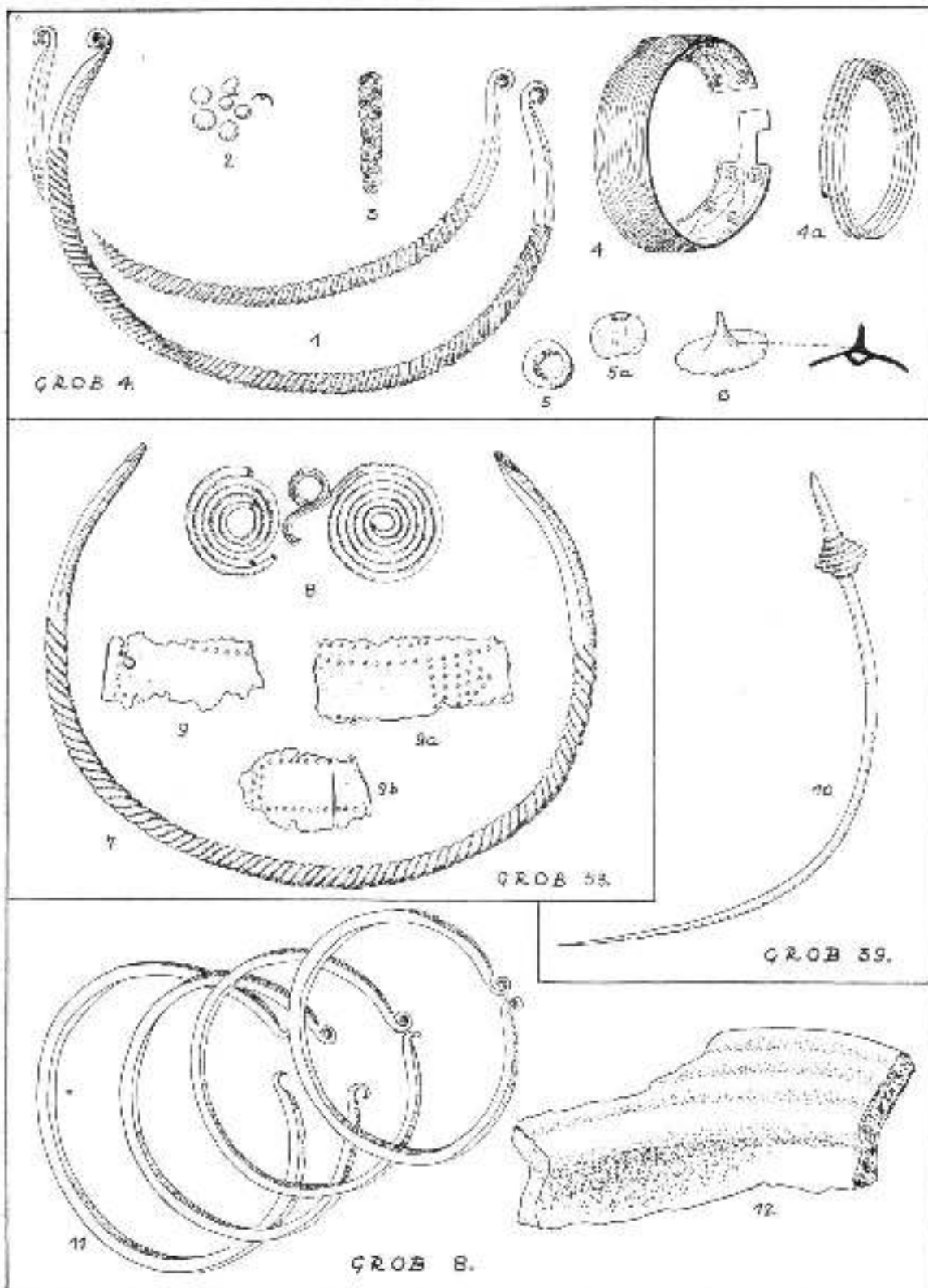
- humus
- subhumus
- glina
- zdravica
- gor

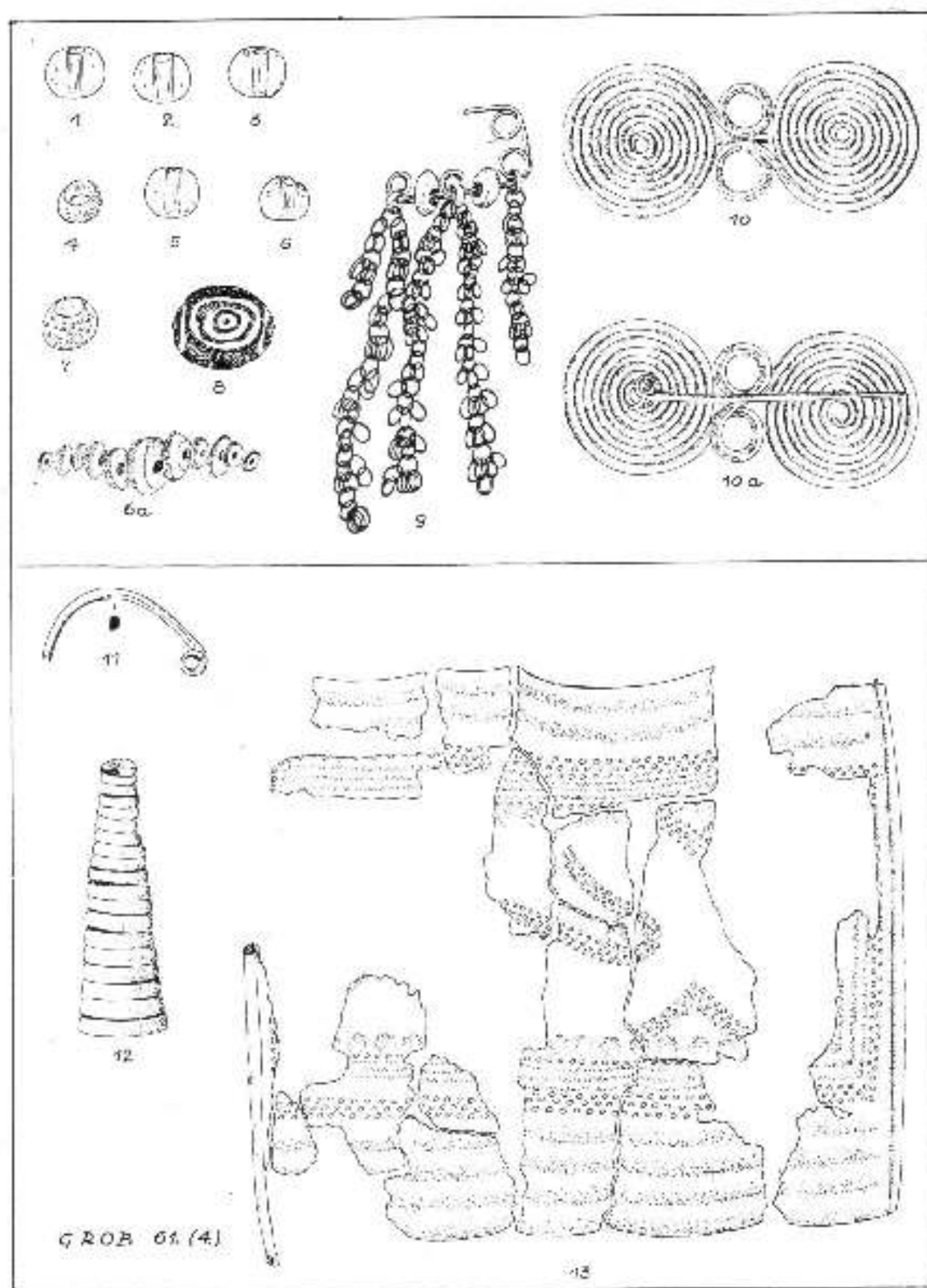
Karta rasprostranjenosti važnijih japodskih lokaliteta.

TABLA I.

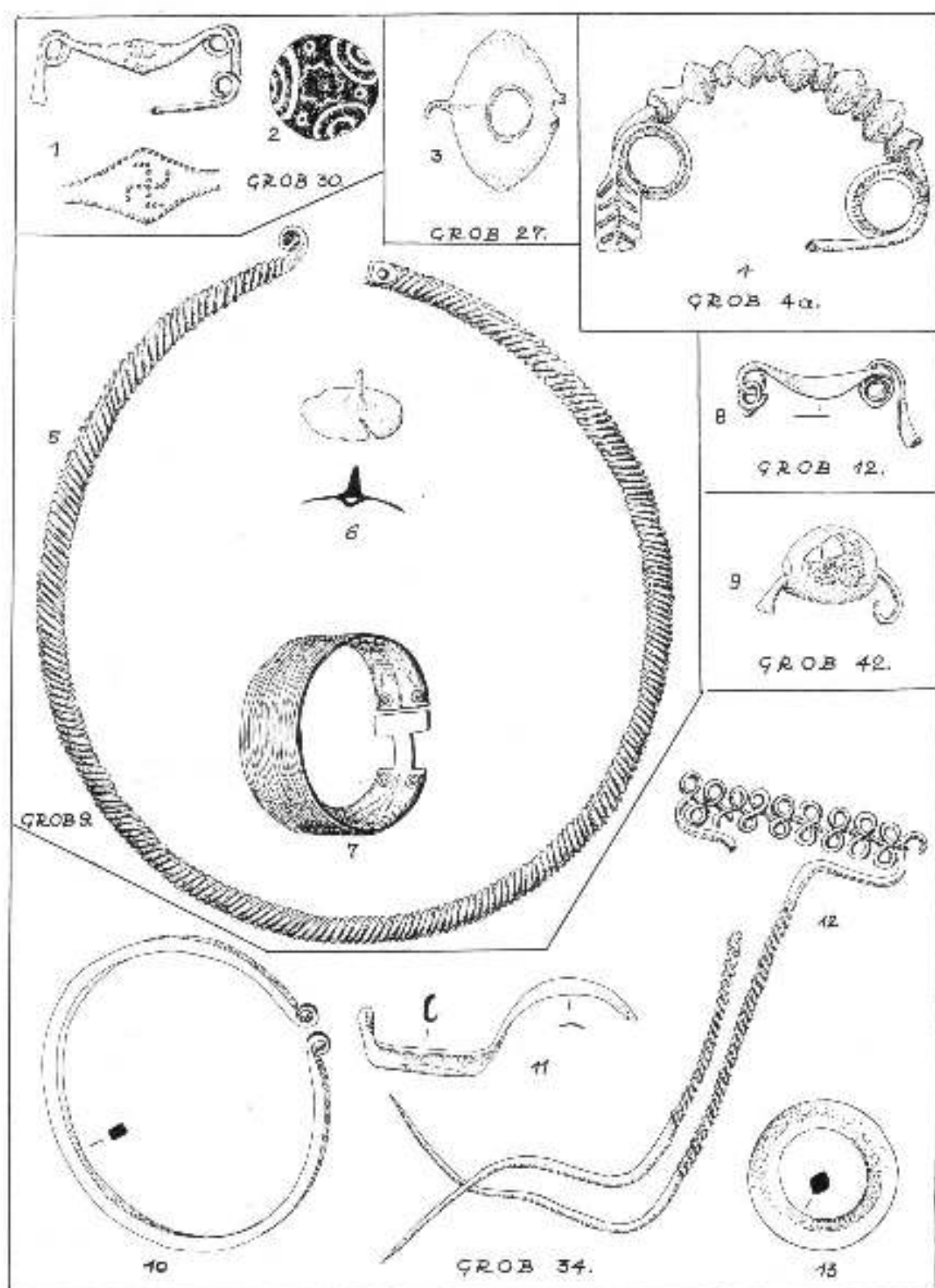
Tab. I Konjuplje — skeletni grob 4, sl. 1—6; skeletni grob 53, sl. 7—9b; skeletni grob 39, sl. 10; skeletni grob 8, sl. 11—12.

TABLA II.

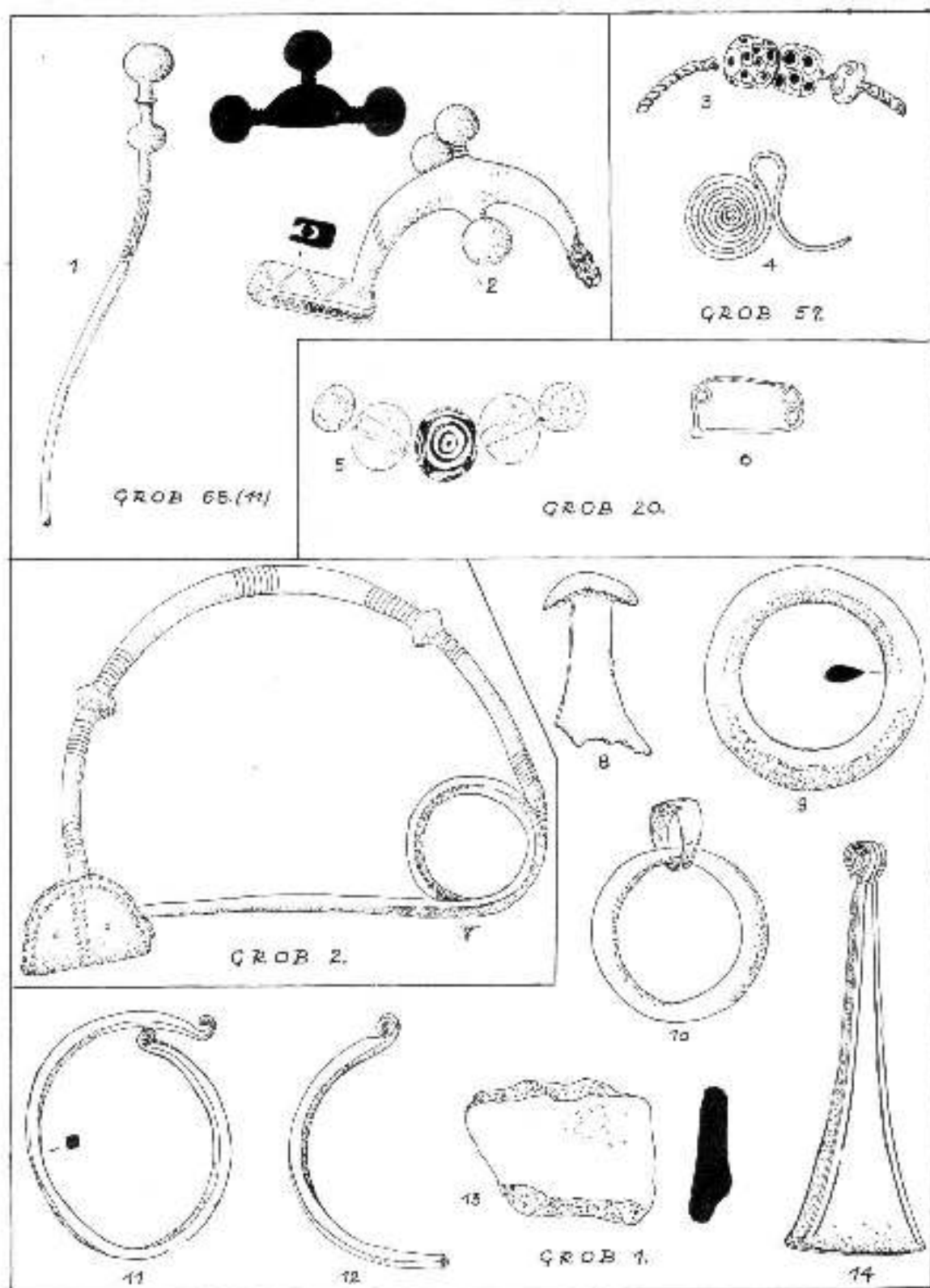
Tab. II Kompolje — skeletni grob 40, sl. 1—10a; skeletni grob 61(4), sl. 11—13.

TABLA III.

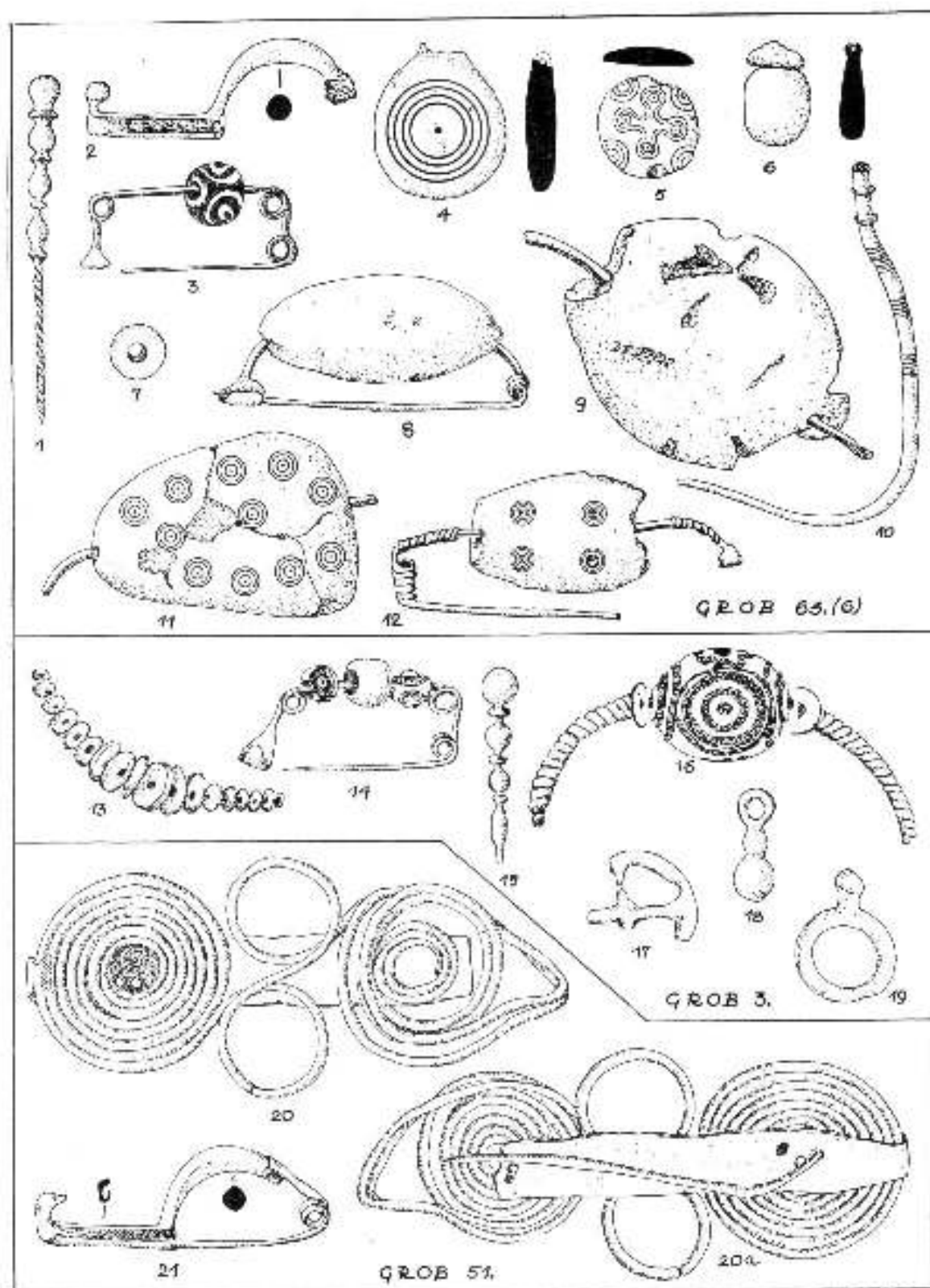
Tab. III Kompolje — skeletni grob 30, sl. 1—2; skeletni grob 27, sl. 3; skeletni grob 4a, sl. 4; skeletni grob 9, sl. 5—7; skeletni grob 12, sl. 8; skeletni grob 42, sl. 9; skeletni grob 34, sl. 10—13.

TABLA IV.

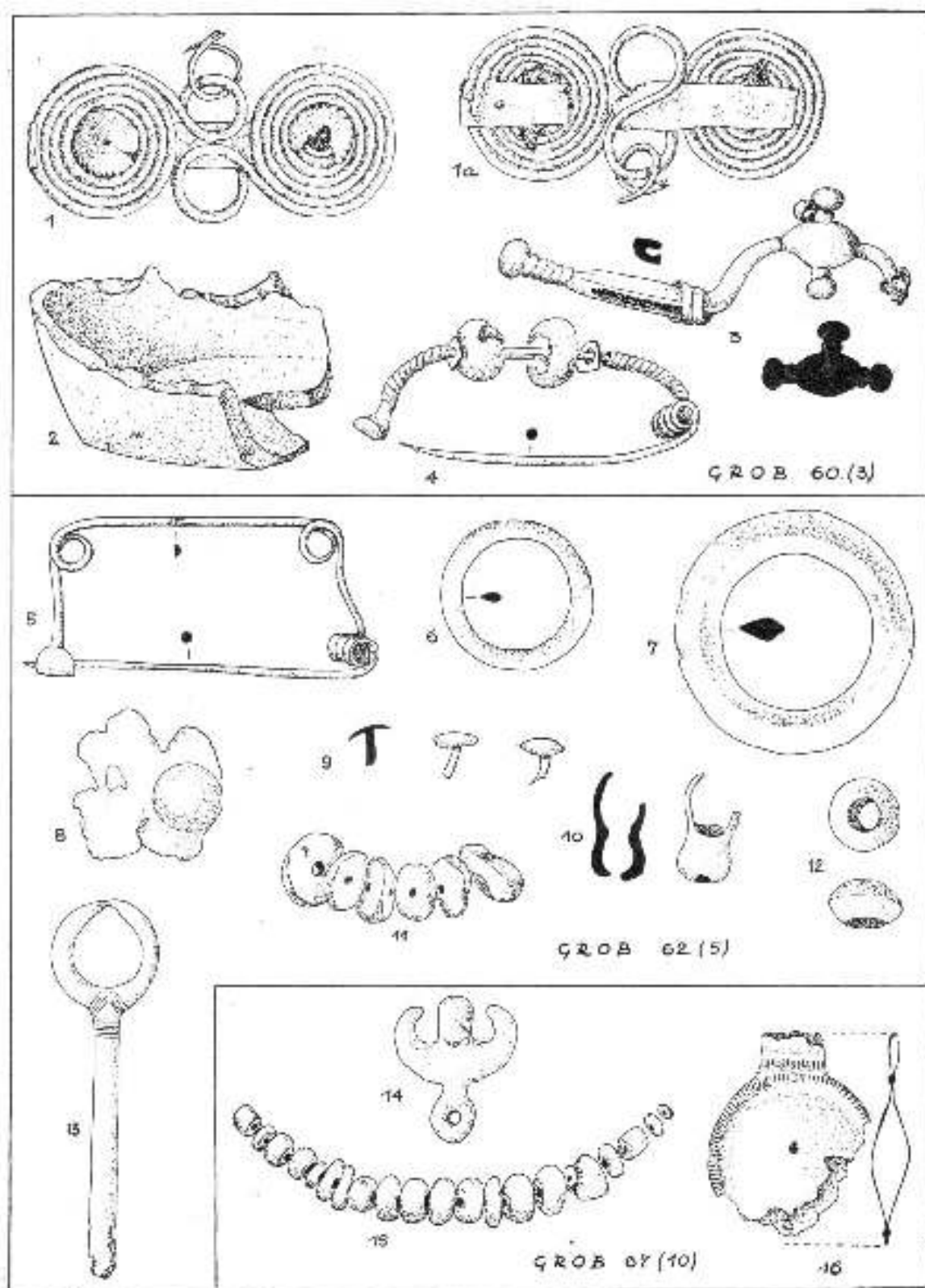
Tab. IV Kompulje — skeletni grob 68(11), sl. 1—2; skeletni grob 57, sl. 3—4; skeletni grob 20, sl. 5—6; skeletni grob 2, sl. 7; skeletni grob 1, sl. 8—14.

TABLA V.

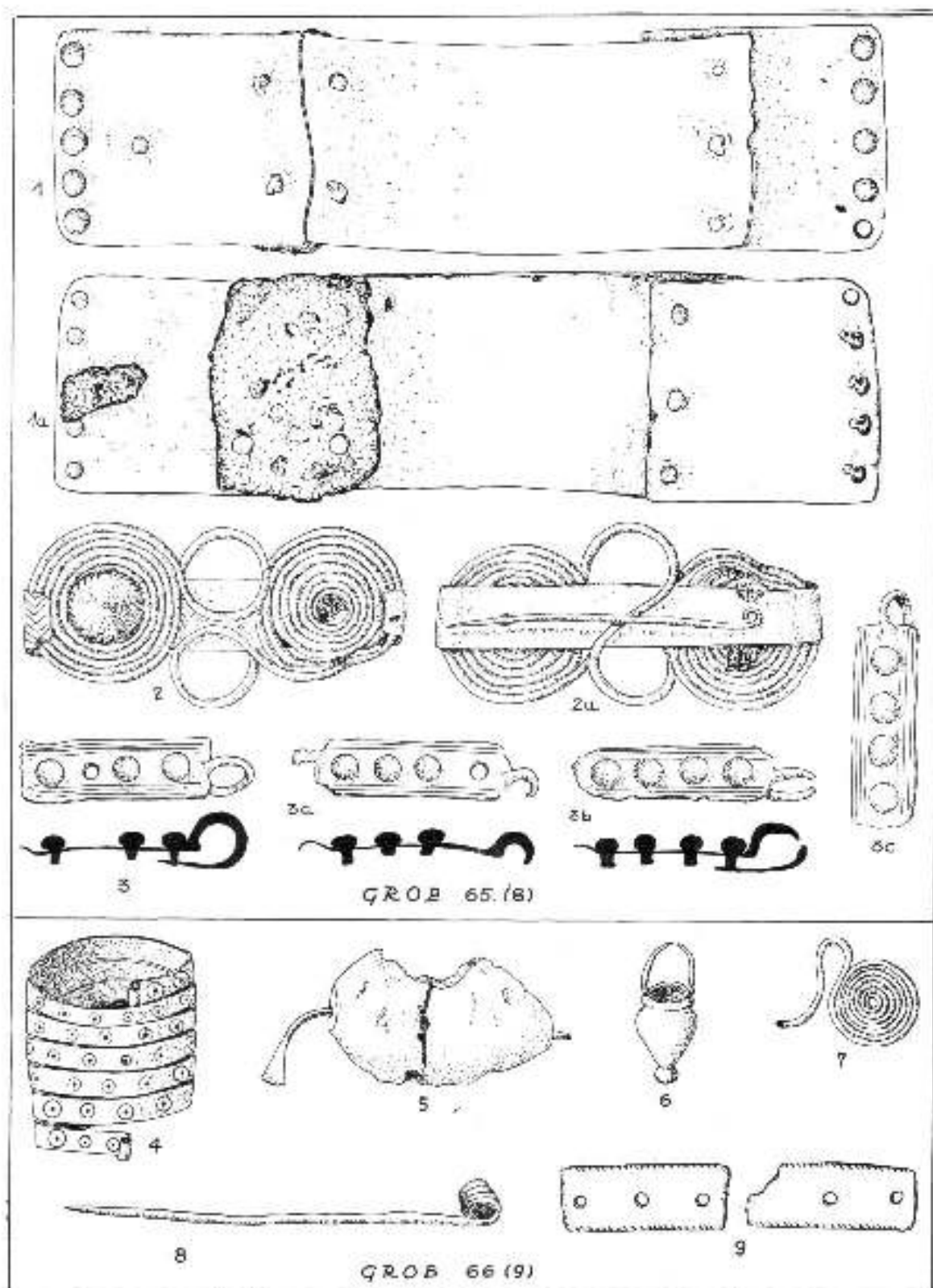
Tab. V Kompolje — skeletni grob 63(6), sl. 1—12; skeletni grob 3, sl. 13—19; skeletni grob 51, sl. 20—21.

TABLA VI.

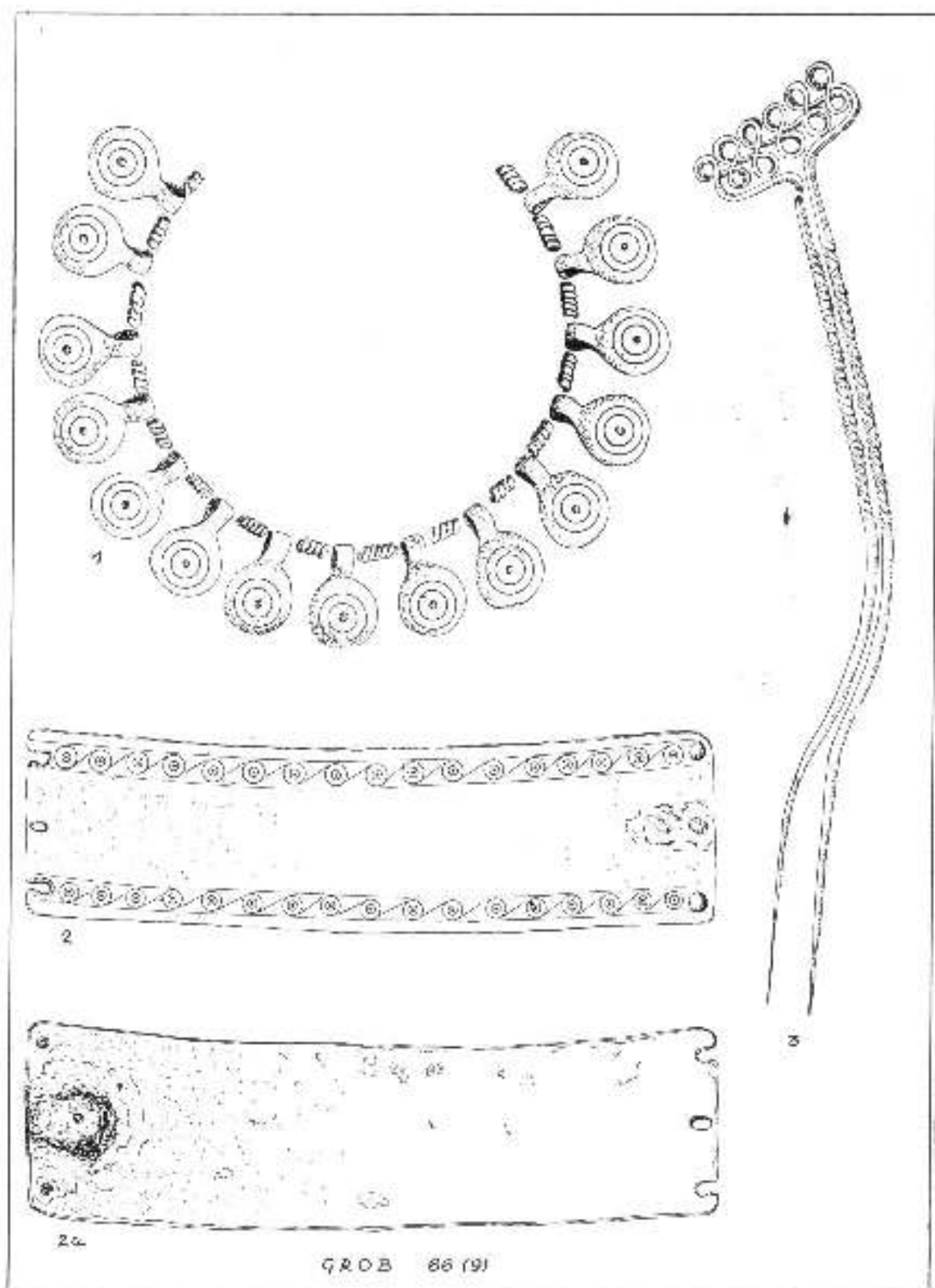
Tab. VI Kompolje — skeletni grob 60(3), sl. 1—4; skeletni grob 62(5), sl. 5—13; skeletni grob 67(10), sl. 14—16.

TABLA VII.

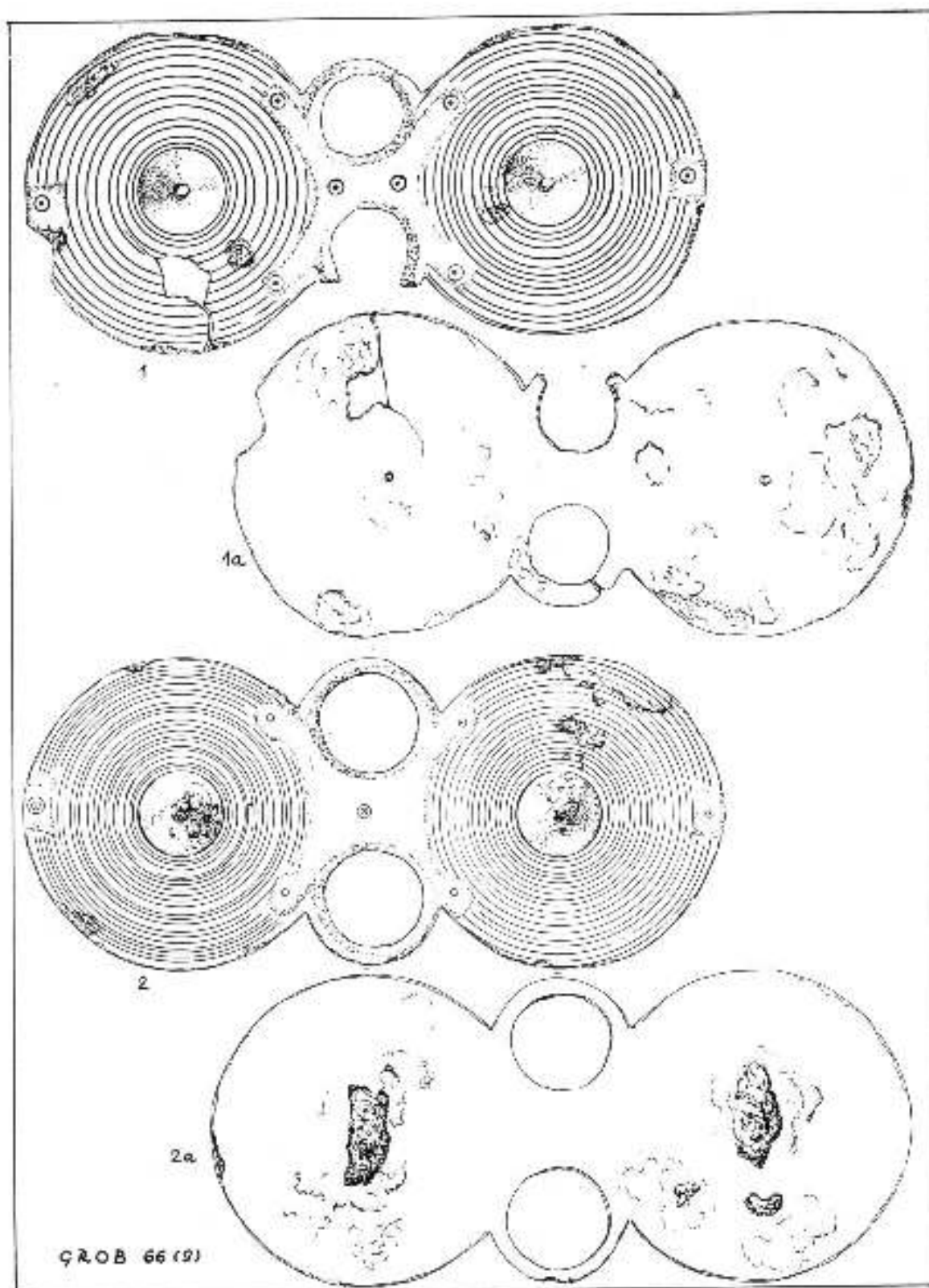
Tab. VII Kompulje — skeletni grob 65(8), sl. 1—3c; skeletni grob 66(9), sl. 4—9.

TABLI VIII.

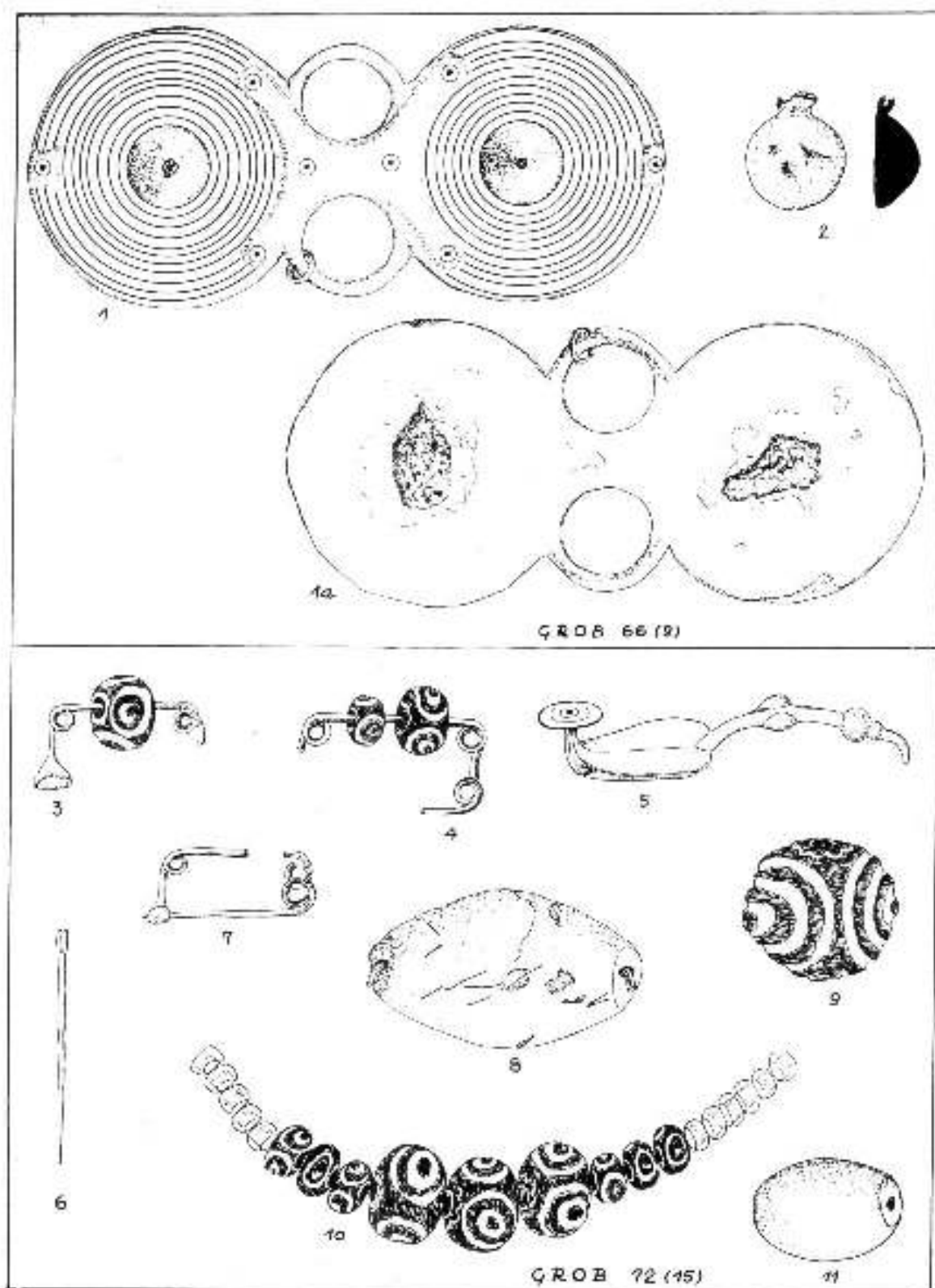
Tab. VIII Kompolje — skeletni grob 66(9), sl. 1—3.

TABLA IX.

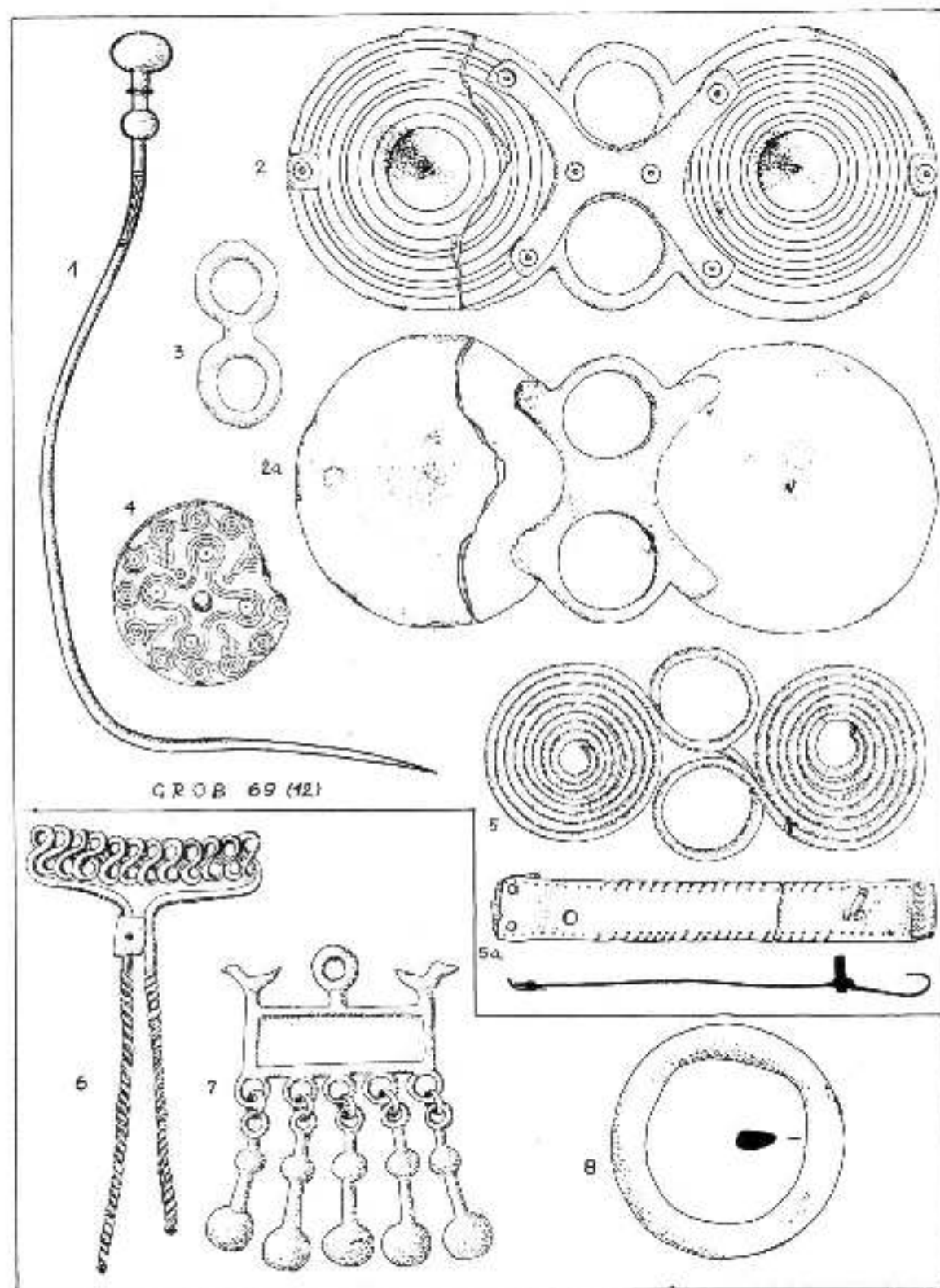

Tab. IX Kompolje — skeletni grob 66(9), sl. 1—2a.

TABLA X.

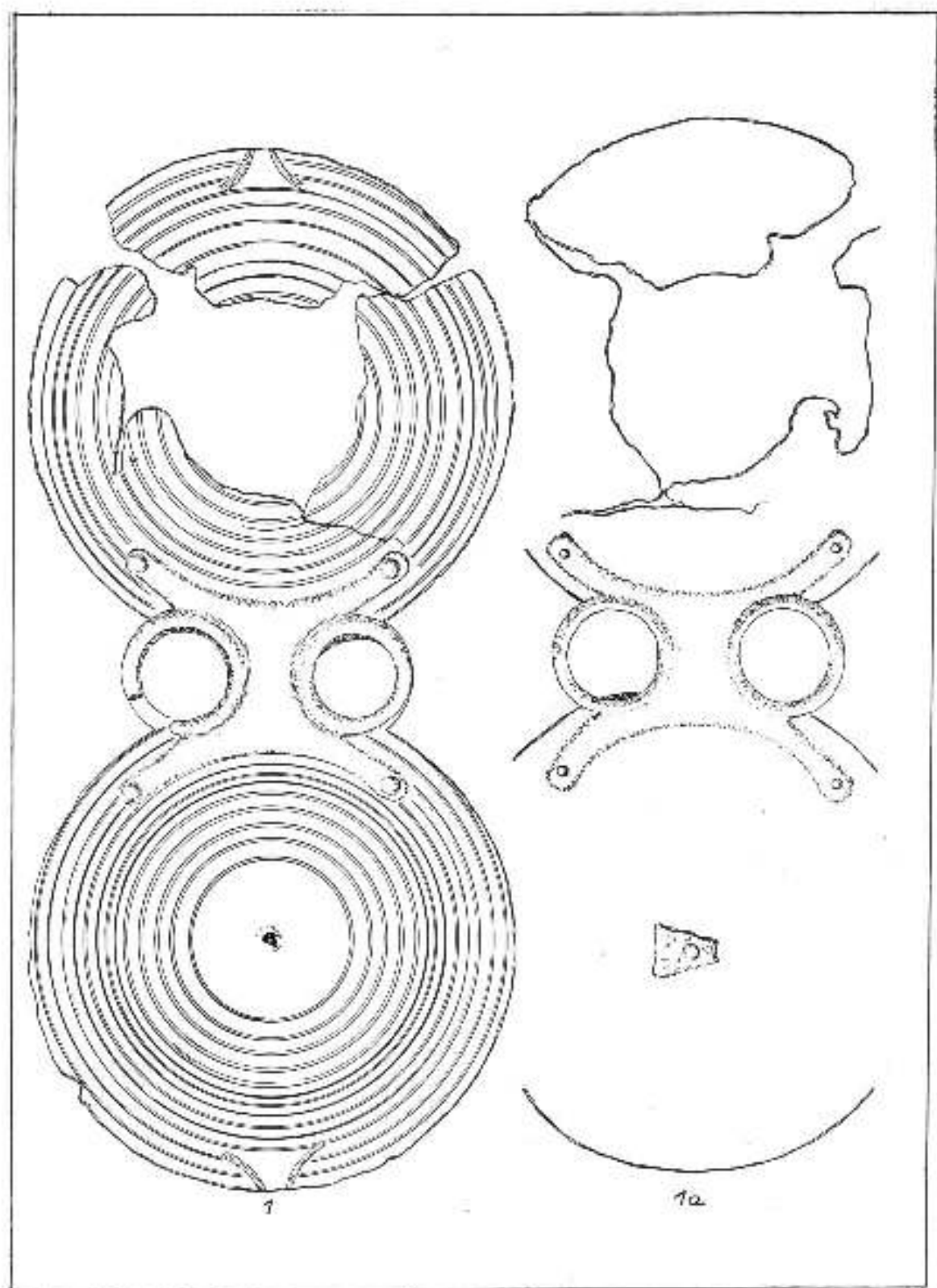

Tab. X Kotpulje — skeletni grob 66(9), sl 1—2; skeletni grob 72(15), sl. 3—11.

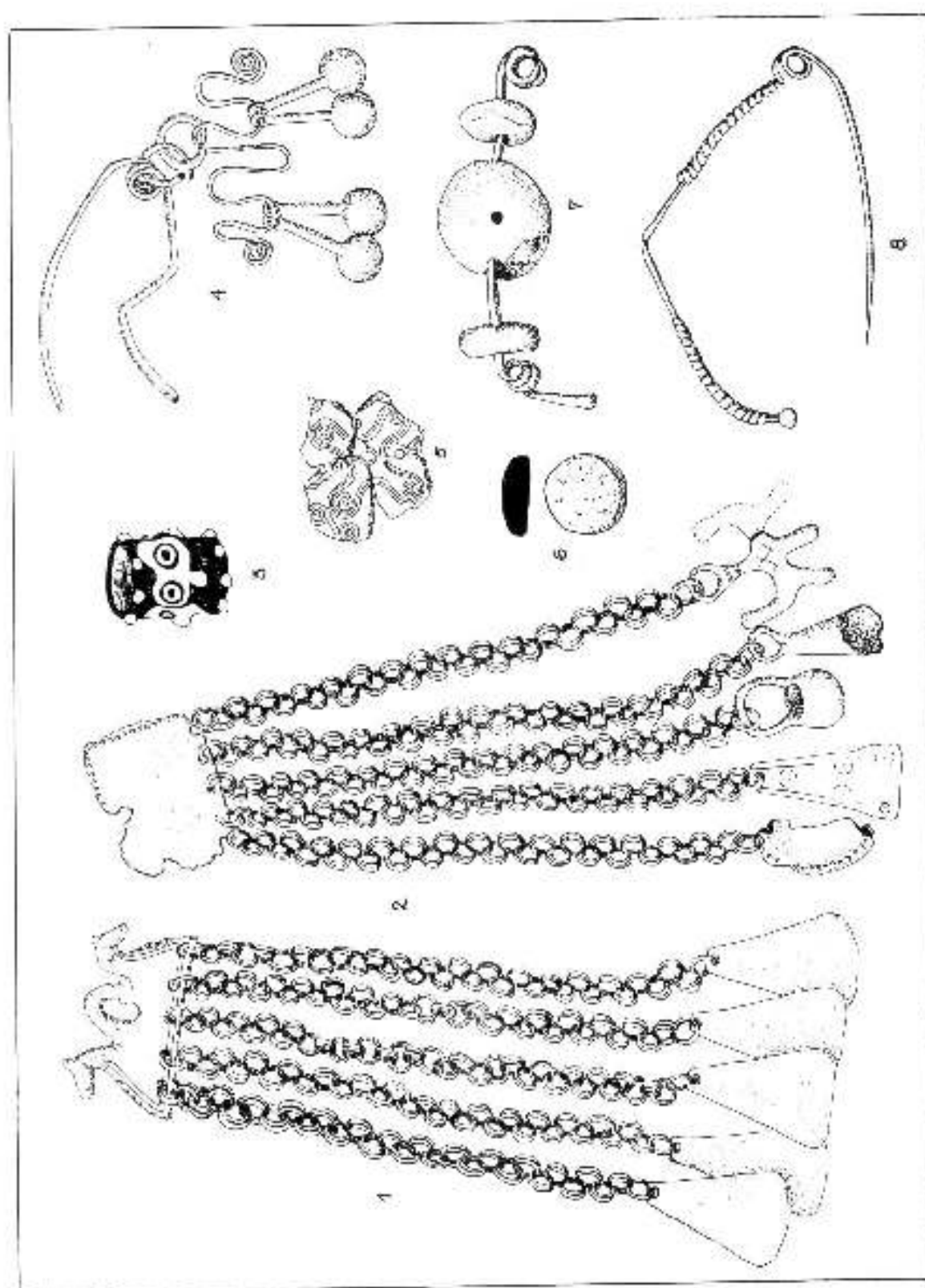

Tab. XI. Kopolje — skeletni grob 69(12), sl. 1—5a; izvan grohova, sl. 6—8.

TABLA XII.

Tab. XII Kempelje — izvan grobnica, sl. 1—1a.

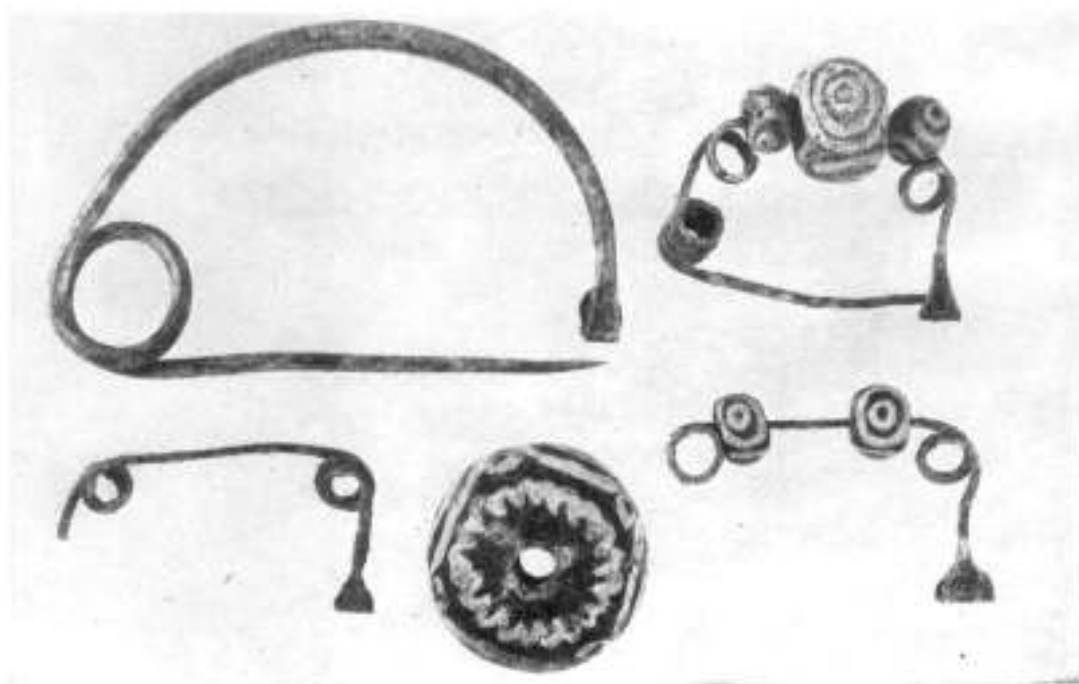

Tab. XIII Kompolje — izvan grubeva, sl. 1. 8.

TABLA XIV.

1

2

Tab. XIV Kompolje — sl. 1, skeletni grobovi 58 i 59 (1 i 2); sl. 2, nalazi iz grobova 58 i 59.

Tab. XV Kompolje — skeletni grob 64(7), sl. 1—5; žarni grob 1, sl. 6.

TABLA XVI.

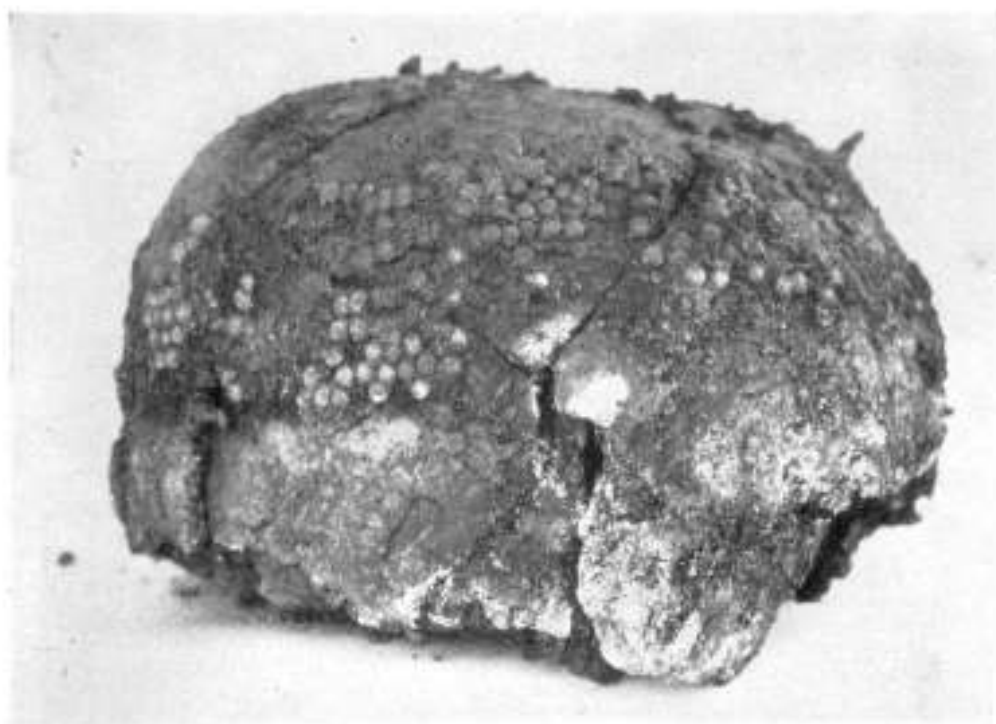

1

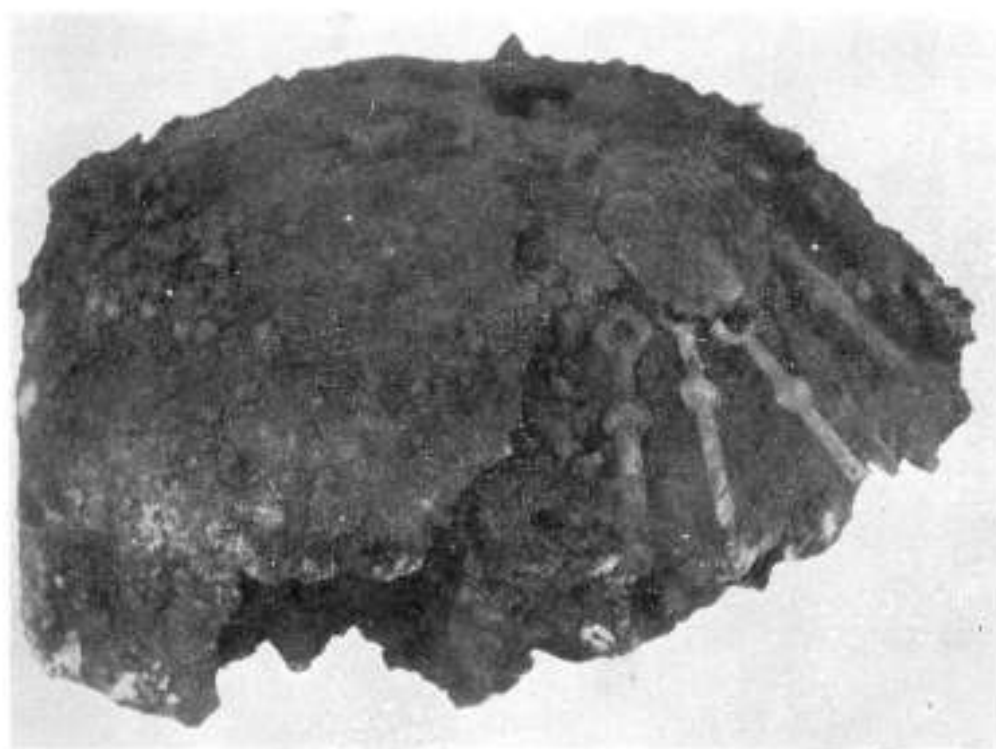

2

Tab. XVI Kompolje — sl. 1, skeletni grob 21; sl. 2, skeletni grob 22 (detalji).

1

2

Tab. XVII Kompolje — skeletni grob 22, ostaci lubarje s kapom:

TABLA XVIII.

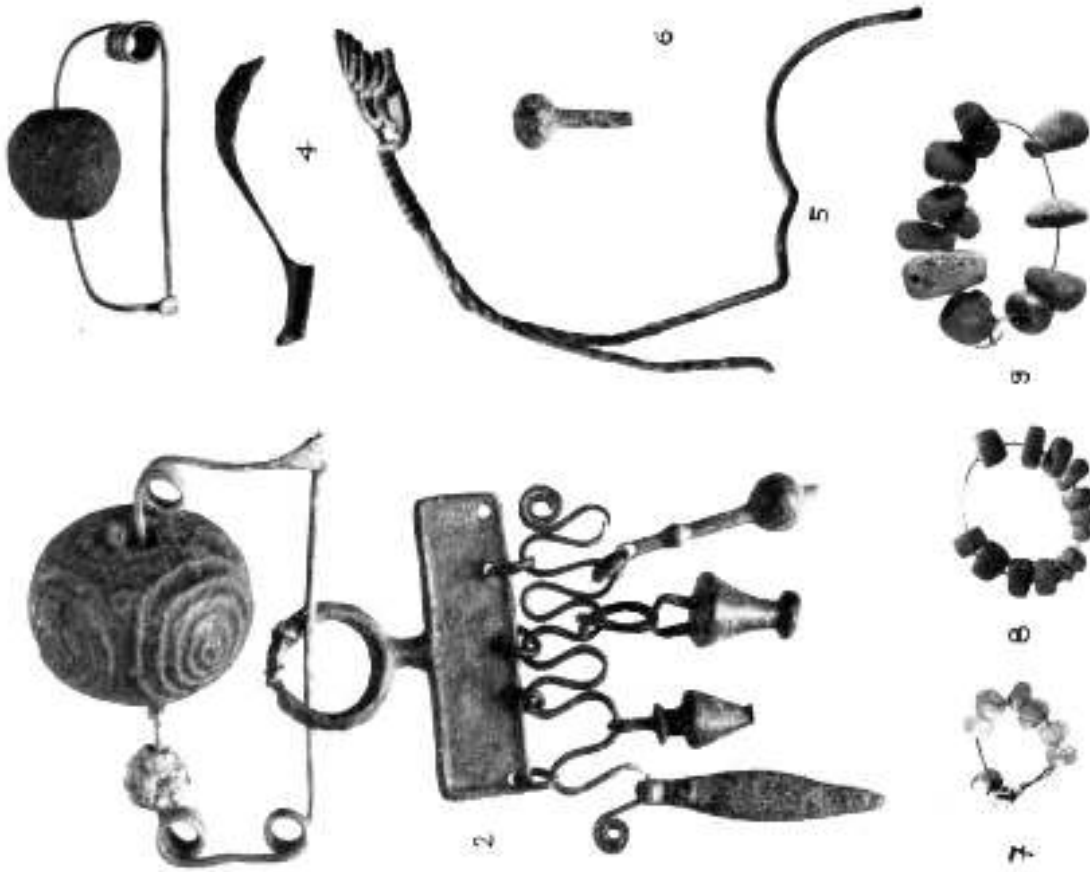
1

2

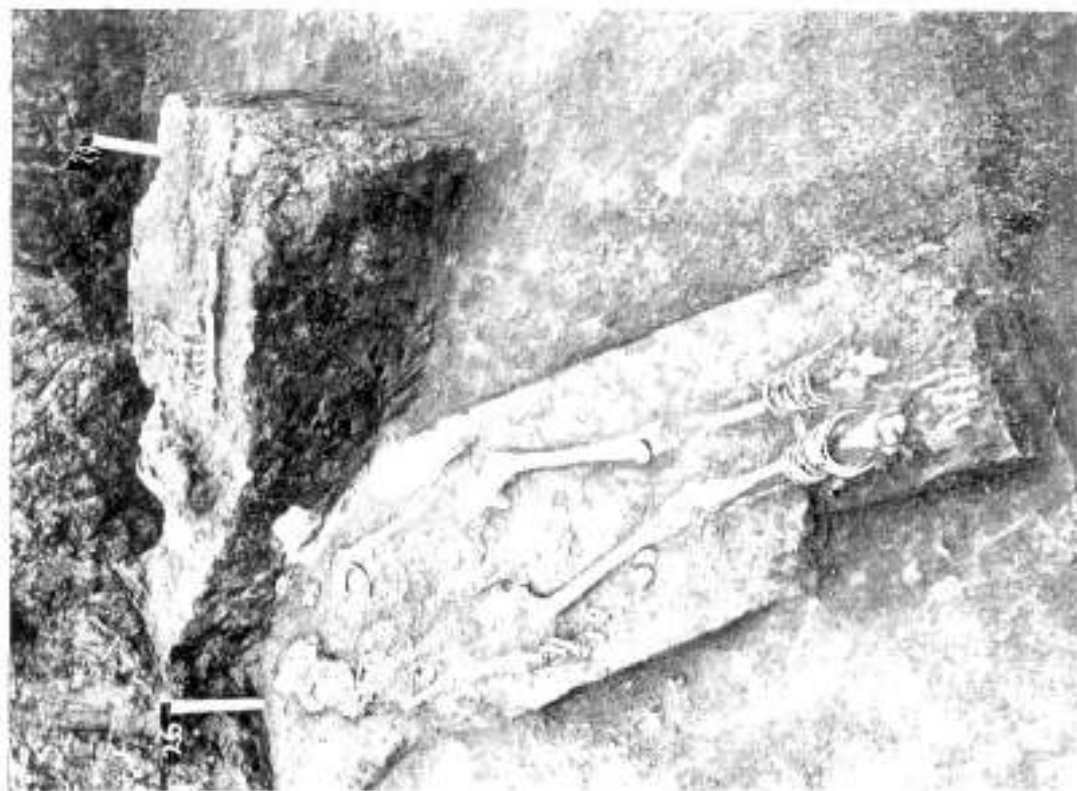
Tab. XVIII Kompolje — sl. 1, grob 32; sl. 2, žarni grob 2 in situ.

TABLA XIX.

Tab. XIX. Kompozije — sl. 1, skelet iz groba 33; sl. 2—9, nalazi iz groba 33.

TABLA XX.

2

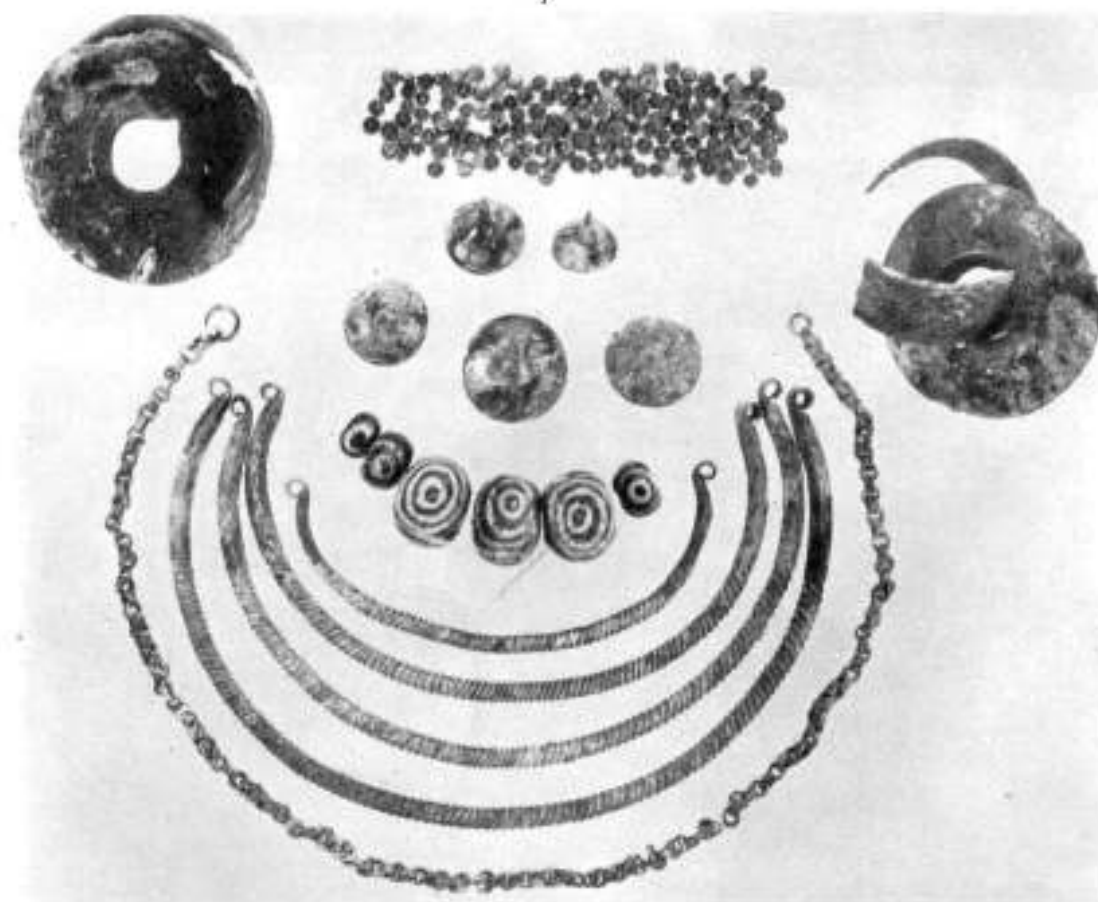

1

Tab. XX Kamposlje — st. 1, skeletni grob 43; st. 2, skeletni grobovi 28 i 29.

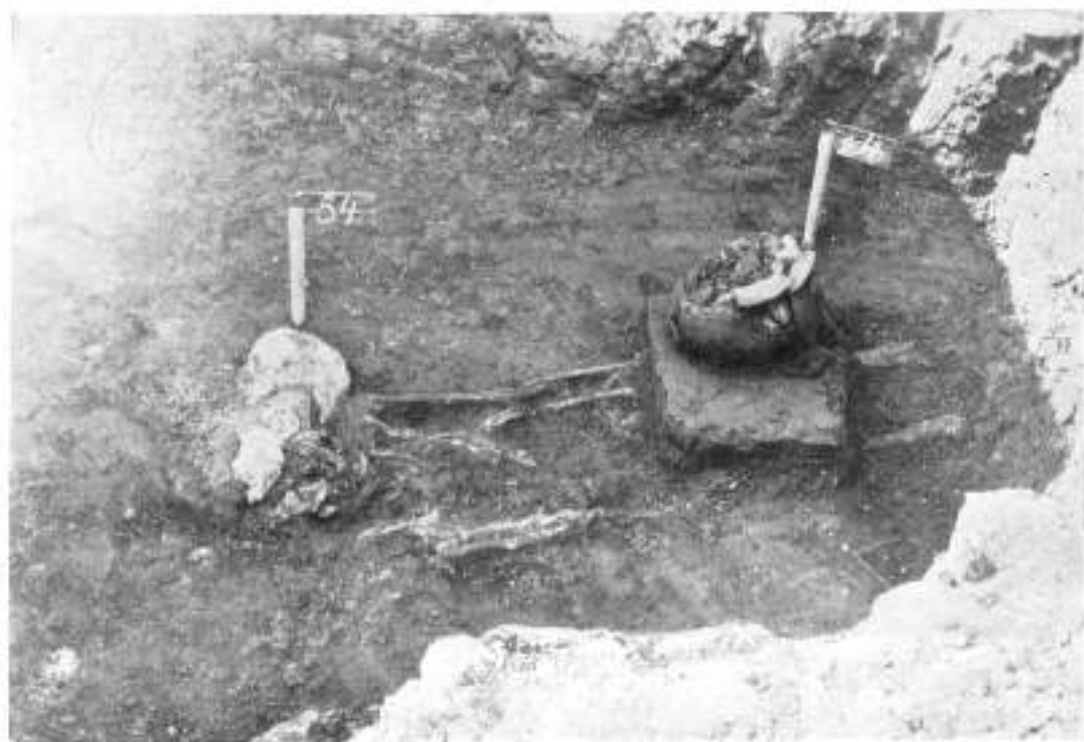
1

2

Tab. XXI Kopolje — sl. 1, detalj skeletnog groba 43; sl. 2, nalazi iz groba 43.

TABLA XXII.

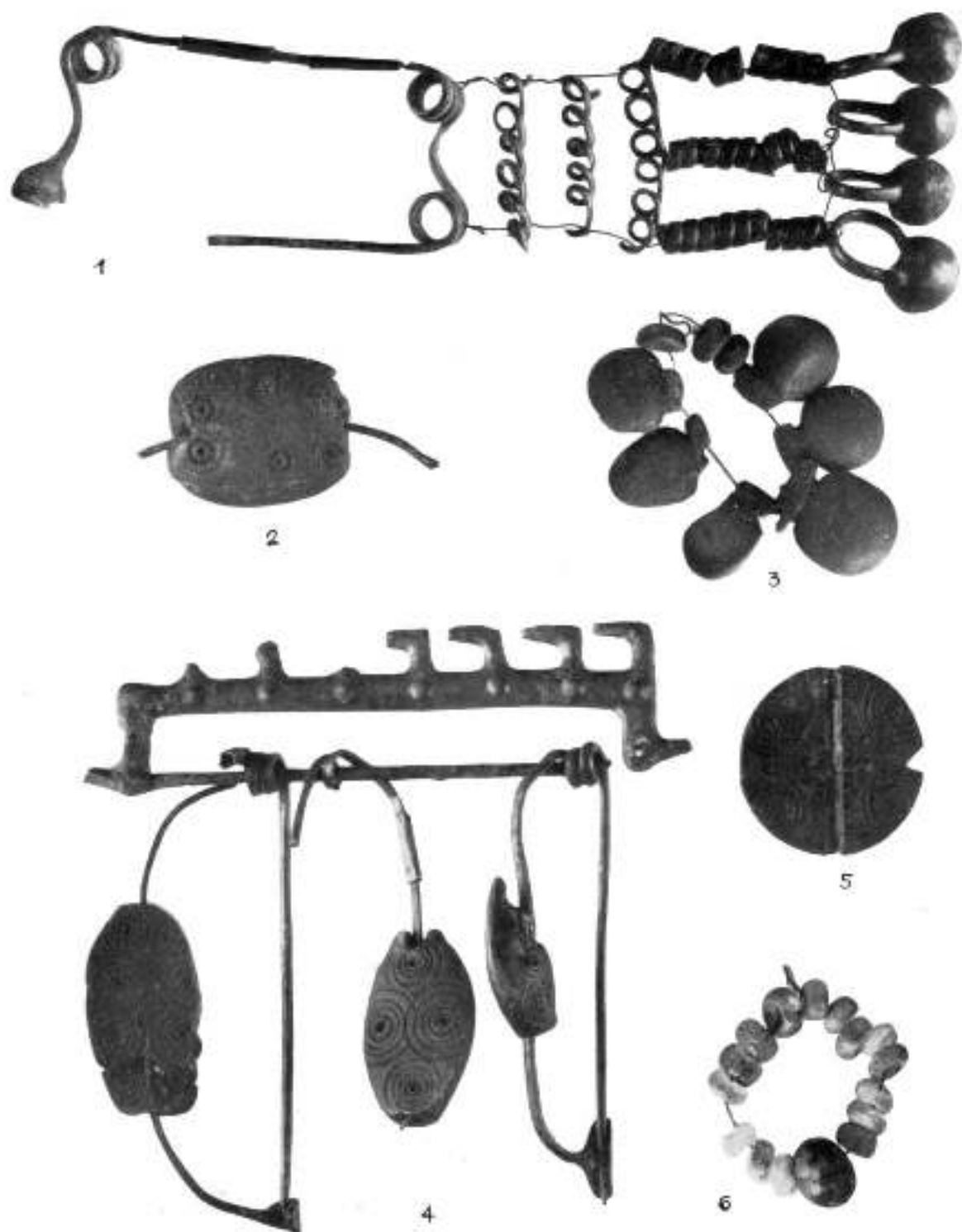

1

2

Tab. XXII Kompolje — sl. 1, skeletni grob 54 i žarni grob 4; sl. 2, detalj groba 24.

Tab. XXIII Kopolje — nalazi iz skeletnog groba 24, sl. 1—6

TABLA XXIV.

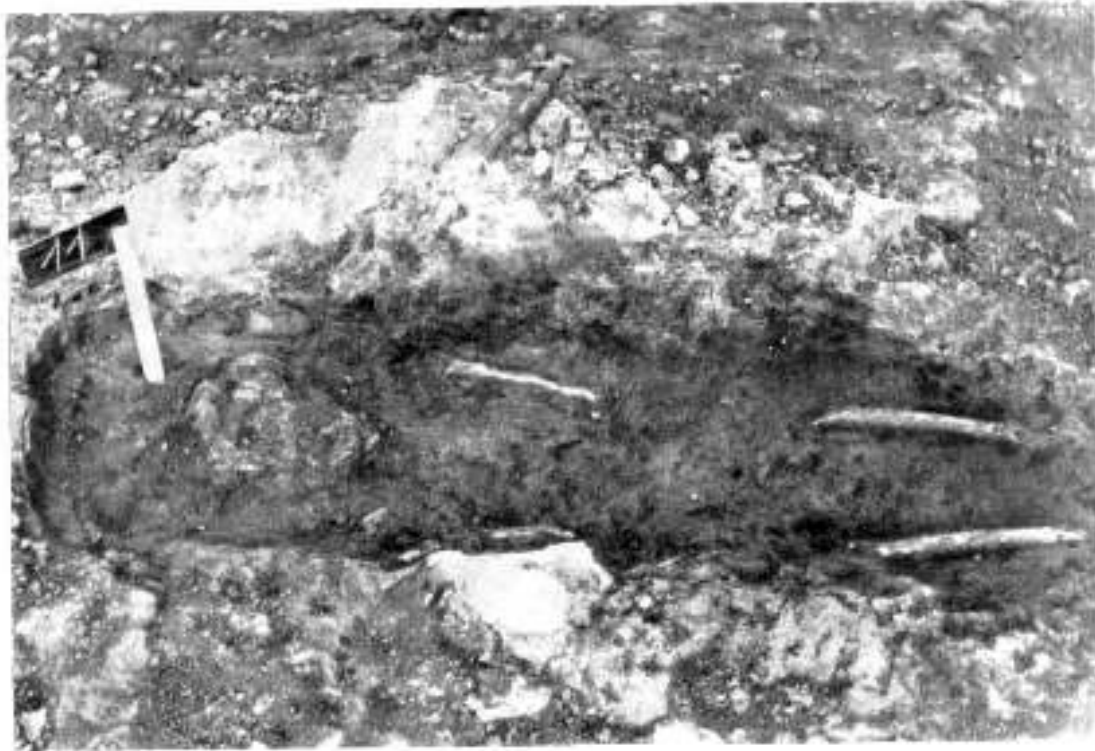

1

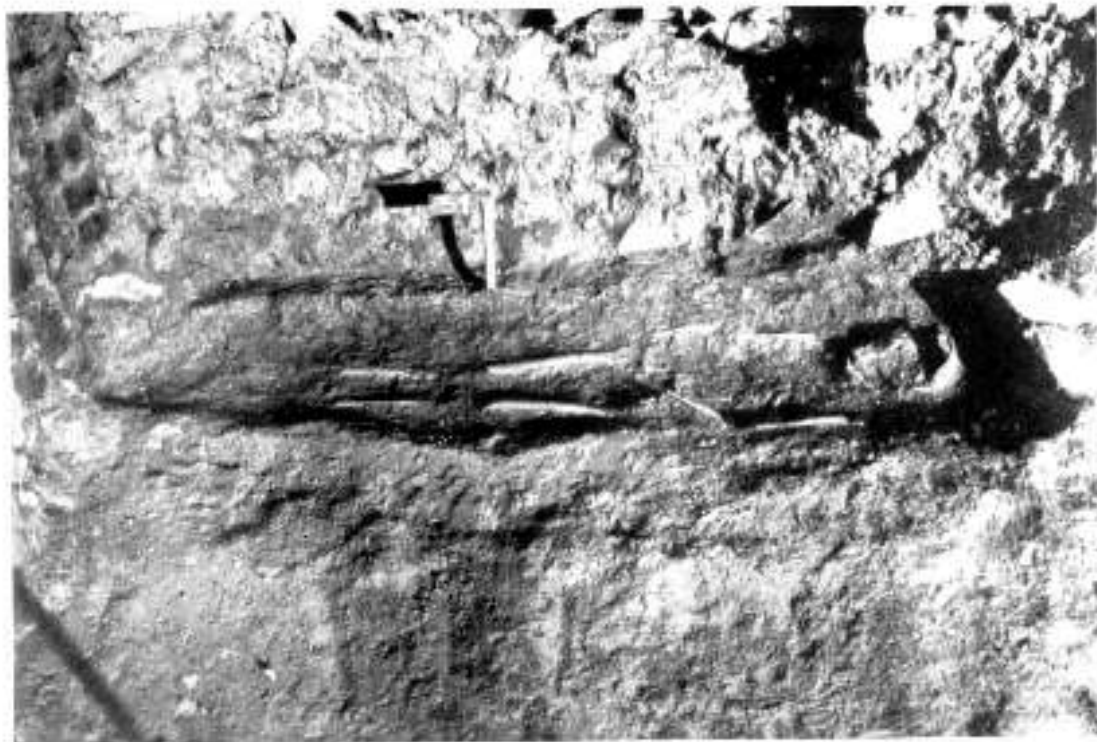

2

Tab. XXIV Kompolje — sl. 1, grobo 6 u toku iskopavanja; sl. 2, grobo 6, očišćen

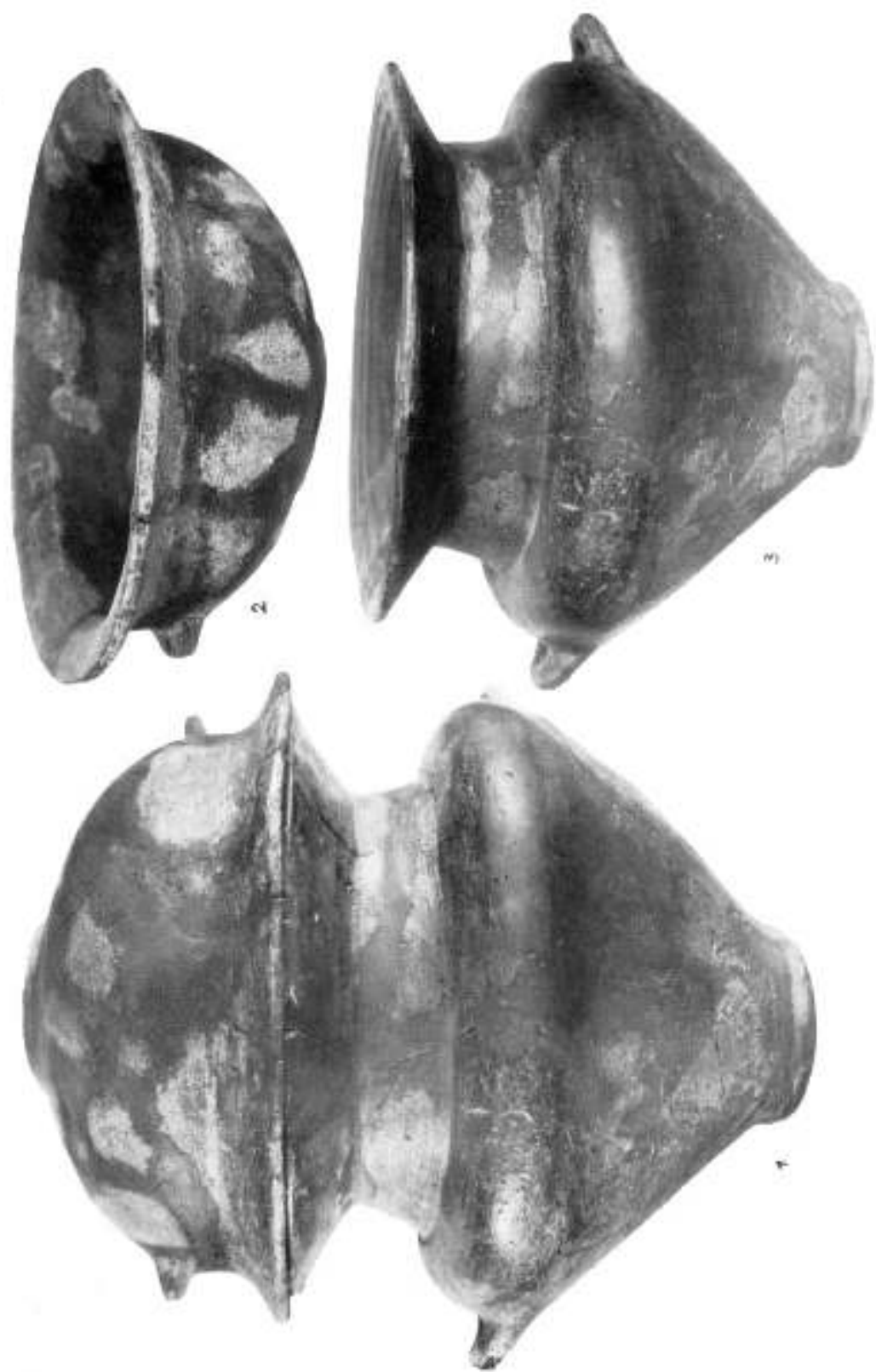
1

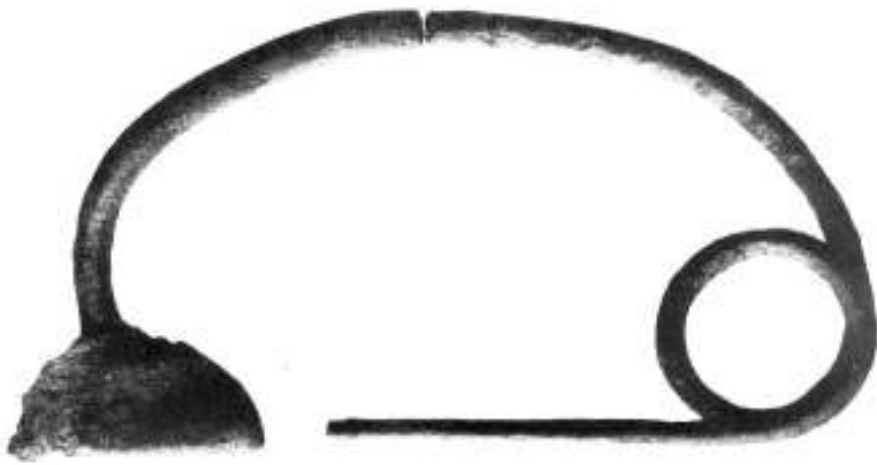
2

Tab. XXV Kopolje — sl. 1, ostaci skeletnog groba 11; sl. 2, skeletni grob 31

TABLA XXVI.

Tab. XXVI Kompolje — žarni grob 2, sl. 1—3.

1

2

Tab. XXVII. Kopolje — sl. 1, fibula iz žarnog groba 3; sl. 2, žarni grob 3.

TABLA XXVIII.

1

1a

2

2a

Tab. XXVIII Kompolje — skeletni grob 47, sl. 1—2a.

1

1a

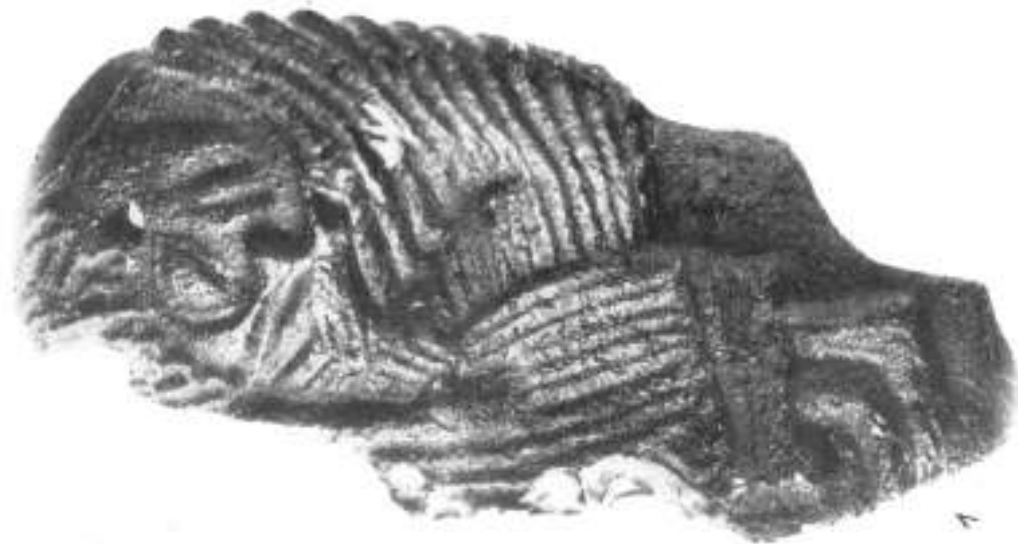

2

2a

Tab. XXIX Kompolje — skeletni grob 47, sl. 1—2a.

Tab. XXX Kompolje — skeletni grob 47, sL 1—1a.

1a

2a

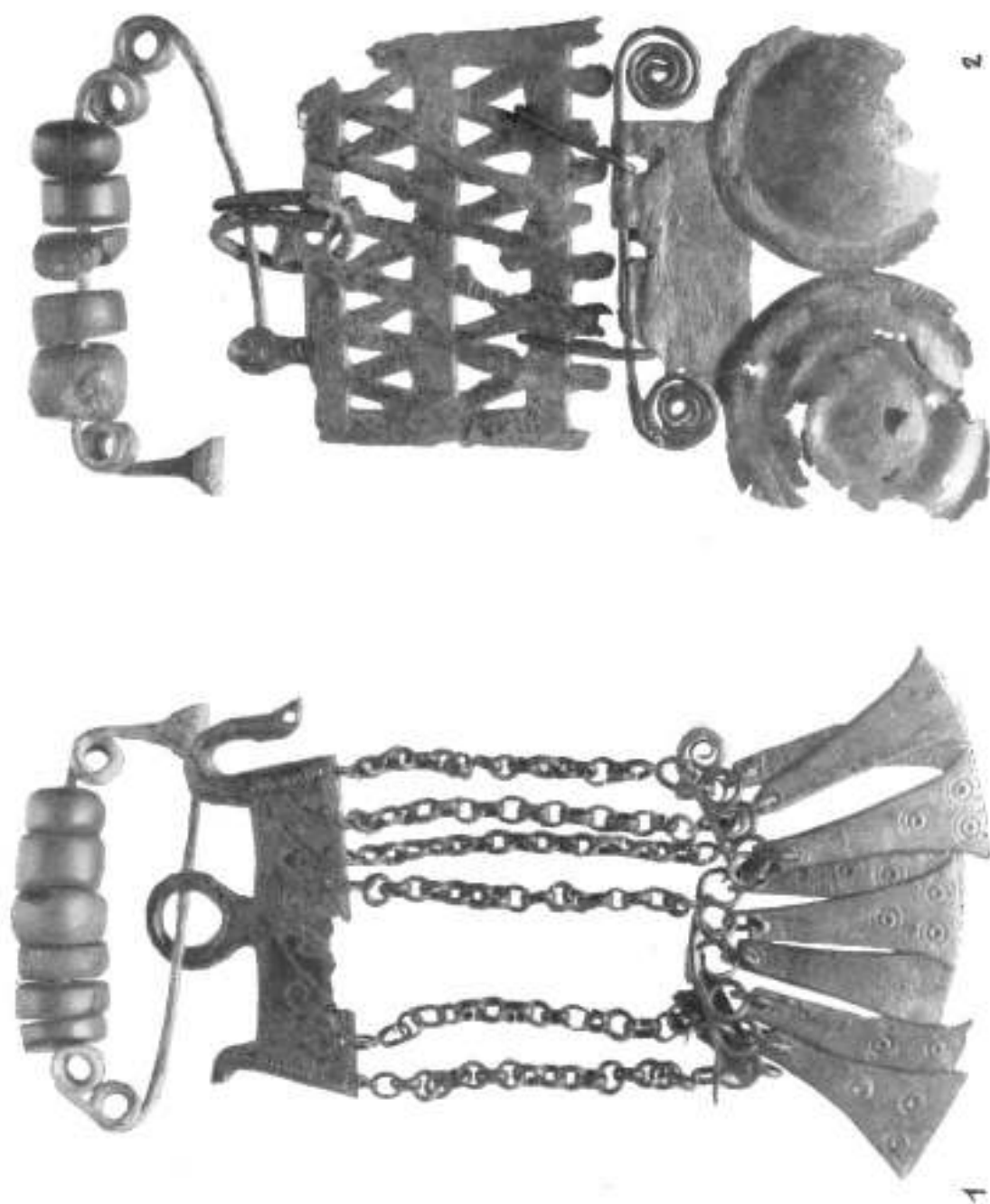

1

2

Tab. XXXI Kompolje — skeletni grob 47, sl. 1—2a.

Tab. XXXII. Kumopolje — skeletni grob 47, sl. 1—2a.

1

1a

2

3

4

5

1

7

5

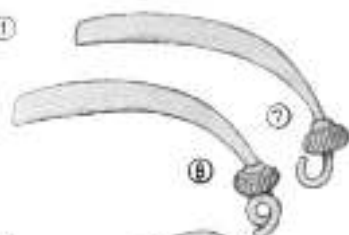
cm

4

5

7

6

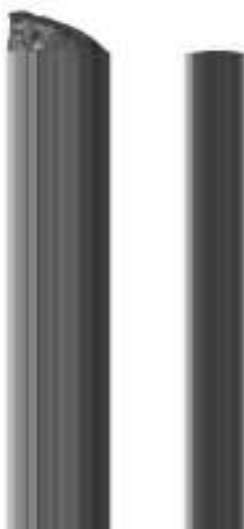
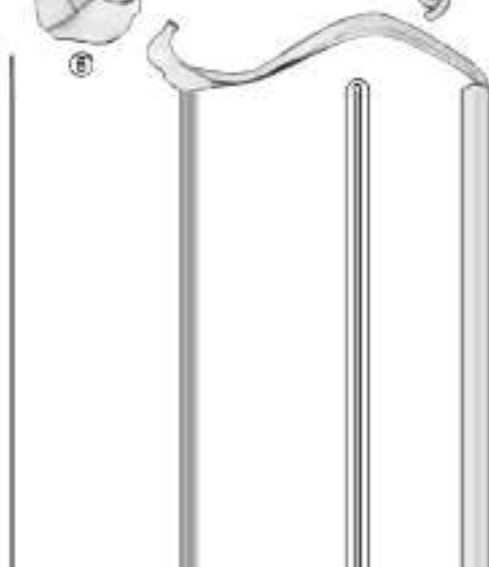
6

7

8

1

2

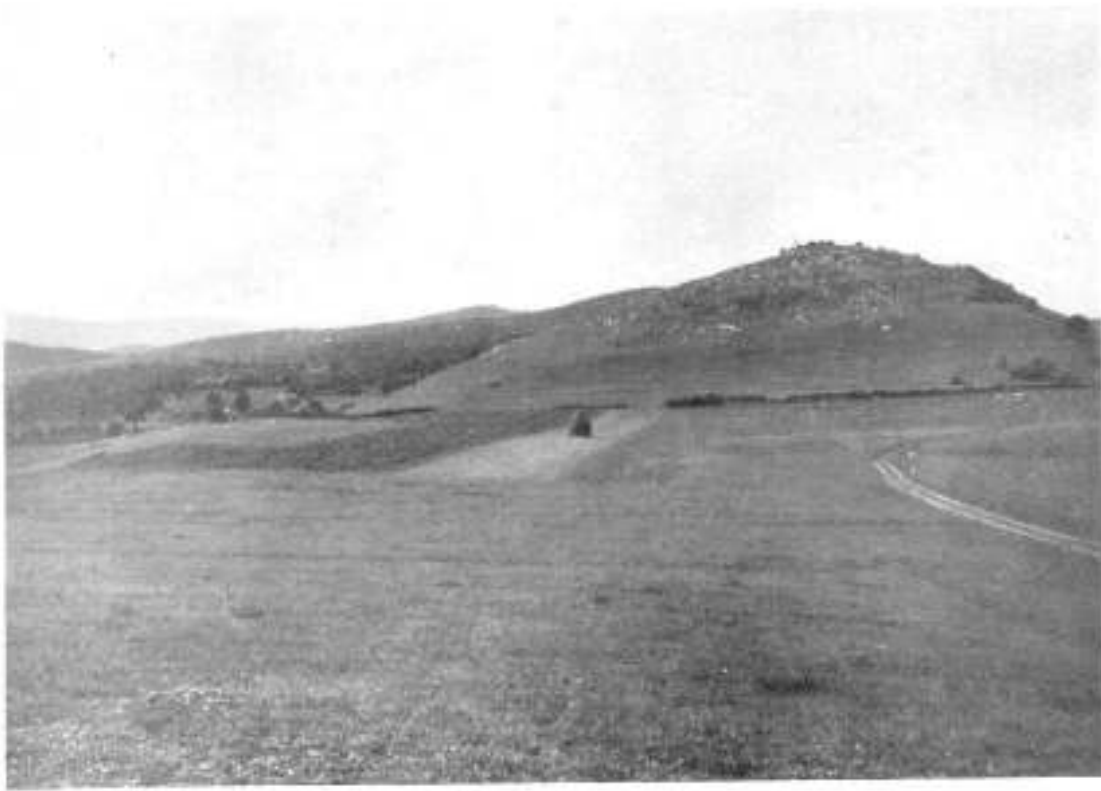
3a

3

Tab. XXXIV Sl. 1, Castel San Mariano (Perugia); sl. 2, Ruvo; sl. 3, Kompolje, van grotha.

1

2

Tab. XXXV Sl. 1, pogled na tumul I i gradinu s juga; sl. 2, pogled na gradinu sa zapada.